

Հ. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, Վ. ՈՐԴՈՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՈՌԻՍԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ 4-ՐԴ
ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՍԱՐ

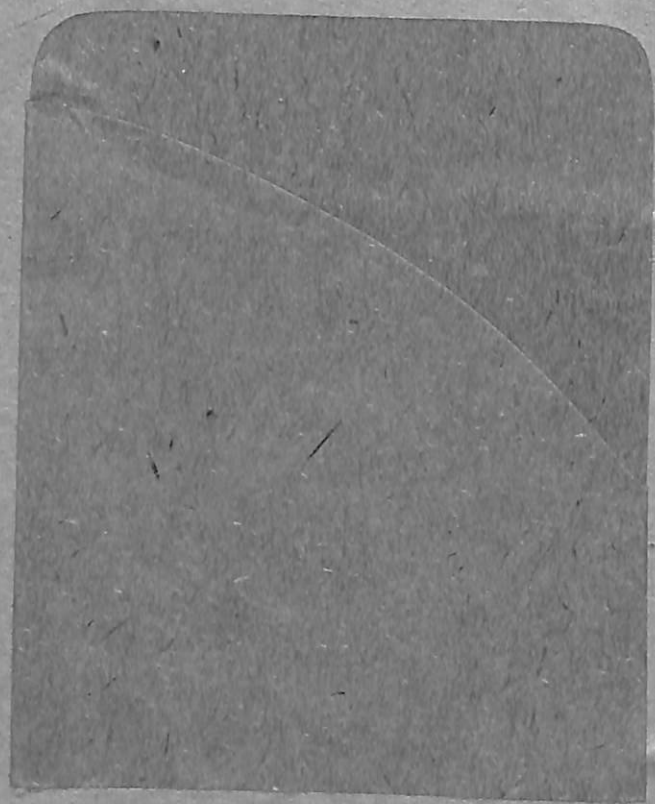
491.99-8

Հ-30

ՀԱՅՈՑ ԼԵՐԱՐԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1949

491.99-8

1005-10

2-30

Հ. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ, Վ. ՈՐԴՈՑԱՆ
պր.

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ԱՊՐԵՑԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ 6-ՐԴ

ՅԵՎ

ՈՈՒՍԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ 4-ՐԴ

ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՅԵՐԵՐՈՐԴ ՀՐԱՑԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հաստատված է Հայկական ԽՍՀ Լուսավորության կողմից

Հ Ա Յ Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1940

10.06.2013

8724

806
41

А. Айрапетян и В. Ордоян
Книга для чтения
для не армянских школ
Армгиз. Ереван, 1940 г.

1. Կ Ա Ր Դ Ա

Կարդա՛, այ իմ խելոք մանուկ,
Կարդա՛, գրի՛ր տարին բոլոր,
Կարդացողի խելքն է կտրուկ,
Միտքը պայծառ ու լուսավոր:

Գիրք կարդալով դու գրքերում
Շատ նորանոր բան կիմանաս,
Շատ շատերից շատ բաներում
Մտքով հեռու կսլանաս:

Դու կիմանաս ինչու մարդիկ
Պետք է ապրեն իրար համար,
Ի՛նչն է մարդկանց ցավն ու կարիք,
Ի՛նչ է լույսը, ինչը՝ խավար:

2. ՔՈ ՔՈՐԾԸ ԳՊՐՈՑՈՒՄՆ Ե

Վաղ առավոտյան Սաթիկը վազելով ներս մտավ կու-
տնտեսության գրասենյակը:

— Ի՞նչ ես ուզում, — հարցրեց հորեղբայր Սիմոնը:

— Մայրիկս ուղարկեց, վոր իր փոխարեն կովերը կը-
թեմ: Նա հիվանդ է:

— Կթե՞լ: Վո՛չ: Դու գնա դպրոց: Նրա փոխարեն ու-
րիշին ենք ուղարկել:

— Յես կթե՛լ գիտեմ, հորեղբայր Սիմոն:

— Իսկ քո փոխարեն ո՞վ պիտի սովորի: Շուտով դըպ-
րոց գնա:

Սաթիկը դուրս յեկավ ու վազեց դպրոց:

3. ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՄՓԱՆ

Ձմեռվա բուքին,
Սառնամանիքին
Դպրոցի ճամփան
Դժվար ե, յերկար
Շատերի համար:

Ձվարթ դարունքին՝
Յերգին ու ծաղկին,
Դպրոցի ճամփան
Կարճ ե, դուրալի
Կարժես ավելի:

Իսկ ով սեր ունի
Ինձ պես ուսումի,
Դպրոցի ճամփան
Միշտ կարճ ե, սիրուն,
Ձմեռ թե՛ դարուն:

4. ԾԵՐ ԲԱՆՎՈՐԸ

Բանվոր Մինասը ծերացել էր. ել չեր աշխատում, կեն-
սաթոշակ էր ստանում:

Մի օր, յերբ ռազիոն խոսում էր, Մինասի թոռը,
պիոներ Կիմը, ասաց.

— Պապի՛, քո գործարանի մասին են խոսում:

— Ի՞նչ են ասում, բալա՛ս:

— Ասում են, վոր պլանը չեն կատարել:

— Վո՞ր ցեխը:

— Հալոցի ցեխը:

— Հալոցի՞ ցեխը:

— Այո՛:

Ծերունին լռեց:

Ամբողջ գիշերը նրա քունը չտարավ:

Առավոտյան վաղ Մինասը վեր կացավ ու գնաց գոր-
ծարան:

ԱԹԱԲԵԿ ԽՆԿՈՑԱՆ

5. ԽՈՋՆ ՈՒ ԱԳՈՒԱՎԸ

Մի դարավոր կաղնու տակ

Խողը ագա՛հ ու անհաղ

Այնքան կաղին զխտվեց,

Վոր ցած ընկավ ու փռվեց:

Չարթնեց քնից ու տակից

Ծառը փորեց արմատից:

— Ի՞նչ ես անում, ա՛յ անգետ,

Կչորանա արեւից,—

Ագռավն ասաց վերեւից:

— Չորանում ե՛, չորանա,

Ինձ ի՞նչ ոգուտ՝ զորանա,

Միայն կաղին ունենամ,

Ուտեմ, պառկեմ, գիրանամ:

— Ա՛յ ապերախտ կենդանի,

Ով քեզ նման վիզ ունի,

Իբ կույր աչքով չի տեսնի,

Վոր կաղինը հյուսթալի

Լոկ այս ծառն ե ձեզ տալի,—

Ագռավն ասավ խոզուկին,

Այն կախզլուխ կուղիկին:

6. ԿԱՐՄԻՐ ՇՔԱՆՇԱՆԱԿԻՐԸ

Սեղայի մայրիկը գործով դպրոց եր յեկել: Յերբ նա վերաբերուն հանում եր, յերեսաները տեսան, վոր նրա կրծքին Կարմիր Դրոշի շքանշան ե փայլում:

— Տե՛ս ե՛, — զարմացած բացականչեց Զորիկը, — մորաքույրը շքանշան ունի:

— Այդ շքանշանն ինչո՞ւ համար եք ստացել, պատմեցեք մեզ, մորաքույր, — խնդրեցին յերեսաները:

— Լավ, դե՛ լսեցեք, պատմեմ:

1920 թվին դժվար եր մեր դրությունը: Դաշնակները դեռ մեր յերկրումն եյին. կովում եյինք, վոր դուրս քչենք նրանց: Դիլիջանի, Շամշադինի, Լոռու բոլոր տղամարդիկ գնացել եյին նրանց դեմ կովելու: Կովողների մեջ կանայք ել կային, յես ել եյի:

Մի անգամ անտառում, մառդերիատները հանկարծ հարձակվեցին մեզ վրա: Մերոնք չփոթվեցին, չգիտեյին ինչ անեն:

Յես չհամբերեցի, ճչացի:

— Մի՛ վախենաք, ընկերներ՛, դրո՛հ տվեք:

Ու հրացանը ձեռքիս առաջ վազեցի: Մերոնք սիրտ առան, «ուռա՛» գոռացին ու իմ յետևից գրահ տվին:

Թշնամին փախավ:

Ա՛յ, սրա համար եմ ստացել Կարմիր Դրոշի շքանշանը:

7. ՏԵՐԵՎԱԹԱՓ

— Ա՛յ փոքրիկներ, ա՛յ սիրուններ, —

Ասավ քամին տերևներին, —

Աչունն եկավ, մոտ ե ձմեռ,

Ի՞նչ եք դողում ծառի ծերին:

Վոսկի, դեղին, վառ ծիրանի

Գույներ հագեք խայտադրեա

Ու ճյուղերից ձեր մայրենի

Յեկեք ինձ հետ, փախեք ինձ հետ...

Յեկեք տանեմ հեշտ ու անթե,

Անհետ ճամփով, անհայտ տեղեր,

Չեք իմանա այսուհետև

Ել ինչ ե դող, ինչ ե ձմեռ...

Տերևները հենց լսեցին,
Նախշուն-նախշուն գույներ հագան,
Սվավալով տխուր յերգեր,
Քամու թևին թռան, փախան:

8. ԱՇՆԱՆ ՎԵՐՁԸ

Սարի լանջին

Մեզի միջում

Խոխովում ե

Ու տրանջում

Ջուրը բարակ,

Ջուրը տխուր:

— Վաշ-վի՛շ, վաշ-վի՛շ,

Ո՞ւր կորան, ո՞ւր

Տերև ու խոտ,

Վարդը շաղոտ,

Սարվորն ուրախ,

Սրինգ ու խաղ:

Շուրջս դատարկ,

Շուրջս տխուր...

Վաշ-վի՛շ, վաշ-վի՛շ,

Ո՞ւր կորան, ո՞ւր...

9. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾ

Անդրեյն ու Ահմեդն իրար չեն ճանաչում:

Անդրեյն ապրում ե Մոսկվայում: Նա աշխատում ե տեքստիլ գործարանում:

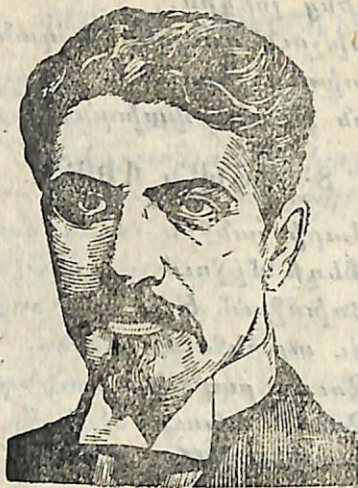
Իսկ Ահմեդն ապրում ե հեռո՛ւ-հեռո՛ւ Թուրքմենըստանում:

Նա աշխատում ե բամբակի դաշտում. բամբակ ե մըշակում:

Ահմեդն ու Անդրեյն ապրում են Խորհրդային Միության զանազան տեղերում, խոսում են զանազան լեզվով:

Նրանք իրարից հեռու յեն ապրում, բայց միևնույն գործն են կատարում՝ չիթ են պատրաստում:

Ահմեդը կոլանտեսության մեջ բամբակ ե մշակում, Անդրեյն ել Մոսկվայի գործարանում բամբակից չիթ ե գործում:

ՍՏԵՓԱՆ ՇԱՀՈՒՄՅԱՆ

10. ՔՍԱՆՎԵՑԻ ՅԵՐԳԸ

«Մենք կմեռնենք,
Բայց կոմունան
Վողջ կմնա
Հավիտյան»:

Այսպես ասին
Քսանվեցը
Դահլիճներին
Այն դաժան:

Այժմ հազար—
Հազար անիվ
Գործարանում
Դղրդում,

Հազար—հազար
Տրակտորներ
Մեր դաշտերում
Հանդում,

Քսանվեցի
Յերգն են յերգում,
Աշխարհով մեկ
Զիլ կանչում:

«Նրանք մեռան,
Բայց կոմունան
Վողջ կմնա
Հավիտյան»...

11. ԲՈՐԸ

1

Շատ ե պատահում, վոր հրդեհ ընկած տանը յերեխաներ են մնում: Նրանց ազատելը հնարավոր չի լինում, վորովհետեւ վախից թաղնվում են ու լռում, ծուխն ել չի թողնում, վոր յերեխան: Յերեխաներին ազատելու համար սովորեցրած չներ կան:

Այս չներին պահում են հրչեջները, և յերբ մի տուն հրդեհ ե ընկնում, նրանք այդ չներին ուղարկում են մանուկներին ազատելու:

Այդպիսի մի շուն կար, վորը տասներկու յերեխա յեր ազատել: Այդ շան անունը Բոր եր:

2

Մի անգամ մի տուն եր վառվում: Յերբ հրչեջները յեկան, մի կին վազեց նրանց մոտ և լաց լինելով ասաց, վոր իր յերկու տարեկան աղջիկը մնացել ե տանը: Հրչեջները ներս ուղարկեցին Բորին: Բորը վազեց ու չքացավ ծխի մեջ: Հինգ րոպեից հետո նա, ատամներով աղջկա շապիկից բռնած, դուրս թռավ տանից: Մայրը գրկեց աղջկան և ուրախությունից լաց յեղավ: Աղջիկը կենդանի յեր: Հրչեջները փաղաքում եյին շանը և այս ու այն կողմից նայում, վոր տեսնեն՝ հո չի՞ վնասվել:

Բայց Բորն ուզում եր նորից ներս վազել: Հրչեջները կարծում եյին, թե ներսն ելի մեկը կա և բաց թողին շա-

նը: Բորը ներս վազեց և շուտով դուրս յեկավ մի ինչ վոր
բան ատամներով բռնած:

Յերբ մարդիկ մոտ վազեցին ու տեսան, թե ինչ է բե-
րել, ծիծաղից թուլացան:

Շան բերածը մի մեծ տիկնիկ էր:

12. ՃԱՆԱՐԱԿ

Մանի'ր, մանի'ր, իմ ճախարակ,
Մանի'ր սպիտակ մալանչներ,
Մանի'ր թելեր հաստ ու բարակ,
Վոր յես հոգամ իմ ցավեր:

Տիգրանիկս գուլպա չունի,
Հանդ է գնում վոտաբաց,
Գարրիկիս չուխա չունի,
Միշտ անում է սուգ ու լաց:

Դեռ հարս եյի, վոր գործեցի,
Քանի կարպետ, խալիչա,
Բայց գրանցից շուտ գրկվեցի,
Հիմա չունեմ մի քեչա:

Կարմիր որս յերբ սևացավ,
Յերբ պարտք մնաց, թեև քիչ,
Պարտատիրոջ սիրտն ել սևցավ,
Յեկավ, տարավ ամեն ինչ:

Մանի'ր, մանի'ր իմ ճախարակ,
Մանի'ր սպիտակ քուլաներ,
Մանի'ր թելեր հաստ ու բարակ,
Վոր յես հոգամ իմ ցավեր:

13. ԻՎԱՆՆՆ

Իվանեն դաշտում աշխատում էր:

— Բարի որ,— ասաց գյուղի տանուտերը և կանգնեց
Իվանեյի գլխին, ձիավոր գզիրների հետ միասին:

— Բարե',— պատասխանեց Իվանեն,— հազիվ գլուխը
բարձրացնելով:

— Այս առավոտ կանչել եյի գրասենյակ, ինչո՞ւ չե-
կար:

— Այ մարդ, աշխատանքի այս յեռուն որերին ինչ-
պես արտս կիսատ թողած, գրասենյակ գալի: Մի՞թե
չգիտես մենակ աշխատավորի վիճակը:

— Այդ իմ գործը չէ: Ինձ հրամայված է և յես պար-
տավոր եմ ճշտությամբ կատարել հրամանը:

— Ի՞նչ ես ուզում, ասածդ ի՞նչ է:

— Բավական է, ասում եմ: Յես չեմ յեկել այստեղ
խոսք ու զրույց անելու: Յեկել եմ քեզ ձերբակալելու և
պրիստավին ներկայացնելու: Յեթե չհնազանդվես, տեղն
ու տեղը կարող եմ սպանել:

— Ինչո՞ւ, վո՞ր հանցանքիս համար. ո՞ւմ ինչ վատու-
թյուն եմ արել, ա'յ մարդ...

— Ում ինչ վատություն ես արել... Դու կարծում ես
մոռացվե՞ց այն բոլորը, վոր գյուղացիներին գիշեր-ցերեկ
հուզում, գրգռում եյիր իմ դեմ, կառավարության դեմ:
Մոռացա՞ր այդ բոլորը, հա՞, կարծում եյիր եժա՞ն կնքս-
տեր այդ: Կարճ կտրի'ր, վե'ր կաց այս բոպեյիս, վե'ր
կաց,— գոռաց տանուտերը և քացով տվեց Իվանեյի կող-
քին:

— Վա՛յ...— կողքը բռնելով գոռաց զայրացած Իվա-
նեն և առյուծի նման վոտի կանգնեց...

— Կապեցե՛ք դրա ձեռքերը,— նորից լավեց տանուտե-
րի կատաղած ձայնը, և յերրորդ անգամ մտրակը խա-
ղաց...

Գզիրներն իրար անցան...

— Տո քա՛վթառ, ի՞նչ ես ուզում ինձանից,— գոռաց
Իվանեն ու հարձակվեց:

Մանգաղը շողաց ուղի մեջ և տանուտերը գետին փռո-
վեց...

Գզիրները սարսափից դես ու դեն փախան:

Իվանեն, ուշքի գալով, նայեց իր շուրջը, տեսավ իրեն
միայնակ կանգնած տանուտերի անչնչացած դիակի ա-
ռաջ...

— Անպիտաններ՝ը, գոնե դիակին տեր կանգնեցիք,—
փնթփնթաց ի վանեն:

Մի բոպե կանգ առավ... Նայեց հեռուները... Ազատ
շունչ քաշեց...

Այդ ուրվանից ի վանեն հրացանը ձեռքն առնելով, դնաց
միանալու հեղափոխականներին:

14. ՃԱՆՃԸ

Խոնարհ ու հեզ
Մի հոգնած յեզ
Արորն ուսին,
Ճանճը պողին
Մի իրիկուն
Գալիս եր տուն:

Մին ել ճամփին
Մի ուրիշ ճանճ
Են նստածին
Ասաց. «Տո՛ւ մանչ,
Ես յեզան հետ
Վո՞րտեղից եզ»:

Դիթը տնկած,
Ճանճը ասաց.
— Մենք վորտեղի՞ց.
Վարո՞ւմ եյինք,
Վարատեղից:

15. ՅԵԶԸ ՏԱՐԱՆ

Աշունն անցավ, խիստ ձմեռ յեկավ: Այս անգամ, սա-
կայն, չքավոր Չատոյի ցավը միայն ձմեռվա խստությու-
նը չեր: Նրա միակ հույս Խնձոր յեզը ձեռից գնում եր:
Նրա կյանքը թունավորվում եր պարտատիրոջ դժոխային
պահանջով:

— Փո՛ղս, փո՛ղս, թե չե համ յեզդ կխլեմ, հա՛մ ուտե-
լու հացդ ու սոված կթողնեմ...

Յեվ, չնայելով Չատոյի ու կնոջ աղաչանքներին, այ-
նուամենայնիվ, լավում եր նույն անողորմ և ահաբեկող
ձայնը:

— Փո՛ղս, փո՛ղս:

— Աղա՛ ջան, աղաչում ենք, յերկու շաբաթ ել համ-
բերի, մի տեղից ճարենք, տանք:

— Անկարելի յե, փո՛ղս, վաղն առավոտյան փո՛ղս...

Չատոն ու կինը հուսահատ քաշվեցին իրենց ավերակ
խրճիթը, վորի մի անկյունում Խնձորն եր կապված: Այն-
տեղ նրանք մնացել եյին տրտմած ու քարացած:

Մարդ ու կին ամբողջ գիշերն անքուն աչքերով լու-
սացրին:

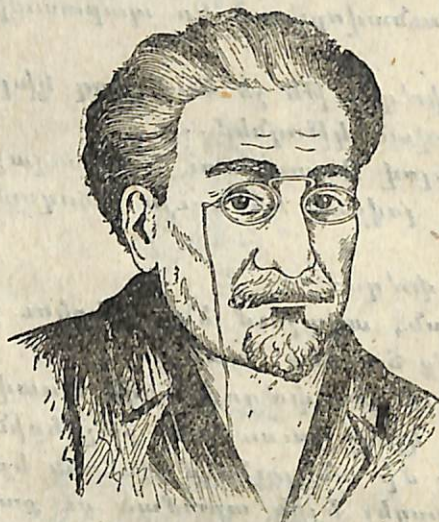
Առավոտյան տանուտերը, վաշխառուն և սրանց կա-
մակատարները, մինը թաղակ առած, մյուսները դադա-
նակներ, գնում եյին դեպի Չատոյի ողան:

Չատոն դուրս յեկավ նրանց առաջ, սիրտ արավ մեկ
ել խնդրել, վոր խղճան իրան և մի քանի որ ժամանակ
տան, վոր փողը ճարի: Բայց իզուր: Յեզը խիստ դուր եր
յեկել աղային: Նա վաղուց եր ասել, թե «ճանկս եմ գը-
ցելու»: Յեվ մերժեց:

Չատոյի հույսի այս վերջին թելն ել կտրվեց: Այնու-
հետև նրա վիշտն աննկարագրելի յեր: Յերբ ավագակա-
խումբը ներս մտավ յեզը դուրս անելու, Չատոն ու կինը
փաթաթվեցին իրենց Խնձոր յեզանը և համբույրներով հե-
ղեղեցին նրան:

Իսկ յեկողները թուր յետ արին սյունից և յեզը դուրս
քշեցին ողայից:

Չատոն, համարյա ցնորվելու չափ շփոթված, մի քանի վայրկյան կնոջ հետ միասին անհավասար դիմադրութեան փորձ արավ: Սակայն մտրակների և դադանակներէ հարվածները յետ մղեցին նրանց և յեզը քաշեցին, տարան:

ՀԱԿՈՒ ՀԱԿՈՒՅԱՆ

16. ՄԵ՛Կ Ե՛Լ, ՄԵ՛Կ Ե՛Լ

Հե՛յ, ձե՛զ մատաղ, բանվոր տղերք,
Մե՛կ ե՛լ, մե՛կ ե՛լ, մի զա՛րկ տվեք,
Մի զա՛րկ տվեք ցարի դահին,
Վոր խորտակվի նա հիմնովին...

Միահամուռ մեր ուժերով,
Հերոսների արյան զնով
Թեև ընկավ ցարն իր գահից,
Բայց չի ջարդված միանգամից:

Այժմ ել ցարն է մեզ աղաչում,
Վոր խնայենք վերջին շնչում:
Բայց, ձեզ մատաղ, բանվոր տղերք,
Մե՛կ ե՛լ, մե՛կ ե՛լ, մի զա՛րկ տվեք...
Մի զա՛րկ տվեք ցարի դահին,
Վոր խորտակվի նա հիմնովին:

17. ԳԱՅԼՆ ՈՒ ԳԱՌԸ

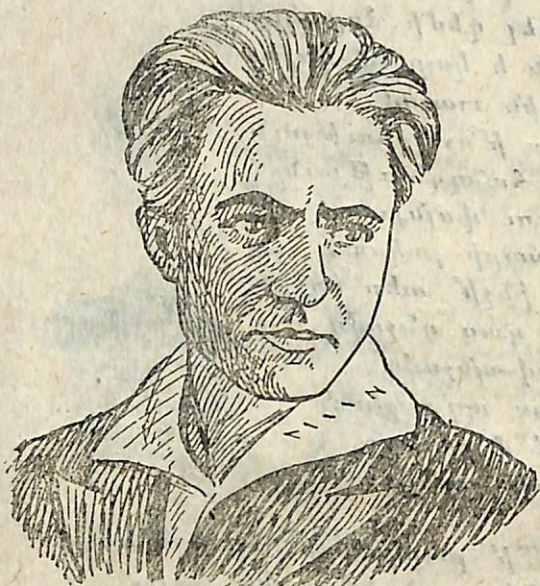
Մի ամլիկ գառ
Իրեն համար
Ջուր եր խմում առվակից,
Մեկ ել դեմի ձորակից
Գայլն է կտրում վերևը,
Խոսքին տալով ես ձեք.
— Ես ի՞նչ լրբություն,
Ի՞նչ հանդգնություն:
Այ դու փսնքոտ,
Վռչխարի լակոտ,
Դու ինչի՞ տեր ես,
Վոր գաս դնչովդ,
Գթով-սնչովդ
Ջուրս պղտորես:
Բռնե՞մ դունչդ,
Կարի՞ չունչդ:

— Մի՛ բարկանար, պարոն գայլ,
Քեզնից ցած եմ քանի քայլ,
Ենպես բան ես ասում վոր...

— Սո՛ւտ եմ ասում, ա՛յ լղպոր.
Եդ ել չլինի հերվանը,
Չեմ մոռացել են բանը,
Վոր հենց եստեղ նույն ուրը
Հայհոյեցիր իմ հորը:

— Մի տարեկան դեռ չկամ...
— Ե՛հ, յեղբայրդ եր, անդգամ:
— Յես մի ծին եմ մինուճար...
— Խնամիդ եր անպատճառ,
Կամ մեկը ձեր պիղծ ցեղից,
Ել ժաժ չգաս քո տեղից:
Չար չների,
Հովիվների

Վոխը քեզնից յես հանեմ,
Տես գլուխդ ինչ բերեմ...
Ասավ, հասավ գառանը,
Առավ, թռավ անտառը:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՅԱՆ

(Շփանշանակիր գրող)

18. ՔԱՐՏԱՇՆԵՐԸ

Այս մեր փողոցում, քարոտ փողոցում
Կառուցում են շենք վարդապետին քարից.
Այնտեղ ամեն ուր փայտ են սղոցում
Ու քար են տաշում մարդիկ սրտակից:

Յեվ քարերի հետ կոփվում են նրանք,
Տաշվում են վորպես քարերը դեմի,
Շենքը յեղնում է, բարձրանում շարք-շարք
Ասե՛ք ժպտում է քո առաջ հիմի:

Յեվ աղամայից սիրտա խնդում է,
Վոր ամեն մի մարդ քարերի վրա
Իր մկանների ուժը դնում է,
Վոր այդ գեղեցիկ շենքը բարձրանա:

Այս մեր փողոցում, քարոտ փողոցում,
Կառուցում են շենք վարդապետին քարից,
Այնտեղ ամեն ուր փայտ են սղոցում
Ու քար են տաշում մարդիկ սրտակից:

19. ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

1

Խորհրդային Կարելիան գտնվում է Ֆինլանդական
սահմանում: Այնտեղ ճահիճներ չափ կան: Մարդաշատ
վայրերում ճահիճների վրա կամուրջներ են ձգված:

Մի անգամ ամռանը մի այդպիսի կամրջի վրայով մի
ծերունի և մի պառավ ելին դնում:

Ծերունու հագուստը հին էր, գլխարկը ծակ, չալվա-
րը կարկատված, գոտու փոխարեն պարանի կտոր էր կա-
պել: Այդպես վատ էր հագնված նաև պառավը. յերկար
ձիտքով կոշիկներ, պատառոտված չրջագգեստ, գլխին սև
թաշկինակ:

Ծերունին ու պառավը մի կով ելին տանում:

Կամրջի աջ կողմում խորհրդային սահմանապահների
ուղեկալն էր:

Մոտենալով ուղեկալին, ծերունին ու պառավը հաճախ
այս ու այն կողմն ելին նայում:

Նրանք զգուշությամբ անցան կամուրջը, ապա ուղե-
կալը:

2

Այդ ժամանակ ճանապարհի կողքերին գտնված թփերի
մեջ հետևյալ խոսակցությունն էր տեղի ունենում.

— Այդ պառավն ու ծերունին ինձ դուր չեն գալիս,—
կամացուկ ասաց սահմանապահ Վասիլյեվն իր ընկերոջը.
Սոսինկովին:

— Իսկ յես կասկածելի բան չեմ նկատում, — պատասխանեց ընկերը: — Սովորական պառավ ու ծերունի յեն:

— Հապա ինչո՞ւ յեն անհանդիստ այս ու այն կողմը նայում:

— Գուցե այդ քեզ թվում է:

— Այնուամենայնիվ, ստուգելը լավ կլինի, — պնդեց Վասիլյեվը:

— Ճիշտ ես ասում, — համաձայնեց Սոսինկովը:

Նրանք թիկերի միջից դուրս յեկան ու վազեցին ծերունու և պառավի մոտ:

— Ձեռքերդ վե՛ր:

— Վորդինե՛րս, սիրելիներս, — խնդրեց ծերունին, — մեր վերջին կողեկները տվել, մի կով ենք գնել...

— Ձեռքերդ վե՛ր:

— Կովը տուն ենք տանում, վորդիներս, թողեք: Գյուղխորհրդից թուղթ ել ունենք, — խնդրում եր ծերունին:

— Ձեռքերդ վե՛ր, թե չե կկրակեմ, — ձայն տվեց Վասիլյեվը:

Այդ ժամանակ ծերունին կովի թուղթ բաց թողեց, մի կողմ ցատկեց, գրպանից ատրճանակ հանեց:

Բայց կրակելու ժամանակ չունեցավ: Սոսինկովը հրայանի կոթով խփեց նրան, ծերունու գենը լայր բնկավ և սահմանապահը բռնեց նրա յերկար միջուկից: Մի րոպե մնաց Սոսինկովի ձեռքին:

Վասիլյեվն արձակեց պառավի գլխի սև թաշկինակը:

Պառավը յերիտասարդ տղա դարձավ:

Յերկու լրտեսներին ել տարան ուղեկալը:

20. ՌԻԿՇԻՆԵՐԸ

1

Չինաստանում և Ճապոնիայում ձիերի փոխարեն կառքերին լծվում են մարդիկ, վորոնք կոչվում են ուիկչի:

Կիսամերկ և բոբիկ վոտներով ուիկչիները, լծված իրենց կառքերին, այնպես են վազում, վոր յես չեն մնում ձիու վազքից:

Մի անգամ խորհրդային նավաստիները չինական մի քաղաքում հանդիպում են մի ուիկչու: Նա մոտենում է խորհրդային նավաստիներին և առաջարկում իր կառքը:

— Վո՛չ, — հասկացնում են խորհրդային նավաստիները, — մենք չենք ուղում, վոր ուիկչիները մեզ քաշեն: Մեզ մոտ ուիկչիներ չկան, բոլորն ել ուրախ են ու յերջանիկ:

Ուիկչին հասկանում է, վոր նավաստիներն ուսներ են, ուրախանում է ու բացականչում:

— Լենին վերի գուդ (Լենինը շատ լավ է):

— Այդ գործը շատ դժվար է քեզ համար, մանավանդ, վոր դու ծեր ես, ուրիշ արհեստով զբաղվիր, — ասում է նավաստիներից մեկը:

— Յես մանկությունից ուիկչի յեմ, իմ պապերն ել են ուիկչի յեղել: Յեթե այս արհեստը թողնեմ, յերեխաներս քաղցից կմեռնեն: Ուրիշ գործ շատ դժվար է գտնել:

2

խորհրդային նավաստիները հաց են գնում և ուիկչու սայլակով փոխադրում նավահանգիստ:

Ուիկչուն լավ վարձատրում են և նա ուրախ-ուրախ վերադառնում է քաղաք:

Քիչ հետո նա, մի խումբ ուիկչիների հետ, վերադառնում է նավահանգիստ: Ուիկչիները չըջապատում են խորհրդային նավաստիներին: Նրանք իրար հետ խոսում են, ուրախանում և ծափահարում են նավաստիներին:

Յերբ նավն սկսում է հեռանալ ափից, ուիկչիները յերկար ժամանակ ձեռները թափահարում են ու գոչում:

— Լենին վերի գուդ:

— Ռուս վերի գուդ:

21. ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ

Ճախտամարտը վերջացավ: Հեռվում դեռ լսվում էին թնդանոթների դղրդյունը և հաղթանակող զորքի համադարկերի ու փողերի ձայնը: Կովի դաշտում կոտրոված սայլերի, թափթփված հրացանների և փշրտված սրերի միջև ընկած էին սպանվածների կույտեր, մարդկանց և

ձիերի դիակներ: Այդ կույտերի միջից տեղ-տեղ լավում ե-
յին վիրավորների խոր հառաչանքներ:

Մի չորացած առվի յեզերքին, խիտ յեղինջի մեջ, ի-
րարից վոչ հեռու պառկած էյին յերկու զինվոր, յերկուսն
եւ ծանր վիրավոր:

Նրանց համազգեստները տարբեր էյին: Մի քանի ժամ
առաջ նրանք դեռևս կատաղի թշնամիներ էյին, իրար դեմ
կանգնած, պատրաստ սվիններով միմյանց խողխողելու,
իսկ այժմ...

Այժմ լուռ նայում էյին իրար և այնպես ուզում էյին
խոսեն, դոնե մի բան ասեն, բայց ամսո՞ւս, վոր իրար լե-
զու չէյին հասկանում:

Հանկարծ ավելի յերիտասարդը, դժվարությամբ մի
յերկու քայլ հազիվ սողեսող տալով, մոտեցավ իր թշնա-
մուն և մեկնեց նրան իր գինու սրվակը, հետո աշխատեց
թաշկինակով դադարեցնել նրա վերքից հոսող արյունը:
Բայց վոչինչ դուրս չեկավ. ինքն ավելի ևս թուլացավ ու
պառկեց:

Յերբեմն մեկը, յերբեմն մյուսը ձիգ էյին թափում մի
փոքր վեր բարձրանալու, ոգնություն էյին կանչում, բայց
նրանց կանչերին պատասխան եր տալիս միմիայն փորը
ճղված մի ձիու աղեկտուր խրխինջը:

Վերջապես յերիտասարդը հոգնած և թուլացած քուն
մտավ:

Վրա հասավ պարզկա գիշերը: Յուրտ քամին գալիս,
փչում եր հեռավոր լեռներից: Կովի դաշտում հառաչանք-
ներն ավելի ու ավելի էյին նվազում, վիրավոր ձին եւ չեր
խրխնջում:

Ավելի տարիքավոր վիրավորը կես գիշերին կրկին մի
փորձ արավ նստելու, բայց իզո՞ւր. արդեն բոլորովին ար-
նաքամ եր յեղել: Մահվան սառնությունը սկսել եր պատել
նրա մարմնի անդամները: Աչք գցեց իր հարևանի վրա:
Յերիտասարդ վիրավորը քնած եր և կուչ եր յեկել գիշեր-
վա սոսկալի ցրտից:

«Պիտի սառչի,— անցավ հասակավորի մտքով,— ան-
պատճառ պիտի սառչի. խեղճ, ինչքան եւ յերիտասարդ
ե»:

Յերբ արշալույսի դեմ վիրավորներին հավաքող խում-

բը մոտեցավ նրանց, յերիտասարդը զարթնեց, ուղեց բարձ-
րանալ ու զարմացավ, վոր իր վրա մի վերարկու կար
գցած: Նայեց շուրջը, նայեց հարևանին: Հարևանը մեռած
եր և պառկած առանց վերարկուի: Նրա վերարկուն եր իր
վրա:

Ի՞նչ չարչարանք պիտի կրած լիներ հոգևարժի մեջ
արնաքամ յեղած այդ մարդը, մինչև վոր կարողանար վե-
րարկուն հանել և ծածկել մոտը պառկած վիրավորին:

Յերբ յերիտասարդին բարձրացնում էյին, վոր տանեն,
նա խորին հուզմունքով ու յերախտագիտությամբ նայում
եր «թշնամու» տանջված ու կարկամած յերեսին ու հա-
յացքը հեռացնել չեր կարողանում նրա կիսախուսի, մարած
աչքերից:

22. ԱՌՅՈՒԾԸ, ԱՂՎԵՍՆ ՈՒ ԱՐՁԸ

Մի անգամ առյուծը հիվանդացավ և բոլոր կենդանի-
ները յեկան նրան տեսության, բայց աղվեսն ուշացավ:

Արջն սկսեց բամբասել ու չարախոսել աղվեսի մասին:
Հենց այդ ժամանակ աղվեսը հասավ և դռան մոտ լսեց
արջի չարախոսելն իր մասին: Աղվեսը ներս ընկավ ու
փուլեց առյուծի վտարների առջև:

Առյուծը չարացած ասաց.

— Վատ ժամանակ յեկար, գարշելի արարած, ո՞ւր ե-
յիր մինչև այժմ:

Աղվեսը պատասխանեց.

— Ո՞վ հզոր առյուծ, իզուր ես բարկանում: Գլխովդ
եմ յերդվում, վոր քո հիվանդության մասին լսելով, յես
յեղա բազմաթիվ բժիշկների և բժշկապետների մոտ, այդ
պատճառով եւ ուշացա: Բայց իմ չարչարանքների պտուղն
այն յեղավ, վոր իմացա, թե վորն ե քո դեղը:

Առյուծը մեղմացավ և ասաց.

— Ա՛, բարով ես յեկել, իմաստուն կենդանի: Իսկ
ի՞նչ ե այդ դեղը:

— Բժշկապետներն ինձ ասացին, թե պետք ե կենդանի
արջի մորթին հանել և տաք-տաք գցել առյուծի վրա:
Մորթին հիվանդի մարմնից ցավն իսկույն կքաշի, կհանի:

Առյուծի հրամանով անմիջապես բռնեցին արջին և
սկսեցին մորթին հանել:

Արջը ախ եր անում, վայ տալիս ու սարսափելի ձայնով վռնում:

Այն ժամանակ աղվեսն ասաց նրան.

— Տեղն ե, դա դեռ քեզ քիչ ե: Այդպես պետք ե վարվել քեզ և նրանց հետ, ովքեր դուր չարախոսում են:

23. ՏԱՔ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ

Կան այնպիսի յերկրներ, վորտեղ յեղանակն ամբողջ տարին տաք ե: Այդ յերկրի անտառներում կան շատ մեծ-մեծ ծառեր: Այդ ծառերի պտուղներն ել մեծ-մեծ են: Ամբողջ տարին ծառերը ծածկված են տերեւներով:

Անտառներում ապրում են տեսակ-տեսակ թռչուններ և կենդանիներ. թութակ, փիղ, կապիկ, առյուծ, վագր:

Բայց այդ յերկրներում կան տեղեր, վորտեղ տարիներով անձրև չի գալիս: Այդպիսի տեղերում վոչինչ չի աճում՝ վոչ խոտ, վոչ ծառ:

Այդպիսի տեղերը կոչվում են անապատ, վորտեղ միայն ավազ ե ու ավազ:

24. ՅԵՂԵՎՆԻՆ

Աճել եր մի

Ծեր յեղենի

Մեծ բացատի մերկ լանջին,

Ականջ դնում

Բուքի, քամու

Յեվ փոթորկի հառաչին:

Շուրջը տրտում,

Սառույց ու ձյուն,

Մենակ եր նա բացատում,

Վորտեղ միայն

Վախկոտ, սոված

Նապաստակն եր թռչկոտում:

Այժմ, ահա՛,

Կանգնած ե նա

Տաք, ընդարձակ դահլիճում,

Ուր յերջանիկ

Մանուկների

Ուրախ ձայներն են հնչում:

Հագել ե, տե՛ս,

Շորեր պես-պես,

Դարձել սիրուն տոնածառ,

Շուրջը ուրախ,

Յերգ ու ծիծաղ,

Յերջանկություն անսպառ:

25. ԾԻՏԸ

Ձմռան մի ցուրտ առավոտ

Ծիտը թռավ ծտի մոտ,

Ասաց.— Ծիտիկ,

Իմ լավ քուրիկ,

Վո՛չ թռչում ես, վո՛չ յերգում,

Ի՞նչ ես անվերջ յերազում:

Ասաց.— Գարուն եմ ուզում,

Վազող առուն եմ ուզում,

Կանաչ մարգեր եմ ուզում,

Գարնան յերգեր եմ ուզում:

Պւզում եմ յես ծիլ ու խոտ,

Գարնան յերկինք, մաքուր ող,

Արտե՛ր, արտե՛ր, չող ու չաղ,

Կարմիր վարդեր, յերգ ու տաղ:

26. ԻԿՎԱՆ

Հեռու հյուսիսում ե ապրում փոքրիկ Իկվան՝ եսկիմոս տղան:

Նա զարթնեց ճնե տանը:

Տան մեջտեղը, մի ամանի մեջ, վառվում եր չնաճկան ճարպը:

Կրակը լուսավորում եր ու տաքացնում:

Իկվան դուրս յեկավ արջի մորթուց, վորի մեջ քնած եր: Նա հազավ մորթե չորերը:

Շունն ել զարթնեց և Իկվայի մոտ վազեց:

Նրանք տանից դուրս յեկան:

Դուրսը մութն եր ու ցուրտ:

Ձմռանն այստեղ մի քանի ամիս շարունակ արևը դուրս
չի գալիս, իսկ ամռանը՝ մի քանի ամիս մայր չի մտնում:
Այստեղ ծառեր չկան:

— Արի՛, կերակուրը պատրաստ ե,— ձայն տվեց
մայրը:

Իկվան, նախաճաշելուց հետո, գրքերը վերցրեց և,
ուրիշ աշակերտների հետ նստեց շներ լծած սահնակը և
գնաց մոտիկ գյուղի դպրոցը՝ սովորելու:

27. ՍՈՒՏ ԽՈՍԵԼԸ ԶԶՎԵԼԻ ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ Ե

Մի անգամ, յերբ Վալոդյան ութ տարեկան եր, հայ-
րը, մեծ յերեխաների հետ միասին, նրան կազան քաղա-
քը տարավ, վորտեղից պետք է գնային Կոկուչկինո գյու-
ղը, հորաքրոջ մոտ:

Կազանում, հորաքրոջ տանը, յերեխաների հետ խա-
ղալու ժամանակ, Վալոդյան անզգուշաբար դիպչում է
փոքրիկ սեղանին, վորի վրայի ապակե ջրամանը վայր է
ընկնում և ջարդ ու փշուր լինում:

Ներս է մտնում մորաքույրն ու հարցնում.

— Ո՞վ ջարդեց ջրամանը, յերեխանե՛ր:

— Յես չե՛մ արել, յես չե՛մ արել, — ասաց նրան-
ցից ամեն մեկը:

— Յես չե՛մ արել, — ասաց նաև Վալոդյան:

Այդպիսով դուրս յեկավ, վոր ջրամանն ինքն իրեն է
ջարդվել:

Անցավ յերկու, թե յերեք ամիս: Վալոդյան վաղուց
արդեն Կոկուչկինոյից վերադարձել եր և նորից ապրում
եր Սիմբիրսկում:

Մի անգամ յերեկոյան, յերբ մայրը մոտեցավ Վալո-
դյայի մահճակալին, նա հանկարծ լաց յեղավ:

— Յես Աննա հորաքրոջը խաբեցի, — ասաց Վալոդյան
հեկեկալով, — ջրամանը յես եյի կոտրել:

Մայրը հանգստացնում է նրան, ասելով, վոր կգրի
Աննա հորաքրոջը և հորաքույրը կների նրան:

Վալոդյան դրանով ցույց տվեց, վոր սուտ խաբելը
նրա համար զգվելի յե:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻԼՅԻՉ ԼԵՆԻՆ

28. ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵ ՄԻ ԱՆԳԱՄ ԻՆՉ ՊԱՏԱՀԵՑ ԿՐԵՄԼՈՒՄ

Կա՞ արդյոք մի մարդ յերկրի յերեսին
Լսած չլինի Կրեմլի մասին:

Գիտեն, վոր բարձր են աշտարակները,
Այստեղ ապրում են բոլշևիկները,
Բայց ինչ մի անգամ պատահեց Կրեմլում,
Վոչ վոք չի լսել յերեք աշխարհում:
Մի անգամ բահով նախշեր քաշելով,
Մի աղջիկ անցնում եր Կրեմլի բակով:
Խոտն եր կանաչել, որը արևոտ,
Վտակն եր ճչում, Կրեմլի պատի մոտ:
Յերկու ճնճողուկ լայն բակի միջում,
Բռնելով դետնից մի փոքրիկ մըջուն,
Այդ մըջնի համար իրար հետ կովում,
Կտցում են իրար, անվերջ ճվճվում:
Իսկ խեղճ մըջունը մի քիչ դեպի աջ,
Մի քիչ դեպի ձախ, մի քիչ ել առաջ,
Անցավ ու գնաց, մտավ քարի տակ:

Նայում եր աղջիկը, խնդում շարունակ:
 Հենց այդ ժամանակ Լենինը յեկավ,
 Ուրախ աղջկան հասավ, մոտեցավ:
 Նա եւ ծիծաղեց, աչքը կկոցեց,
 Հետո աղջկա ականջին թեքվեց,
 Ականջին թեքվեց, բան ասաց նրան,
 Աղջիկն եւ բարձր տվեց պատասխան.
 — Բա ո՞ւմ հետ վազեմ, յեղբայրս ե տկար:
 Նայեց Լենինը բակին, աղջկան,
 Ժպտաց, աջ ձեռքը դեպի նա մեկնեց.
 — Մինչև դարպասը վազենք դու և յես,—
 Ասաց և ուզեց նա շարունակել,
 Բայց աղջիկն իսկույն սկսեց վազել:
 Ծտերը փախան, բաշխուղը գցեց,
 Փոսերի միջով դեպի վեր վազեց:
 Լենինն եւ վազեց, ինչքան ուժ տվավ,
 Բայց աղջիկը շուտ դարպասին հասավ:
 Հասավ ու կանգնեց, սկսեց ծիծաղել,
 — Լենինը ջրով չի կարող անցնել:
 Լենինն եւ հասավ, բաշխուղը տվեց,
 Բարձր ծիծաղեց և այսպես խոսեց.
 — Այժմ միայն հինգ տարեկան ես դեռ,
 Սակայն մեծերից կարող ես անցնել,
 Մի տարուց հետո հաղթող կլինես,
 Չես կորցնի բաշխուղ և վոչ վերարկու:—
 Ասաց ու սրբեց յերեսը նա իր,—
 Աճի՛ր, իսկական բուշեհիկ դարձիր:
 Լենինը գնաց:
 Խոտն եր կանաչել, որը արևոտ,
 Վտակն եր ճչում Կրեմլի պատի մոտ:
 Աղջիկն եւ գնաց:
 Յերջանիկ եր նա ամբողջ Կրեմլում,
 Յերջանիկ նաև ամբողջ աշխարհում:

29. ԼԵՆԻՆԻ ՄՈՏ

Ընկեր Ստալինն առաջարկեց ինձ գնալ Լենինի մոտ:
 Ինձ տրվեց մի բանվորի հասցե, վորն ապրում եր
 Սետրորեցկայա կայարանի մոտ: Մեծ վտանգ եր սպառ-

նում, յերբ յես հանձն առա այդ գործը: Վախենում եյի
 հանկարծ լրտեսի հանդիպեմ, և հայտնվի Վլադիմիր Իլ-
 յիչի տեղը:

Գիշերը հասա կայարան: Մի քիչ թափառելուց հետո,
 գտա մի տուն, վորտեղ ապրում եր հիշյալ բանվորը: Բան-
 վորը տանը չեր: Նրա կինն ինձ հետ դրեց ուղեկցելու իր
 9-10 տարեկան տղային:

Մենք գնացինք լճի մոտ, նստեցինք նավակ, և հաս-
 նելով մյուս ափը, գնացինք թփերի միջով: Յես վորոշեցի,
 վոր ընկեր Լենինն ապրում ե վորևէ ամառանոցում:

Հանկարծ մենք կանգ առանք հնձած խոտերի մոտ:
 Տղան կանչեց ինչ-վոր մեկի անունը: Խոտի դեզից դուրս
 յեկավ մի մարդ: Պարզվեց, վոր այդ մարդը տղայի հայ-
 րնն ե: Բարեկցի, բացատրեցի նրան իմ գալու նպատա-
 կը: Մտածեցի. հիմա կտանի ինձ Լենինի մոտ: Այդ բո-
 պեյին մոտենում ե մի մարդ սափրված մորուքով և բե-
 դերով:

Մոտեցավ, բարեկց: Յես պատասխանեցի պարզ ու
 չոր: Այն ժամանակ նա խփեց իմ ուսին և ասաց. «Ընկեր
 Սերգո, ինձ չե՞ք ճանաչում»:

Պարզվեց, վոր դա ընկեր Լենինն եր: Յես մեծ հըրճ-
 վանքով սեղմեցի նրա ձեռքը և սկսեցինք զրուցել:

Մի քանի բոպեյից հետո, Իլյիչն առաջարկեց ինձ
 ընթրել իր հետ սև հացով և սելյուդկայով:

Այդ «ընթրիքից» հետո զրույցը շարունակեցինք Լենի-
 նի հետ, խոտի դեզի վրա:

Թարմ խոտը բուրում եր, շող եր: Յերկար ժամանակ
 յես նրան պատմում եյի, թե նրա բացակայության ժամա-
 նակ ինչ եր կատարվում քաղաքում, ինչպիսի տրամադրու-
 թյուններ կային բանվորների և գյուղացիների մեջ, ինչ
 եր կատարվում մեր կազմակերպության մեջ, Պետրոգրա-
 դի խորհրդում:

Վլադիմիր Իլյիչը լսեց ինձ, մի քանի հարցեր տվեց և
 ասաց.

— Իշխանությունն այժմ միայն կարելի յե վերցնել
 զինված ապստամբության միջոցով, և այդ կլինի վոչ ուշ,
 քան սեպտեմբերին-հոկտեմբերին:

Այդ բոլորը յես լսում եյի լարված: ուշադրությամբ:
Հետո Իլյիչը մի քանի ցուցումներ տվեց, թե ինչպես
տանել գործը:

Խոսակցությունն ընդհատվեց, վորովհետև յես հոգ-
նած եյի և աննկատելի կերպով քնեցի:

Առավոտյան, փոխանակ ժամի 6-ին վեր կենալու,
զարթնեցի 11-ին:

Այդ ժամանակ Իլյիչը պատրաստում էր մի շարք
փոքրիկ հոդվածներ, նամակներ Ստալինին և ուրիշ ըն-
կերներին: Յես վերցրի այդ բոլորը, մնաս բարև ասացի և
գնացի:

30. ԳՈՎՔ ՄԵԾ ՍՏԱԼԻՆԻՆ

Արեւ ծագեց մեր աշխարհին,
Մարդուն, հողին, հանդին, քարին,
Տեսանք կյանքի սերն ու բարին,
Մեզ արև տվողիդ մատաղ:

Մեզ տվիր արևի շողը,
Ե՛լ չկա մեզ կողոպտողը,
Որհնվի քեզ ծնող հողը,
Քեզ ծնող մայր հողին մատաղ:

Դու վոր կաս, մի անմար լույս ես,
Հա՛մ սեր, հա՛մ կյանք, հա՛մ ել հույզ ես,
Կովող մարդուն խրախույս ես,
Արևիդ ու շողիդ մատաղ:

Քո եղ գրած լույս որենքը
Շինեց մեր նոր կյանքի շենքը,
Մեր սրտերից բղխեց յերգը,
Նոր որենք գրողիդ մատաղ:

Խոսքեր ունես վոսկուց անդին,
Շուռ տվեցիր աշխարհքը հին,
Հասցրիր մեզ ուրախ կյանքին,
Մեզ նոր կյանք տվողիդ մատաղ:

Ծովը ծովի հետ միացավ,
Անապատը պարտեզ դարձավ,

ԻՈՍԻՖ ՎԻՍՍԱՐԻՈՆՈՎԻՉ ՍՏԱԼԻՆ

Կյանքը ուրախ, անվիշտ անցավ,
Ուրախ կյանք բերողիդ մատաղ:

Խորհուրդները մնան հաստատ,
Ստալինը մեր հարազատ,
Ընկերներով բյուր ու հազար,
Յերկիրը պահողիդ մատաղ:

31. ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

1888 թվականին ծնողներս ինձ տվին Գորու ծխակա-
ղալրոցը: Դասարանում յես նստած եյի Իոսիֆ Զուլաշվի-
լու հետ մի նստարանի վրա: Յես թույլ սովորող եյի, և
իմ ընկերը, Սոսոն, միշտ ուրախությամբ ոգնում էր ինձ:

Մեր դասարանում սովորում եյին հարուստների ու
չքավորների յերեխաներ: Հարուստների յերեխաներն իրենց
հեռու եյին պահում մեզնից՝ չքավորներից: Նրանց հարա-
բերությունները մեզ հետ աստիճանաբար սրվում եյին նաև
այն պատճառով, վոր Ստալինը, վորն առաջին աշակեր-
տըն էր համարվում դասարանում, մեզնից էր:

Ստալինը բացառիկ հիշողություն ուներ: Դասատու-

ների բացատրութիւնները նա հիանալի յուրացնում եր և ապա ստույգ վերարտադրում:

Նա յերբեք չեր հրաժարվում իր խոսքերից, միշտ հաւատացած լինելով, վոր դրանք ճիշտ են:

Նա հիանալի պատասխանում եր, յերբ կանչում եյին գրատախտակի մոտ: Այդ ամենն ե՛լ ավելի յեր զայրացնում հարուստների յերեխաներին և նրանք յուրաքանչյուր հարմար առիթով վրեժ եյին լուծում մեզնից:

Իոսիֆը գիրք շատ եր սիրում և մեզ գրավիչ կերպով պատմում եր կարդացածի մասին: Նրա պատմութիւններն անչափ հետաքրքրական եյին և հուզող:

Հորեղբայրս սովորաբար չնորհակալութիւն եր հայտնում Սոսոյին, և խնդրում ավելի հաճախ այցելել մեր տունը:

Դասատու Իլուրիձեն համառորեն հետապնդում եր «կտրել» Իոսիֆին, վորպես մեր խմբի առաջնորդի: Նա մեզ անվանում եր «աղքատների ու դժբախտների յերեխաներ»:

Մի անգամ Իլուրիձեն գրատախտակի մոտ կանչեց Իոսիֆին և հարցրեց.

— Գանի՞ վերստ ե Պետերբուրգից մինչև Պետերգոֆ:

Սոսոն ճիշտ պատասխանեց: Բայց ուսուցիչը չհամաձայնեց նրա հետ: Իսկ Սոսոն պնդում եր իր ասածի վրա:

Նրա համառութիւնը, իր խոսքերից հրաժարվել չցանկանալը, սաստիկ զայրացրին Իլուրիձեյին: Նա սկսեց սպառնալ և պահանջել, վոր Իոսիֆը ներողութիւն խնդրի, բայց վերջինս հաստատաւամբ բնավորութիւն ուներ: Նա նորից մի քանի անգամ կրկնեց միևնույն բանը, հայտաբարելով, վոր ինքն իրավացի յե: Նրան միացան աշակերտներից մի քանիսը և այս հանգամանքն ե՛լ ավելի զայրացրեց ուսուցչին: Նա սկսեց գոռալ ու հայհոյել: Ստալինը կանգնած եր անշարժ, նրա աչքերը զայրույթից լայնացել եյին...

Այդպես ել նա չզիջեց:

Այն տարիներում Ստալինը լինում եր դյուզում և պարապում եր, դասեր եր տալիս դյուզացիների յերեխաներին: Նա գրքեր եր կարդում նաև հասակավորների համար, պատմում ու բացատրում նրանց անհասկանալի տեղերը:

32. ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ

Մեր լեռնային աղբյուրների
Կարկաչահոս ջուրը քեզ,
Ծաղկածիծաղ բլուրների
Անմահական բույրը քեզ:

Մեր դաշտերի հազար յերանգ
Ծաղիկների փունջը քեզ,
Ծաղկածիծաղ բլուրների
Անմահական բույրը քեզ:

Մեր սրտաբուխ յերգիչների
Սիրո անհուն յերգը քեզ,
Ժողովրդիս անվերջ ուրախ
Յեւ բոցավառ սիրտը քեզ:

33. ԼՅՈՒԲԱ ԱՐՈՆՈՎԱՆ

1

Քաղաքացիական կռիւների ժամանակ, Կիւում, մեխումբը կոմյերիտականներ սպիտակ գլարդիականների ձեռքն ընկան:

Բանտում, մահվան սպասելով, կոմյերիտական Պուրնոսկին ասաց իր ընկերուհուն.

— Լյո՛ւբա, մենք կմեռնենք, բայց հաղթութիւնը կըգա... Այնպես չե՞, Լյո՛ւբա: Ի՛նչ լավ ե մեռնել այսպես, կուսակցութեան համար, ժողովրդի յերջանկութեան համար...

2

Դուռը բացվեց և ներս մտավ մի սպիտակ գլարդիական:

— Լսեցե՛ք, կոմունարներ: Մենք իսկույն կսկսենք ձեզ կոտորել: Բայց ով ապրել ե ուզում, մե՞թե մեր հրամանատարը մահից չի ազատի: Իսկ ով ուզում ե կենդանի մնալ, թող ասի, թե վորտեղ եք թաքցրել ձեր թնդանոթների բանալիները:

Գերինները լուռ եյին:

— Վե՛ր կաց, աղջի՛կ, — դիմեց նա Լյուբա Արոնովի-
չին, — դու չե՞ս ուզում ապրել:

Լյուբան տատանվելով առաջ անցավ:

Նա լուռ ու հանդարտ մոտեցավ սպիտակ գլխարդիա-
կանին և... Թքեց նրա յերեսին...

Սրի մի ծանր հարված իջավ Լյուբայի գլխին և նա ըն-
կավ մեռած...

Նրա բոլոր ընկերներին սպիտակները զնդակահարեցին:

34. ԿՈԼԵՈՋԻ ՀԱՄԱՐ

Կոմյերիտ Արան
Աչքերով արթուն
Կանգնած եր հանդի
Գյուղամերձ դիրքում,
Վոր իր կոլխոզի
Կուլակ թշնամին
Մի վնաս չտա
Կոլխոզի կալին:

Հանկարծ վերևում
Մի ուժեղ վոբոտ.
Կայծակն է փայլում
Արայի տան մոտ,
Յեվ մի ողած
Հրեղեն չղթա
Իջնում է ուղիղ
Նրա տան վրա:

Յեվ լեզուները,
Ալ ու բոցեղեն,
Արայի տունը
Պատել են արդեն,
Իսկ պահակ Արան
Աչքերով արթուն
Կանգնած եր հանդի
Գյուղամերձ դիրքում:

— Շուտ արա, հասի՛ր,
Արա՛, տնավեր,
Տունդ այրվում է,
Ինչո՞ւ յես կանգնել:
— Ի՞նչ ես դուրս տալիս,
Սուրե՛ն, մտածի՛ր,
Պահակ եմ, գիտե՞ս,
Գնա՛, հեռացի՛ր:

— Ահա յեկել եմ,
Վոր փոխեմ յես քեզ,
Ինձ շտապ կարգով
Կոլխոզն ուղարկեց:
Իջնում է Արան,
Իջնում է դիրքից,
Անցնում անձրևի,
Ջրերի միջից...

Իսկ լեզուները,
Ալ ու բոցեղեն,
Արայի տունը
Լափել են արդեն...
Յեվ բոցն ու ծուխը
Խառնված միատեղ,
Միացյալ ուժով
Գործել են այնտեղ:

Արայի հարցն է
Դրված ժողովում,
Բոլորը խոսում,
Նրան են դովում:
Յեվ վողջ կոլխոզը,
Ժողովի վերջում,
Միաձայն հանեց
Հատուկ վոբոչում.

«Արային հանել
Կարմիր տախտակին,

Գերինները լուռ եյին:

— Վե՛ր կաց, աղջի՛կ, — դիմեց նա Լյուբա Արոնովի-
չին, — դու չե՞ս ուզում ապրել:

Լյուբան տատանվելով առաջ անցավ:

Նա լուռ ու հանդարտ մոտեցավ սպիտակ գլխարդի-
կանին և... Թքեց նրա յերեսին...

Սրի մի ծանր հարված իջավ Լյուբայի գլխին և նա ըն-
կավ մեռած...

Նրա բոլոր ընկերներին սպիտակները զնդակահարեցին:

34. ԿՈԼԵՈՉԻ ՀԱՄԱՐ

Կոմյերիտ Արան
Աչքերով արթուն
Կանգնած եր հանդի
Գյուղամերձ դիրքում,
Վոր իր կոլխոզի
Կուլակ թշնամին
Մի վնաս չտա
Կոլխոզի կալին:

Հանկարծ վերևում
Մի ուժեղ վորոտ.
Կայծակն է փայլում
Արայի տան մոտ,
Յեվ մի ողածև
Հրեղեն չղթա
Իջնում և ուղիղ
Նրա տան վրա:

Յեվ լեզուները,
Ալ ու բոցեղեն,
Արայի տունը
Պատել են արդեն,
Իսկ պահակ Արան
Աչքերով արթուն
Կանգնած եր հանդի
Գյուղամերձ դիրքում:

— Շուտ արա, հասիր,
Արա՛, տնավեր,
Տունդ այրվում է,
Ինչո՞ւ յես կանգնել:
— Ի՞նչ ես դուրս տալիս,
Սուրե՛ն, մտածի՛ր,
Պահակ եմ, գիտե՞ս,
Գնա՛, հեռացի՛ր:

— Ահա յեկել եմ,
Վոր փոխեմ յես քեզ,
Ինձ շտապ կարգով
Կոլխոզն ուղարկեց:
Իջնում է Արան,
Իջնում է դիրքից,
Անցնում անձրևի,
Ջրերի միջից...

Իսկ լեզուները,
Ալ ու բոցեղեն,
Արայի տունը
Լափել են արդեն...
Յեվ բոցն ու ծուխը
Խառնված միատեղ,
Միացյալ ուժով
Գործել են այնտեղ:

Արայի հարցն է
Դրված ժողովում,
Բոլորը խոսում,
Նրան են գովում:
Յեվ վողջ կոլխոզը,
Ժողովի վերջում,
Միաձայն հանեց
Հատուկ վորոչում.

«Արային հանել
Կարմիր տախտակին,

Անվէհեր, կայուն
Հերոս պահակին,
Տալ իբրեւ նվեր
Քառասուն աշխոր,
Յեւ նրա համար
Տուն շինել մի նոր»:

35. ՊԻՈՆՆԵՐ ՄԵՅԵՐԸ

1

Բելոռուսիայի Խորհրդային հանրապետութեան Բորիսով քաղաքումն է ապրում պիոններ Մեյերը:

Նրա հայրը մի քանի տարի առաջ ծառայելիս է յեղել կոչկակարների արտելում, վորտեղից, կաշի գողանալու պատճառով, հեռացվել էր:

Մի անգամ յերեկոյան, յերբ Մեյերը պառկել էր քնելու, դուռը ծեծեցին: Նա տեսավ, վոր սենյակը մտավ մի մարդ, մի մեծ կապոց ձեռքին: Մարդը կապոցը թողեց ու հեռացավ:

Հայրեկը կապոցը բաց արավ: Կապոցի մեջ կաշվի կտորներ կային:

«Մի՞թե հայրեկն ելի կաշի յե գողանում», — մտածեց Մեյերը և սկսեց հետեւել նրան:

2

Մի յերեկո Մեյերն իմացավ, վոր իրենց մոտ «հյուրեր» պետք է գան:

Նա գնաց խոհանոցը, մտավ մի գատարկ տոպրակի մեջ, փախսներով ծածկվեց և սկսեց սպասել:

Քիչ հետո խոհանոցը մտավ մայրեկը յերկու անծանոթ մարդու հետ: Նրանք պատից մի քանի աղյուս հանեցին և մի տոպրակ կաշի թաքցրին:

«Մի՞թե յես կարող եմ լուել, — մտածեց Մեյերը: — Վո՛չ, լուել չի կարելի: Չե՞ վոր պետական դուլքն են դողանում... Իսկ յես պիոններ եմ...»:

Գողութեան մասին Մեյերը հայտնեց միլիցիային:

Մեյերի հայրեկին և իր ընկերներին դատեցին և արժանի պատիժ տվին:

Այսպես կատարեց Մեյերն իր պիոններական պարտքը: Այդպես պետք է վարվի յուրաքանչյուր պիոններ:

36. ԲԵՎԵՌԻ ԱՌՈՒՄԸ

Լույսը բացվեց յերկրի վրա,
Արեւ ծագեց վոսկեգրահ,
Արար-աշխարհ գործի յեւան.
Առու, աղբյուր կցուցուան...

Բայց բեվեռում
Հողմն է գոռում,
Շուրջն ամայի ավեր մեռած,
Սառցալեռներ, ծովեր սառած:
Ու հեռագիր յեկավ սիրով.
«Գրավված ե բեվեռը ծով,
Մեծ ՍՏԱԼԻՆ, մեզ հետ ես միշտ,
Մենք հպարտ ենք, հավետ անվիշտ
Յեւ բեվեռի ցուրտ դադաթին
Զարկենք մեր ալ-դրոշն ահագին,
Վոր փողփողի նա շարունակ,
Աշխարհն առած իր շուքի տակ»:
Ու յերկրի հետ չքնաղ ու վես
Կարգաց, ժպտաց արեւի պես
Առաջնորդը մեր լուսախոհ,
Վորից անգամ արեւն է դոհ:
Համբավն հասավ ամենուրեք,
Ծովերից ծով աշխարհ անցավ,
Թե մեր դրոշն ալ-վառ ու սեգ
Ցուրտ բեվեռից վեր խոյացավ:

37. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կյանք ենք տվել մենք նրան
Արյունով ու քրտինքով,
Յեւ բաց դաշտերի վրա,
Յեւ յերկաթե սալի քով,
Համառ կռիվ ենք մղել

Տարերքի դեմ ահավոր,
Յեւ միշտ հաղթող ենք յեղել
Մեծ յեռանդով ու յերգով:
Տուֆ քարերից շինել ենք
Շենքեր՝ մարմինը նրա:
Յերակաների պես արյան
Մենք ջրանցքներ ենք շինել:
Հետո սիրտը հրաբորբ,
Ելեկտրական մեծ կայան,
Վոր բարախում ե հիմա
Ամեն սրտում, ամեն տան:

Յեւ պղնձե լարերով
Ցանց ենք շինել ներվերի,
Լուսեղ լամպեր ենք կախել
Վորպես աչքերը նրա,
Վոր վառվում են տների
Ու մեծ սյուների վրա,
Այդ բոլորը կառուցող
Մարդկանց անունի նման:

Գործարանները հսկա,
Առողջ թոքերի նման,
Դարձրել են ամեն ուր
Շնչառությունը նրա,
Յեւ նա դարձել ե հզոր.
Յեւ նա դարձել ե խրոխտ,
Յեւ աճել ե մեղ հետ նա
Արևի տակ հրաբորբ:

Ամեն դարուն ու մայիս
Մեր ցորենի դաշտերից,
Թարմ կանաչից ու վարդից
Հագուստներ ենք հագցրել
Յեւ փայփայել ենք նրան
Վոսկի հույսերի նման,
Յեւ անունը դրել ենք
Խորհրդային Հայաստան:

Մեր զրկանքով ու կյանքով,
Աքյունով ես աճել դու,
Մեր պայքարով ու կամքով,
Հույսերով ես աճել դու,
Խորհրդային Հայաստան:
Խորհրդային Հայաստան,
Այս վառ արևը վկա՝
Մեր հեղքով ես աճել դու,
Վոր լինի մեծ այգաբաց,
Կառուցում ու հաղթանակ,
Վոր սերունդների դիմաց
Մենք ամոթով չմնանք:
Վոր ամեն մի տաշած քար
Ժպտա նրան, յերբ վոր դան,
Վոր դու լինես միշտ պայծառ,
Խորհրդային Հայաստան...

38. ՆԱՎԱՍՏԻՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ

Նավաստիներ ենք
Խորհրդի յերկրի,
Վարում ենք նավը
Համարձակ, արի:

Փոթորկից, քամուց
Մենք չենք վախենում,
Կարմիր նավաստին
Միշտ քաջ ե, կայուն:

Ճնշված ազգերին
Գետերով, ծովով,
Ազատություն ենք
Տանում մեր նավով:

39. ՔՆԱՐԻԿԸ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ

1

Թագավորի ժամանակ հայրս գրաշար եր, իսկ մայրս՝
չոր կարող:

Հայրս հեղափոխական աշխատանք եր կատարում:
Մի յերեկո հայրս ուրախ-ուրախ ներս մտավ ու մորս
ականջին չչնջաց:

— Ճարեցի՛, վաղը հազար թուղթիկ ենք տպելու: Մեր
ընկերներն այդ թուղթիկները կցրեն բանվորների մեջ:

Նա արճճե տառերը թափեց սեղանի վրա:

Յես գլխի ընկա, վոր այդ տառերով՝ հեղափոխական
բանվորները թուղթիկներ են տպելու:

Քնեցի: Մեկ ել զգացի, վոր բարձա շարժվում է: Աչ-
քերս բաց արի, տեսնեմ մայրիկս սփրթնած կանգնել է գըլ-
խավերևս և բարձի տակ ինչ-վոր բան է թաղցնում:

— Մայրի՛կ, ի՞նչ է պատահել, — հարցրի յես:

— Վոչինչ, դու քնիր, աղջիկս: Տունը խուղարկում
են: Գուցե թե քեզ ձեռք չտան:

Ձեռս տարա՝ բարձի տակ, տեսնեմ տառեր են:

«Ի՞նչ անեմ, — մտածում եմ: — Յեթե գտնեն՝ վա՛յ
մեզ: Պահե՛մ: Բայց վորտե՞ղ: Պատուհանո՞ւմ: Վառարա-
նո՞ւմ: Իսկ յեթե գտնե՞ն...»

2

Հանկարծ հիշեցի, վոր լուսամուտում կաթով լիքը
կճուճ կա: Մոտեցա, կաթի մի մասը խմեցի և տառերը
կճուճի մեջ լցրի: Նորից պառկեցի:

Ներս մտան վոստիկանները: Սենյակը տակն ու վրա ա-
րին: Ինձ ել տեղիցս վեր կացրին: Յերբ անկողինս քրքրում
եյին, մայրս դողում եր, իսկ հայրս կանգնել եր գունատ:
Վոստիկանները բան չգտան և դժգոհ հեռացան:

— Այ քեզ բան, — ասաց հայրիկը ժպտալով, — կարծես
տառերն անհայտացել են:

Յես ծիծաղեցի ու գոչեցի:

— Վոչ թե անհայտացել են, այլ կաթի մեջ են:

Հայրիկս վազեց և ծանր կճուճը վերցրեց:

— Ուրեմն, Քնարիկ, դու՞ քես այստեղ թաղցրել:

Իմ ուրախությանը չափ չկար:

Մայրիկս անվերջ համբուրում եր ինձ, իսկ հայրս սեղ-
մեց կրծքին ու ասաց:

— Ապրե՛ս, աղջի՛կս, դու լավ հեղափոխական կդառ-
նաս...

40. ՁՈՐԱԳԵՍՈՒՄ

Մի ժամանակ ես ձորերում
Հովվի սրինգն եր շնչնգում,
Հիմա զվարթ, ժիր չչալն ե
Այս վայրերի մեջ զրնգում:

Մի Ժամանակ ես սարերում
Սոված գայլերն եյին վոռնում,
Հիմա կանաչ ծմակներում
Հազարաչյա լույս է վառվում:

41. Ա Ի Դ Ա Ն

Գնդացրի համաչափ ճարճատյունը հանկարծ ընդհատ-
վեց: Մրից սևացած մատները, վորոնք սեղմված են գըն-
դացրի լծակը, թուլանում են: Ձեռքը դանդաղ ընկնում է
ցած և սեղմվում կրծքին: Մատները մեկ անգամ ել են
ջղաճգարար սեղմվում: Մրի միջից ծորում է արյունը:

Ձեռքը քարանում է:

Աիդան վախեցած թեքվում է ընկերով վրա: Մազերի
խճճված մի փունջ թափվել է ճակատին: Կտրուկ շարժու-
մով նա մազերը հետ է ձգում:

Ընկերը մեռած է: Նա անշարժ պառկած է մյուսների կող-
քին:

Աիդան մենակ է մնացել մեռելների մեջ:

Աիդան իր շուրջն է նայում: Նա տեսնում է ընկերների
կուչ յեկած դիակները, դեպի Ովիեղոյի հյուսիսային կա-
յարանը տանող նեղ ձորակը:

Տասը կոմյերիտական Աիդայի հետ միասին, մնա-
լով Ովիեղոյի հյուսիսային կայարանի մոտ գտնվող ձորա-
կում, դիտեյին թե ինչ պետք է անեն:

Տեղը հաջող եր կարմիր Բանակի նահանջը պաշտպա-
նելու համար: Մի քանի ժամ շարունակ կոմյերիտական-
ներն իրար յետևից յետ եյին մղել ոտարերկրյա լեզեռնի
դրոհները: Իրար յետևից ընկերներն ընկել եյին:

Աիդան վերջինն եր...

Յետևում, ուր պահված էր թշնամին, զգուշությամբ
յերևում է մի գլուխ: Աիդայի նիհար մարմինը ցնցվում է:

Լուսթյունը սիրտ եր տվել լեզեոներններին: Նրանք սկը-
սում են կամացուկ սողալ դեպի գնդացիքը: Աիդան սպա-
սեց, մինչև վոր նրանք մոտեցան և սեղմեց լծակը:

Տրա-տա-տա-տա, — աշխատեց գնդացիքը:

Իրար յետևից, ասես հնձվելով, վայր թափվեցին սո-
ղացող կերպարանքները:

Իրանք վերջին գնդակներն էյին:

Լեզեոներններից մեկը բղավում է.

— Դադարեցրու կրա...

Գնդակը, Աիդայի գնդացիքի վերջին գնդակը, կտրեց
խոսքերը լեզեոների բերանում...

Այդ խոսքն այլևս յերբեք չի արտասանվի:

Գնդացիքը դարձյալ լուեց: Նահանջելու պատրաստված
լեզեոներնները կանգ առան:

Քսան հոգի ավիններով նետվեցին դեպի Աիդան:

Այլևս միաք չունի պահվել գնդացիքի վահանակի յե-
տևը: Աիդան վտառի կանգնեց և, բաց անելով կուրծքը, ա-
սաց.

— Դեհ, սպանեցեք ինձ, վողորմելի վախկոտներ,
ի՞նչու եք սպանում...

Յերկու վոստյուն գործելով, լեզեոներնները մոտենում
են: Աիդան նայում է նրանց արնակալած աչքերի մեջ: Աի-
դայի շրթունքներն արհամարհաբար սեղմված են: Վերջին
անգամ նա յետ է նետում ճակատի մագերի անհնազանդ
փունջը:

Գարձր և հստակ հնչում էր Աիդայի վերջին խոսքերը.

— Կեցցե՛ հեղափոխությունը: Կեցցե՛ կոմունիզմը:

Մի քանի սվին միաժամանակ խրվում են նրա կուրծ-
քը: Նա դանդաղ ընկնում է գետին:

Աիդայի աչքերը լայն բացված են: Վերջին մարող հա-
յացքը նա հառում է Աստուրիայի վառ-կապույտ յերկնքին:

42. ԿԵՑՑԵ՛ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յերբ լուսաբացին ճապոնացի զինվորները չինացի Լա-
ո-Սենին խրճիթից դուրս բերին, բանտարկված գյուղացի-
ները չգիտեյին, վոր վերջին անգամ են տեսնում նրան: Նը-

րանք դժվարությամբ մոտեցան փողբրիկ լուսամուտին և
տեսան, թե ինչպես ծերունի Լաո-Սենին դուրս բերին բա-
կը և չոքեցրին, յերեսը դեպի պատը դարձրած:

Կապրալն ատրճանակը ձեռքին մոտեցավ նրան: Ծերու-
նի գյուղացին վերջին անգամ բարձրացրեց գլուխը:

— Կորչե՛ն ոտարեկրյա կեղեքիչները:

— Կեցցե՛ ազատությունը:

Նա ել վոչինչ չկարողացավ ասել...

Կապրալը կրակեց նրա ծոծրակին: Լաո-Սենի դիակը
փովեց գետնին:

Զիու վոտնաձայն լսելով, ճապոնացի սպաներն ահա-
բեկ նետվեցին դեպի դուռը:

Մի առ ժամանակ նրանք վոչինչ չկարողացան նշմա-
րել. ամեն ինչ փոշու ամպով էր պատած: Միայն յերբ ձի-
ավորները ձիերից ցած թռան, սպաները տեսան, վոր դը-
րանք կարմիր պարտիզաններն են:

Կապիտանն արագ վերադարձավ բակը, զինվորներին
կարգադրություն անելու: Բայց նա տեսավ, վոր բակի
խորքում մի քանի զինվոր հրացանների կոթերով ծեծում
էյին հաստափոր կապրալին, և մի ակնթարթում նրանց
չըջապատեցին պարտիզանները:

Պարտիզաններն ափսոսում էյին գնդակները և սպանե-
րին խփում էյին իրենց լայնաբերան դանակներով: Հետո,
զինվորների ուղեկցությամբ, պարտիզանները գնացին դե-
պի այն տունը, ուր փակված էյին գյուղացիները: Նրանք
ջարդեցին փակվածը և բացականչեցին.

— Ընկերներ, դուք ազատ եք:

43. ՅԵՐԳ ՇՈԳԵՆԱՎԻ ՄԱՍԻՆ

Արևն է բարձրից այրում վաղաժամ,

Փոթորկի քամին մռնչում ծովում,

Յեվ արևմուտքից դեպի արևելք

Մի շոգենավ էր շտապով լողում:

Իսպանիայից էր շոգենավը այդ

Քանի որ առաջ ճանապարհ ընկել,

Յերբ կապույտ, պայծառ յերկինքը մթնեց,

Յերբ սկսեցին փչել քամիներ:

Այդ շողենավը տանում եր արագ
Մի արտասովոր, մի թանկագին բեռ.
Դեպ խորհրդային յերկիրը ազատ
Իսպանացի թուխ, սիրուն մանուկներ:

Ամեն մի թիզը իրենց աշխարհի
Պաշտպանում եյին իրենց հայրերը,
Բայց անհավասար մարտերում ընկան՝
Զպետք ե մեռնեն յերեսաները:

Յեվ այն հեռավոր չքնաղ աշխարհում,
Ուր շողենավն ե շտապով տանում,
Կգտնեն իրենց համար հայրենիք,
Անթիվ բարեկամ, սիրող ընտանիք:

Մեքենաներն են ներքևում փնչում,
Վերևում ուժգին քամին ե ճչում,
Քնած են հանգիստ չորս-չորս յերեսն
Նեղլիկ սենյակում թախտերի վրա:

Ահա նրանցից մի փոքրիկ դարթնեց,
Փափլիկ թաթիկը դեմ տվեց թշին,
Միտք արավ վաղվա, գալիքի մասին
Յեվ ահանջ դրեց ջրերի ճշին:

Գիտե՞ նա հաստատ՝ անծանոթ յերկրում
Պիտ գնա դպրոց, կունենա և տուն,
Ուսումնարանում, Ստալինը Կրեմլում
Իրա մասին են մտածում, խորհում:

Արևն ե բարձրից այրում վաղաժամ,
Փոթորկի՜ քամին մռնչում ծովում,
Յեվ արևմուտքից դեպի արևելք
Մի շողենավ ե շտապով լողում:

44. ԲԱՆՎՈՐՈՒՀՈՒ ՈՐՈՐԸ

Մի՛ լար, վորդիս, վոր չես լսում
Ել մայրական քաղցր որոր.
Յես մեծ կռվի յերգն եմ հյուսում
Որոցքիդ մոտ ամեն որ:

Դու լսո՞ւմ ես, այնտեղ՝ դրսում
Շաչ ու շառաչ, լաց ու կոծ.
Մեր արյունն ե այնտեղ հոսում,
Ներկած և՛ տուն, և՛ փողոց:

Այնտեղ գնդեր խառն ու ցրիվ,
Բանվոր գնդեր ահարկու,
Քաջ մղում են մի մեծ կռիվ
Աշխատանքի և վոսկու:

Այնտեղ հայրեր, այնտեղ վորդիք,
Մի նոր կյանքի յեզերքում,
Վորպես մի-մի հերոս մարտիկ
Մահն են գրկում ու յերգում...

Մի՛ լար, վորդի՛ս, վոր չես լսում,
Ել մայրական քաղցր որոր.
Յես մեծ կռվի յերգն եմ յերգում
Որոցքիդ մոտ ամեն որ:

45. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ—ՎՈՐՈՇԻԼՈՎՅԱՆ

Լսի՛ր, ընկեր Վորոշիլով,
Մեր ուսպորտը ընդունիր:
Մարտիկներ ենք ուղում դառնալ,
Մեզ մարտիկներ դու հաշվիր:
Յեվ մենք հաստատ վորոշել ենք,
Վոր մարտիկներ լինենք մենք:
Դու տեսնում ես, մեր քաջ ընկեր,
Այս տետրակը բաղմանք.
Մաքուր, սիրուն և անսխալ
Պիտի գրենք նրա մեջ:
Յեվ մենք հաստատ վորոշել ենք՝
Գերազանցիկ կլինենք:
Զե՞ վոր, ընկեր Վորոշիլով,
Մենք իզուր չենք սովորում.
Սովորում ենք, վոր վեր թռչենք,
Վոր սլանանք ծովերում:

ԸՆԿԵՐ ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ

Յեվ մենք հաստատ վորոշել ենք,
Վոր սլանանք ու թռչենք:
Մեր սիրելի Վորոշիլով,
Կանցնեն ամիս ու տարի,

Կմեծանանք, բոյ կքաշենք,
Ձի կնստենք քաջարի:

Յեվ մենք հաստատ վորոշել ենք,
Վոր մեծանանք՝ ձի նստենք:
Գիտե՞ս, ընկեր Վորոշիլով,
Ամեն մեկը մեզանից
Ուզում է քաջ լինել քեզ պես
Յեվ սովորել քեզանից:

Յեվ մենք հաստատ վորոշել ենք,
Վոր քեզանից սովորենք:

Այնպես պատահեց, վոր Բուդյոննին մի դյուշ մտնե-
լիս՝ դեմ առ դեմ հանդիպեց սպիտակներին: Սուսափել ան-
հրնար եր. սպիտակները յետևից կկրակեյին և կսպանեյին:

Բուդյոննին մտածեց. «Կո՛րած ենք, յեթե հնարա-
գետ չլինենք», ու նայեց իր հետ ծուղակն ընկած ընկերոջ
դեմքին: Ընկերը հասկացավ նրան:

Սպիտակները, յերբ նրանց տեսան, կարծեցին, վոր
իրենցից են, միայն անծանոթ: Ապա մի քիչ շփոթվեցին:

Բուդյոննու ձին նման եր կարմիր բանակայինների ձի-
երին: Պոչը խուզած եր:

— Ես ի՞նչ ե, ձեր ձին Բուդյոննու զինվորների ձիե-
րի նման ե,— ասացին սպիտակները:

— Այո՛, — ընդհատեց Բուդյոննին, — կարմիրներից եմ
խլել:

Սպիտակները հավատացին, առանց լժանաչու, վոր
հետները խոսում է ինքը՝ Բուդյոննին:

— Դե՛, ներս յեկեք, ընկերներ, — հրավիրեցին նրանց:
Բուդյոննին ընկերոջ հետ ներս մտավ:

Ընթրիքի ժամանակ սպիտակներն իրենց գլուխն եյին
գոլում:

— Բուդյոննուն ճանաչում ենք, ձին ել է ծանոթ: Վոր
հանդիպենք՝ վողջ-վողջ կրռնենք:

— Յե՛ս ել եմ ճանաչում, — ասում է Բուդյոննին, —
մի անգամ ուզում եյի գերի վերցնել, բայց ձեռքիցս դուրս
պրծավ:

Բուդյոննին և ընկերը բակը դուրս յեկան: Վոչ վոք
չկար: Թռան ձիերն ու անհայտացան:

Այս հանդիպումը գուր չանցավ. նա վերցրեց մի վաշտ
ու հարձակվեց այն դյուշի վրա, վորտեղ քիչ առաջ ընթ-
րում եր սպիտակների հետ:

Սպիտակները դիմադրեցին, բայց իզուր. Բուդյոննին
բոլորին ել գերի վերցրեց:

Գոհին զինվորից վողջույն, կոմիսար:
Արդեն լրացավ տասնվեց տարին,
Բաժանում են մեզ այնքան գետ ու սար,
Բայց չեմ մոռացել իմ կոմիսարին:

Բսանեմեկ թվին... Զյունապատ, անծիր
Դաշտերն եմ ահա իմ առջև դիտում,
Փոսի մեջ դրած մի հատ գնդացի,ր,
Կանգնած եմ անլախ յես Նորազավթում:

Խավարն ե իջնում ձյան հետ միասին,
Ու պառկում եմ յես իմ նեղլիկ փոսում:
Անծայր տափարակ, վռչ աստղ, վռչ լուսին,
Քնարեր քամի, ծանր ըսպասում:

Յեվ, ասես, գետնից թռչում ե հանկարծ,
Թշնամին հեծյալ դոփում ե արագ:
Խուճապ ու նահանջ: Յես փոսում պառկած
Իմ գնդացիից բացում եմ կրակ:

Ճարճատում ե նա: Պարզ լսում եմ յես
Զորս սմբակների դոփյունը վերջին:
Փախչում են նրանք, իսկ մերոնք անտես
Հասել են արդեն գյուղի կամրջին:

Գնդացիին առած և անհավասար
Մարտ տալով բքին սողում եմ մինչ ծեղ:
Ա՛խ, այդ գիշերը, ընկեր կոմիսար,
Ուղեղիս միջից չի ջնջվի յերբեք:

Այդ որից յերկար ամիսներ անցան,
Մենք մարտեր տեսանք ավելի դաժան,
Յես բերի ինձ հետ մի հին հրացան
Յեվ կրծքիս՝ կարմիր մի շքանշան:

Յեվ յերբ պետք լինի, յես կգամ նորից,
Յես չեմ մոռացել գնդացիին անգին:
Վողջո՛ւյն, կոմիսար, քո հին զինվորից,
Վոր պատրաստ ե քո նոր հրահանգին:

Բարև ձեզ, Թանկագին հայրիկ ու մայրիկ:

Շենց հիմա կարդացի ձեր գրած նամակը:

Ախր ինչո՞ւ յեք անհանգստանում, ինչո՞ւ յեք խղճում,
Վոր յես ծառայում եմ Կարմիր Բանակում: Իմ պարտքն ե
զենքը ձեռքիս պաշտպանել մեր Խորհրդային Միությունը:
Յես հպարտ եմ, վոր Կարմիր Բանակի մարտիկն եմ:

Դուք սրտանց ուզում եք իմանալ, թե յես ինչպես եմ
ապրում: Ահա պատմեմ ձեզ: Առավոտյան ժամի վեցին
զանգ են տալիս: Իսկույն վեր ենք կենում, լվացվում, հետո
տեսակ-տեսակ վարժուկներ ենք լսում, վոր առողջ
մարմին ունենանք:

Կերակրում են մեզ որական յերեք անգամ. միշտ ել
լավ կերակուրներ են լինում: Նոր, մաքուր հագուստներ
ունենք:

Մեր գորանոցը շատ մաքուր ե պահվում: Որական աշ-
խատում ենք ութ ժամ, սովորում ենք գործածել հրացան,
գնդացի և հակազաղեր:

Մեզ դրել և կարգալ են սովորեցնում, լրագիր ենք
կարդում:

Ազատ ժամանակն անց ենք կացնում լենինյան ան-
կյունում: Այնտեղ շաշկի յել կա, չախմատ ել և շատ ու-
րիչ խաղեր: Շուտ-շուտ ներկայացումներ ենք տալիս, մեր
հրամանատարն ել ե խաղում մեզ հետ: Սովորելու և ծա-
ռայելու ժամանակ լսում և կատարում ենք նրա հրաման-
ները, իսկ ազատ ժամերին նա մեր ամենալավ ընկերն ե:

Ձեր վորդի՝ ԼԵՎՈՆ

49. ԼԵՅՏԵՆԱՆՏ ԻՎԱՆ ՄՈՇԼԵՍԿԸ

Մաստիկ անձրև եր յեկել: Կարմիր բանակայիներն
անցնում եյին մինչև կոկորդը ջրի միջով: Մոշլյակը շա-
րունակ դնում եր մարտիկների առջևից:

Ահա և բլուրը, փշալարերով շրջապատված:

Մոշլյակը «Կեցցե՛ ընկեր Ստալինը» գոչելով առաջինն
ե վազում դեպի փշալարերը և մկրատով կտրտում:

Ճապոնացիները կատաղի կերպով հրացան են կրակում: Թնդում ե հրետանին: Բայց այնպիսի ուժ չկա, վոր կանգնեցնի մարտիկներին:

Մոչլյակը, մյուս հրամանատարների ու մարտիկների հետ, առաջինն ե գրավում բլուրը և նրա դադաթին կարմիր դրոշակ ե տնկում:

Ճապոնացիք, «բանգայ» գոչելով, ուզում են կրկին գրավել բլուրը: Մոչլյակը վիրավորվում, բայց շարունակում ե կրակել թշնամու վրա:

Գիշերը վրա յե հասնում: Բայց կռիվը շարունակվում ե: Ճապոնացիներն ուզում են նռնակներով վայր ձգել կարմիր դրոշակը: Բայց իզուր:

Մոչլյակը յերկրորդ անգամ ե վիրավորվում, բայց կռվից չի հեռանում, ասելով.

— Քանի վոր խորհրդային սահմանի վրա կա թեկուզ մի ճապոնացի, յես կռվից չեմ հեռանա...

Ձառկորնայա բլրի վրա կրկին ծածանվում ե խորհրդային դրոշակը...

50. ԻՐ ԽՈՍՔԻ ՏԵՐ ԿԱՐԻՆԵՆ

1

Մեծ դասամիջոցին մի խումբ աշակերտներ միջանցքում կանգնած վիճում եյին:

— Այսոր կարմիր Բանակի տոնն ե, հանդեսին պետք ե վոտանավոր արտասանեմ,— ասաց Յեվան:

— Իսկ յես կարմիր Բանակի հրամանատար պիտի դառնամ,— ճչաց չարաճճի Ժորիկը:

— Յես ե՛լ,— ասաց Գրիշիկը:— Իմ հայրիկը կարմիր հրամանատար ե:

— Մենք ե՛լ,— գոչեցին Նորիկն ու Մազիկը:

— Իսկ յես բոլորիցդ ել լավ հրամանատար կդառնամ,— ասաց Կարինեն:

— Աղջիկ հրամանատար կլինի՞,— ծիծաղեց Ժորիկը:

— Իհարկե՛, չի լինի. աղջիկներին բանակ չեն ընդունում,— ասաց Գրիշիկը:

— Շատ լավ ել կընդունեն, յեթե քաջ ե և անվախ,—

պատասխանեց Կարինեն:— Յես ել զինվորական գործը պիտի լավ սովորեմ, վոր մեր հայրենիքը պաշտպանեմ:

2

Մի քանի տարի անցավ:

Պիոներ Կարինեն, տղաների հետ միասին, մասնակցում եր վորոշիլովյան հրաձիգների խմբակին:

Նա դպրոցում առաջին հրաձիգն եր և հպարտությամբ ասում եր իր ընկերներին.

— Յես հրաձիգ եմ դարձել, վոր պաշտպանեմ մեր սիրուն հայրենիքը թշնամիներից:

51. ՁՆԾԱՂԻԿ

Դու բերում ես կանաչ դարուն,
կանա՛չ, ծաղկա՛ծ, սիրո՛ւն դարուն,
Դու կապուտակ, անուշ ծաղիկ,
Ձյունից ծնված դու ձնծաղիկ:

Հենց փախում ե ձյունը սարից,
Յեվ դարունն ե մեզ հյուր դալիս,
Մեր սարերի կանաչ լանջում
Մի ծաղիկ ե ծլում-ծաղկում:

Նա բերում ե մեր աշխարհին
Ուրախություն դաբնանային,
Յեվ բոլորից շուտ ե ծաղկում
Ծաղիկներին առաջնորդում:

Քեզ բյո՛ւր վողջույն, կանաչ դարուն,
կանա՛չ, ծաղկա՛ծ, սիրո՛ւն դարուն,
Քե՛զ ել վողջույն չնաշխարհիկ
Ձյունից ծնված մեր ձնծաղիկ:

52. ՀԱՏԻԿԻ ՁԱՐԹՆԵԼԸ

Ցորենի հատիկը պառկած եր հողի տակ: Հատիկի մեջ
քնած եր փոքրիկ սաղմը:

Քնած եր նա ամբողջ ձմեռը:

1

Գարնան արևի շողը յեկավ, կանչեց նրան.

— Զարթի՛ր, դարուն ե:

Սաղմը զարթնեց հատիկի մեջ: Զարթնեց, սաստիկ քաղց զգաց, սկսեց ծծել իր մոտի պաշարը: Ծծեց, ծծեց ու մեծացավ, պատռեց պարուրներն ու արմատիկները խրեց ցած, փափուկ հողի մեջ, նոր կերակուր վորոնելու:

Իսկ արևի ջերմությունը շարունակ քաշում եր նրան վերևից, ու սաղմը ձգվում եր դեպի այն կողմը, դեպի վեր:

Ձգվեց, ձգվեց ու հանկարծ դալար ծիլը դուրս նայեց հողի տակից:

Ի՛նչ տաք եր, ի՛նչ պայծառ ու ի՛նչ ազատ եր նրա շուրջը:

Առավոտյան հովիկը ցողի մի կաթիլ դրեց նրա կիսաբաց թերթիկին ու փափսաց.

— Բարի՛ լույս:

53. ԾԻԾԵՌՆԱԿԻՆ

Դու կապույտակ ծովով արի,

Թեթև, թեթև թևով արի,

Ծովի փրփուր լանջով արի,

Գարնան յերգով, կանչով արի:

Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,

Արի՛, արի՛, դարուն դու բեր:

Սևիկ-մևիկ աչիկ ունես,

Մկրատաձև պոչիկ ունես,

Ծովի փրփուր լանջով արի,

Գարնան շնչով, կանչով արի:

Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,

Արի՛, արի՛, դարուն դու բեր:

Ծիծեռնակով դարուն կգա,

Անծիծեռնակ դարուն չկա:

Ծովի փրփուր լանջով արի,

Գարնան շնչով, կանչով արի:

Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,

Արի՛, արի՛, դարուն դու բեր:

2

Մի անգամ բակում կանգնած, նայում եյի մեր տանիքի տակ շինված ծիծեռնակի բնին:

Հենց այդ ժամանակ յերկու ծիծեռնակներն ել թռան, գնացին և բունը դատարկ մնաց:

Ծիծեռնակների թռչելուց հետո, տանիքից մի ծիծեռնակ, յեկավ նստեց բնի յեղրին, դեռ ու դեռ նայեց, թե՛ վերը թափահարեց և արագ բնի մեջ մտավ:

Հետո գլուխը բնից հանեց ու ծլվաց:

Քիչ հետո ծիծեռնակներից մեկը յեկավ, բունը մտավ, բայց հենց վոր հյուրին տեսավ, ճովողաց, թևերը թափահարեց ու թռավ, գնաց: Ծիծեռը, բնի մեջ նստած, ծլվում եր:

Մեկ ել հանկարծ մի խումբ ծիծեռնակներ յեկան: Բոլորն ել մոտեցան բնին, կարծես ծախն տեսնելու համար, ու ելի թռան, գնացին:

Ճնճղուկը չվախեցավ. գլուխը դեռ ու դեռ եր դարձնում ու ծլվում:

Ծիծեռնակներն ելի յեկան, մոտեցան բնին, ինչ-վոր բան արին ու ելի թռան գնացին:

Ծիծեռնակներն իզուր չեյին դալիս. նրանցից ամեն մեկը կտուցով ցեխ եր բերում ու կաթաց-կաթաց բնի անցքը ծեփում:

Ելի գնացին, ելի յեկան ծիծեռնակները, ավելի ու ավելի ծեփեցին: Անցքը փոքրանում եր ու փոքրանում:

Առաջ յերևում եր ծախի վիզիկը, հետո միայն դլխիկը, հետո զթիկը, իսկ հետո՝ ել վոչինչ չերևաց:

Ծիծեռնակները բնի անցքը բոլորովին ծեփեցին և սկսեցին ճովողելով տան շուրջը պտուղել:

Ձմեռն անցավ,
Յեկավ գարուն,
Ձյունը հալվեց,
Լցվեց առուն:

Արև ծագեց
Արևելքից,
Ծիլեր քաշեց
Գետնի տակից:

Տաք հարավից
Յեկան հավքեր,
Բուն հյուսեցին
Ընկեր-ընկեր:

Ծառը պտկեց,
Տվեց բողբոջ,
Առուն հանեց
Անուշ խոխոջ:

Փովեց կանաչ
Մարի լանջին,
Կարմրեց մորին
Թփի միջին:

Դաշտը թավիչ
Ձգեստ հագավ,
Կանգնեց քարին,
Յերգեց կաքավ:

56. ԱՌՅՈՒԾԻ ՅԵՐԱԶԸ

Առյուծի կորյունը փակված էր վանդակում: Նա մը-
ռայլ նայում էր յերկաթի ամուր ձողերի յետևից: Կարո-
տով հիշում էր իր հայրենի տաք անապատը, հիշում էր
ինչպես աղատ, ուրախ խաղում էր արմավենիների տակ:

Այժմ անցել է ամեն բան, և գազանանոցում փակված
է նա:

Գիշեր էր: Շուրջը լուռ ու խաղաղ: Վազրը, արջը,
գայլը, կապիկները, ջայլամը, ամենքն իրենց վանդակնե-
րում, հարդի վրա ընկած, սպասում էին լուսանալուն:

Վերջապես առյուծի հոգնած ձագն էլ գլուխը դրեց թա-
թերի վրա ու քնեց:

Գիշերվա մի ժամանակ հանկարծ գազանանոցի դու-
ռը բացվեց ու ներս մտավ կորյունի մայրը: Ներս մտավ
հպարտ ու հզոր, կրակոտ աչքերը ման ածեց վանդակների
վրա ու տեսավ...

Նա տեսավ իր զավակին: Աչքերը փայլատակեցին, մը-
ռընչաց, հարձակվեց, իր ուժեղ զարկով ջարդեց վանդակի
ձողերը...

Կորյունն ուրախությունից ճչաց, վեր թռավ, վոր
ընկնի մոր գիրկը, դիպավ յերկաթի ձողերին ու զարթ-
նեց...

Գիշեր էր: Շուրջը լուռ ու խավար: Վարը, արջը,
գայլը, կապիկները, ջայլամը, ամենքն իրենց վանդակնե-
րում, հարդի վրա ընկած՝ սպասում էին լուսանալուն:

Կորյունը յերկար մոնչում էր գիշերվա լուսթյան մեջ:

57. ԿԱՊԻԿՆ ՈՒ ԱԿՆՈՑՆԵՐԸ

Ծերացել էր կապիկը,
Լավ էր տեսնում պապիկը:

Առավ ալնոց՝
Մի վողջ կապոց:

Ակնոցները փոքր ու մեծ
Ձեռքերի մեջ պտտեց:

Մին դնում է իր գլխին,

Մին ել պոչի մեջտեղին,

Մին լիզում է, թքոտում,

Մին ել սրբում, հոտոտում:

Հա՛ փորձում է, հա՛ փորձում,

Բայց ալնոցը չի գործում:

Են պսպղուն ամպակին

Լույս չի տալիս պապիկին:

«Կորչե՛ն, — գոռաց, — ջուխտ ու կենտ,
 Նա՛ր յե հիմար, Նա՛ր յե խենթ,
 Ով լսում ե այդ խոսքին,
 Մարդկանց հազար մի ստին:
 Սրանց մասին
 Ինչ վոր ասին,
 Սո՛ւտ ե, սո՛ւտ.
 Ես ապակին
 Խափար աչքին
 Ի՞նչ ոգուտ»:
 Ու կապիկը՝
 Ծեր պապիկը,
 Խորը վշտով ակնոցները
 Ենպես խփեց չոր քարին,
 Վոր ջուր կտրած փշրանքները
 Կանաչ-կարմիր կապեցին:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

58. ԱՂԲՅՈՒՐԸ

Սարի լանջին, Ժայռի տակ,
 Ջուր եր բղխում սառնորակ
 Ու ցրվելով խոտերում,
 Իզուր ճահիճ եր դառնում:

Նրա առջև մի խոր գուշ
 Ծինեց հովիվն ու անուշ

Խաղ ասելով նա տարավ,
 Զրեց հոտը իր ծարավ:

Պախրեն անցավ են սարից,
 Շողից հանած չոր լեզուն,
 Կուշտ-կուշտ խմեց աղբյուրից,
 Ապա նայեց նա հեռուն:

Անցվորն եկավ տոթակեզ,
 Սառն աղբյուրին վոր հասավ,
 Գլխարկն առավ ու չոքեց,
 Խմեց, սիրտը հովացավ:

Ու տվավ իր որհնանքը
 Անցվոր մարդը են բարի.
 «Քո շինողի որ-կյանքը
 Զրի նման յերկարի...»

59. Ճ Ն Ճ Ղ Ո Ւ Կ Ը

Վորսից վերադառնալիս անց եյի կենում մի պարտիզի
 միջով: Ծունս վազում եր իմ առջևից:

Նա հանկարծ իր քայլերը փոքրացրեց և սկսեց կամաց
 ու զգուշ առաջ գնալ. կարծես վորսի հոտ եր առել:

Յես նայեցի ու փոքր ինչ հեռու, ճամփի վրա տեսա
 մի փոքրիկ ճնճղուկ, վորի կտցի շուրջը դեղին եր, իսկ
 գլուխն աղվամազով ծածկված: Նա ընկել եր բնից ու ան-
 շարժ պառկել եր, միյայնակ ու անողնական, հազիվ դուրս
 յեկած փոքրիկ թևերը փռած:

Յերբ շունս ծանրաքայլ մոտենում եր նրան, հանկարծ
 մոտակա ծառի վրայից մի մեծ, սև կրծքով ճնճղուկ, քա-
 րի պես ցած նետվեց, ընկավ ուղղակի շան առաջը և հու-
 սահատ ծղրտոցով մի յերկու անգամ թռավ դեպի շան
 դունչը:

Նա հարձակվում եր, վոր փրկի, պահպանի ձագին...
 Բայց նրա փոքրիկ մարմինը դողում եր սարսափից: Նրա
 ծղրտոցը կատաղի յեր: Նա ուժից ընկնում եր. նա իրեն
 զոհում եր:

Ի՞նչ ահագին հրեշ պիտի յերևար նրա աչքին շունը...

Բայց և այնպես նա նստած մնալ չկարողացալ բարձր ու
անվտանգ ճյուղին...

Շունս կանգ առաւ. յետ քաշվեց...

Յես շտապեցի շվարած շանս կանչել և հեռացա,
զգալով մեջս մի պատկառանք դեպի այդ փոքրիկ թռչունը:

60. ԱՐԱԳԻՒՆ

Արագի՛ւ, բարով յեկար,
Հա՛յ, արագի՛ւ, բարով յեկար,
Դու մեզ գարնան նշան բերիր
Մեր սրտերն ուրախ արիր:

Արագի՛ւ, յերբ գնացիր,
Դու մեզանից յերբ գնացիր,
Հա՛յ փչեցին բուք ու բորան,
Ծիւ ու ծաղիկ ամեն տարան:

Արագի՛ւ, բարով յեկար,
Հա՛յ, արագի՛ւ, բարով յեկար,
Բունդ շինիր դու մեր ծառին,
Մեզ մոտ մնա ամբողջ տարին:

Յերկաթուղու գծի մոտ գտնվող մի տնակում խաղում
էին չորս տղա, բոլորն էլ գրեթե հասակակից:

— Դե՛հ, Սաքո,— կանչեց նրանցից մեկը,— յեթե
քաջ տղա յես, գնա կանգնիր յերկաթգծի վրա. շուտով գը-
նացըն անցնելու յե:

— Ինչո՞ւ կանգնեմ,— պատասխանեց Սաքոն,— բան
ու գործս կտրվե՞լ ե:

— Ի՛, վախկոտ, պարծենում ես, թե ամենքիցս քաջ
ես:

Յեվ յերեք ընկերներն սկսեցին ծաղրել Սաքոյին, բայց
նա վռչինչ չէր պատասխանում:

Քիչ հետո նրանք դուրս թռան սենյակից նայելու, թե
ինչպես կանցնի արագ գնացքը, իսկ Սաքոն նրանց յետե-
վից ձայն տվեց.

— Ավելի լավ ե տանը մնաք, անձրևի տակ դուր տեղն
ինչո՞ւ յեք թրջվում:

Հանկարծ սարսափելի աղաղակներ լսվեցին:

— Սաքո՛, Սաքո՛:

Տղան դուրս վազեց: Նա իսկույն նկատեց, վոր մո-
տակա կամուրջը քանդվել ե, իսկ գնացքը հենց այն ե՝ պի-
տի դար ու վրայովն անցներ:

— Կգլորվի՛, անպատճառ անդունդը կգլորվի:

Բոլորի սրտերը սաստիկ բաբախում էին:

— Պետք ե շուտով մի հնար գտնենք գնացքը փրկե-
լու,— կանչեց Սաքոն:— Ինչքա՞ն ժամանակում կարելի
յե կայարան հասնել:

— Կես ժամում: Այստեղից կարճ ճամփով չորս կիլո-
մետր կլինի:

— Չի՞ կարելի ձի ճարել:

— Ջրաղացպան Գիքորն ունի, բայց մինչև ջրաղացը
բավական հեռու յե:

— Հովսե՛փ, վազիր, փորձիր մի կերպ կայարան հա-
նել գնացքը դուրս գալուց առաջ: Արմենա՛կ, դու ել շտա-
պիր գծի ճամփով, գուցե կարողանաս պահապանին իմաց

տալ, վոր գնացքը կանգնեցնի: Իսկ յես ու Աշոտը կմնանք աշտեղ: Յեթե դուք բան չանեք, մենք կաշխատենք կանգնեցնել գնացքը:

2

— Վաղուց ե աշտախոսի հեղեղ չեմ տեսել,— ասում եր մեքենավարը:

— Յես ել,— պատասխանեց ոգնականը,— տես, սարերից ինչ հեղեղներ են թափվում:

Գնացքը վշշալով ոճի պես, արագ սողում եր կատաղած գետի ափով:

— Առաջ նայիր,— կանչեց մեքենավարը,— այն ի՞նչ պիտի լինի:

— Յերկու յերեխա: Ժամանակ են գտել գծերի վրա խաղալու:

— Սուլիք, վոր հեռանան,— պատասխանեց ոգնականը:

Մեքենան սուլեց: Արձագանքը խուլ կրկնվեց ձորերի պտույտների մեջ:

Ճամփին կանգնած եյին տղաները: Պարզ եր, վոր սպասում եյին գնացքին: Մեկը թաշկինակն եր թափ տալիս ավելի և ավելի ուժով:

Անհանգիստ սուլոցները կրկնվում եյին: Տղաներից մեկը փախավ, իսկ մյուսը կանգնած եր ուղիղ յերկու գրծի մեջտեղը և շարունակում եր թաշկինակը թափ տալ:

Մեքենավարն ու ոգնականն ամեն կերպ աշխատում եյին գնացքը կանգնեցնել:

Միմիայն մի հարյուր, հարյուր քսան քայլ եր բաժանում յերեխային գնացքից:

«Արդյոք յերեխան պիտի փրկվի՞»,—մտածում եր մեքենավարը:

3

Միայն մի քսան քայլ եր բաժանում տղային մահից, միայն տասը քայլ...

Գնացքը կանգ առավ տղայից յերկու-յերեք քայլ հեռու: Մեքենավարի և ոգնականի կրծքից ուրախության բարձր ճիչ դուրս թռավ:

Մեքենավարը զայրացած աղաղակեց.

— Այ տղա, դենը կորիր:

Տղան խելագարի պես վեր թռավ և ցույց տալով կամուրջը, ասաց.

— Քանդվել ե...

Յեվ իսկույն ուժասպառ ընկավ գետին:

Ուղեվորները դուրս թափվեցին վագոններից և վագոն եյին դեպի մեքենավարը, աղաղակելով.

— Ի՞նչ ե: Ի՞նչ ե պատահել:

— Կամուրջը քանդվել ե: Ահա մեզ ազատողը,— կանչեց մեքենավարը հուզված:

Յեվ բազմությունը խոնվեց Սաքոյի գլխին...

Վերևից անձրևը շարունակ թափվում եր և լեռնային հեղեղը դղրդալով վիժում եր ցած, դեպի փրփրած ու կատաղած գետը...

62. ՅԵՐԵՆԱՆԵՐԻՆ

Ծեր Սուլեյմանից ձեզ հազար վողջույն,
Ծաղկում ե կյանքը մեր, յերեխանե՛ր,
Ձեզ համար յերկրում նոր այգե ե բացվում,
Նոր խինդ ե բերում ձեզ, յերեխանե՛ր:

Վանեցեք ձեզնից անպետք ծուլություն,
Յերգով դիմեցեք դուք որը արթուն.
Թող յեղնիկի պես արևը խնդուն
Դիմավորի ձեզ, ջա՛ն յերեխաներ:

Բաց ե գրքի պես կյանքում ամեն ինչ.
Սովորեցեք դուք վազք, լող ու թռիչք,
Աստղերի ցուլքն ու ծովը հմայիչ
Միշտ գրավել են ձեզ, յերեխանե՛ր:

Լայն ե յերկիրը մեր ու ընդարձակ,
Անհուն խինդ ունի, գիրք մեծաքանակ:
Կուղե՞ք ձեռք բերել՝ պետք ե շարունակ
Սովորեք անդուլ, իմ յերեխաներ:

Մեր հայրենիքում զարուն ե խնդուն,
Ձեզ սնուցանող յերկիրը սիրուն
Թող փթթի, դառնա ուժեղ, զվարթուն,
Յոլա ալմասի պես, յերեսանե՛ր:

63. ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ

Կոմունայի վերջին որն եր:

Վերջին կոմունարները, կարմիր դրոշակները պար-
զած, կանգնած էին վերջին բարիկադներին վրա:

Այդ ժամանակ վազելով մոտեցավ նրանց մի փոքրիկ
աղջիկ:

— Յես յեկել եմ ձեզ ոգնելու,— ասաց նա:

— Գնա՛, սա ամենավտանգավոր դիրքն է,— պատաս-
խանեցին աղջկան:

— Վո՛չ, յես յեկել եմ ձեզ ոգնելու և պիտի ոգնեմ...

Վերջին բառերն էին:

Հավեց մի վոբոտ և ամեն ինչ լռեց:

Կոմունան ընկավ...

Բայց դեռ յերկար տարիներ հիշվում էին այն կարմիր
բարիկադը և այն հերոսուհի աղջիկը, վոր յեկել եր կոմու-
նարներին ոգնելու...

64. ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ՅԵՐԳ ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլը ջերմ ու զարդարված,
Իսկ հունվարը ցուրտ, սառած,
Ծաղիկների հետ նա յեկավ,
Յուրտ գիշերով նա գնաց:

Ապրիլ, դու մի վարդի փունջ ես,
Մի կարմիր փունջ հոտավետ,
Իսկ քեզ, հունվար, մենք չենք սիրում.
Նրան տարար դու քեզ հետ:

Բայց ցուրտը չի սառեցնի
Հիշատակը մեծ մարդու.
Նա հավիտյան վառ կմնա
Յեվ կենդանի մեր սրտում:

65. ԿԱՐՄԻՐՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Անցել եր ամառը, աշունն եր յեկել: Որերը կարճա-
ցել էին, արևի տաքությունն ու լույսը պակասել եր,
անձրևն ու մշուշն անպակաս էին: Բայց արածելու խոտը
դեռ չեր վերջացել. կենդանիներին ամեն որ դաշտ էին
տանում: Առավոտյան վաղ դուրս էին քշում կովերին
ջուկ, ձիերին ու քուռակներին ջուկ, ու յերեկոյան նորից
տուն էին բերում: Նրանց կապում էին ախոռի առջև,
դուռը պինդ փակում ու հաստավիզ Բողարին բաց թող-
նում:

Մեկ որ Կարմիրն ու իր քուռակը յեա՛ մնացին իրենց
ջուկից: Ձիերը տուն գնացին, դաշտը դատարկվեց, արևը
սարի յետևն անցան: Գիշերը վրա հասավ, Կարմիրն ու
քուռակը դաշտում մնացին:

Այդ ժամանակ նույն դաշտերում մի քաղցած գայլ եր
չրջում: Վաղուց եր վորս չեր ճարել. փորը սովից վեց-
վեց եր անում:

Հանկարծ նրա ախանջին քուռակի բարակ խրխինջ հա-
սավ: Կանգ առավ գայլը, սրեց ատամները, դուռնչը տըն-
կեց, ողբ հոտոտեց ու վազեց դեպի այն կողմը, վորտեղ
Կարմիրն ու իր քուռակն էին:

Ձգուշուրթյամբ, գողեգող մոտենում եր գայլը: Մի
քայլ ել, և նրա ատամները քուռակի գավալին պիտի
հասնեյին:

Հանկարծ Կարմիրն զգաց վտանգը, ախանջները ցցեց,
ողբ հոտոտեց և զիլ խրխինջ արձակեց:

Քուռակը լսեց նրա ձայնը, հասկացավ, վոր վտանգ
է սպառնում իրեն, մոտ վազեց: Մայրն էլ դուռնչը քու-
ռակին, իսկ յետևը գայլին արեց ու սմբակները պատ-
րաստ պահեց. գայլը հարձակվեթ թե չե՛, այնպես պիտի
գարկեր, վոր աչքերը մթնեյին:

Գայլը հասկացավ Կարմրի միտքը. փորձեց մյուս

կողմից մոտենալ քուռակին: Կարմիրը գավալն այն կողմը դարձրեց: Գայլը յերրորդ կողմից մոտեցավ, բայց ելի անհաջող:

Գայլի բերանի ջուրը գնում եր, համբերությունը անհաջող:

Քիչ ել վոր անցավ՝ ուղղակի հարձակման դիմեց: Կարմիրն ել հենց դրան եր սպասում: Յետևի զույգ վոտներով մի այնպիսի հարված հասցրեց գայլին, վոր գայլը յերեք քայլ հեռու թռավ և ընկավ՝ դունչը ջախջախված: Իսկ յերբ վոտքի յելավ, պո՛ւկ դեպի անտառ: Են գնալն եր, վոր գնաց:

Կարմիրն ու իր քուռակը մինչև լույս դաշտում մնացին:

Առավոտյան տերը գտավ նրանց և ուրախ-ուրախ տարավ տուն:

66. ԱԳՌԱՎՆ ՈՒ ԱՂՎԵՍԸ

Բախտի բերմամբ,
Թե պատահմամբ,
Մի մեծ ազնավ
Մի գունդ պանիր
Դաշտում գտավ,
Կտուցն առավ,
Ծառին թառավ:
Ո՛ր, ինչ պանիր, դեղին վոսկի...
Բայց դեռ չառած համը իսկի,
Աղվեսն անցավ ծառի մոտով,

Գերվեց,

Երվեց

Պանրի հոտով:

Վաղեց, գնաց բերնի ջուրը
Ու թուլացան կուռն ու ճուռը:
Են ժամանակ իրա ձևին,
Ծառի տակից աչքն ազնավին,
Հեղիկ նազիկ,
Փափկամազիկ,
Բացեց լեզուն անուշ, մեղուշ,
Թափեց, չափեց չաքար ու նուշ:

«Ինչքա՛ն լավն ես,

Յես քո գերին,

Քո եղ սևիկ

Վառ աչերին,

Նուրբ ծալքերով

Չույգ թևերին:

Մի դու մտիկ.

Եղպես զթիկ,

Եղպես ճտիկ,

Մախմուր ագին,

Սաս ու դումաշ

Ատլասն հագին:

Գիտեմ, անշուշտ, իմ քուրիկի

Ձայնն ել կլինի հենց սոխակի:

Յերգիր, քուրիկ, մի ամաչի,

Իմ ուզածը մի մեծ բան չի»:

Ազնավ ագին իրեն մոված՝

Գովեստներից չձամած, ուռած,

Ազնավային

Բկովը մին

Վոր չկուռա՛ց՝

Պանիրն ընկավ ծառիցը ցած:

Շողոքորթը ոխեց, գնաց:

67. ՍՈՒՏԼԻԿ ՎՈՐՍԿԱՆԸ

Հորս կնունքով, մորս ծնունդով, վեր կացանք մի որ հինգ ու վեց հոգով, թրով-թվանքով՝ վորսի գնացինք: Հաղին եր, Հյուռին եր, Չատին եր, Մատին եր, հերս եր, յես եյի, գնացինք վորսի...

Սարեր, ձորեր դուզ գնացինք, վորտեղ վորս կար՝ սուս ու փուս գնացինք, վորտեղ ահ եր՝ կուզ ու կուզ գնացինք...

Գնացինք, գնացինք, շատ թե քիչ, մին ել տեսնենք յերեք լիճ. յերկուսը ցամաք, մնի մեջ՝ ել իսկի ջուր չկա: Մին ել, ըհը՛, մտիկ տանք, վոր այս անջուր լճում լողում են, ճշում յերեք հատ սալիտակ բադ, յերկուսը

ապտկած են, մինն ել կենդանի չի:

- Հաղի, տո՛ւր, հա տո՛ւր,
- թե՛ թվանք չունեմ:
- Հյուղի, տո՛ւր հա, տո՛ւր,
- Յես ել չունեմ:
- Չատի... Մատի...
- Մենք ել չունենք:
- Բա ի՞նչ անենք...

Հորս ձեռին կարճ ու յերկար, հաստ ու բարակ մի
սիեա կար: Յերեսն առավ, նշան դրեց, մին ել՝ տրա՛ք,
վոր կրակեց... Նա կրակեց, յես զարկեցի, վոր զարկեցի՝
փովեց եսպես ամեն թւը հինգ գազ ու կես...

- Հաղի՛, դանակ...
- Դանակ չունեմ:
- Հյուղի՛, դանակ:
- Յես ել չունեմ:
- Չատի՛, Մատի՛...
- Մենք ել չունենք:
- Բա ի՞նչ անենք...

Հերս ել ոգնի, բերան չունի:
Ես անբերան դանակը քաշեցինք: Հաղին մորթեց,
չկարաց, Հյուղին մորթեց, չկարաց, Չաղին չկարաց,
Մատին չկարաց, հերս ել չկարաց: Յես քաշեցի մորթե-
ցի:

Մորթեցի, վեր գցեցի: Բաղ մի ասիլ, մի գոմեշ ասա:
Հաղին չալակեց, չկարաց, Հյուղին չալակեց, չկա-
րաց, Չատին չկարաց, Մատին չկարաց, հերս ել չկարաց,
յես չալակեցի: Շալակեցի, գնացինք:

Գնացինք, գնացինք, հասանք մի տեղ, մին ել տես-
նենք յերեք գեղ. յերկուսի տեղն իսկի չի յերևում, մը-
նումն ել իսկի մարդ չկա: Ես անչեն գյուղում դես ման
յեկանք, դեն ման յեկանք, մի տուն գտանք, մեջը յերեք
պառավ, յերկուսը մեռած, մնի բերանումն ել չունչ չկա:

— Տղերք, ասինք յեկեք բաղով փլավ անենք:

Ես անչունչ պառավը գնաց դես ման յեկավ, դեն ման
յեկավ, կես բրինձ գտավ, յերեք պղինձ, յերկուսը ծակ,
մինն ել իսկի տակ չունի:

Ձուրը լցրինք ես անտակ պղինձը, մեջն ածեցինք բաղն

ու բրինձը, անկրակ յեփեցինք: Յեփեց, յեփեց, միսն ու
բրինձը գնացին, մնաց ջուրը:

Վորսից յեկած սոված մարդիկ, վրա յեկանք՝ կե-
րա՛նք, կերա՛նք, վոչ աչքերս բան տեսավ, վոչ բերան-
ներս բան մտավ:

68. ԳԱՅԼՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

Գալլն անտառից

Փախավ գեղը.

— Նեղն եմ, նեղը,—

Ասավ կատվին,—

Ասլան բալա,

Գո հոր պատվին

Մի ճար արա:

Մի տես հլա,

Վորսորդ ու չուն,

Թաղի, թուլա

Միսս են կրծում,

Ինձ հալածում:

Աստված կտրի

Նրանց հոտը,

Մի մարդ ջուլց տուր

Պահվեմ մոտը:

— Այ ցեղակից,— գոչեց կատուն,—

Գնա մտիւր Մարոյենց տուն,

Նա չափազանց բարի կին է:

— Յես ել գիտեմ, վոր անգին է.

Բայց վոր նրա հորթն եմ կերել...

— Բկիդ կանգներ, լավ չես արել:

Վոր եղպես է,

Այ ամաչկոտ,

Հովսեփի մոտ...

— Ե՛, ինչ ասեմ, ես ամառը

Հանկարծ չո՞ւտեմ նրա գառը:

— Ում ասեմ ել...

Հա՛, մեր Չաղին:

— Ես գարնանն ել

Նրա մաքին...

— Ո՞վ մնաց ել.

Հա, յերեցը:

— Ես աշնան ել

Նրա եծը...

— Այ դու ուտես

Չոռի մեծը,

Քանիսն եղավ,

Հինգը... վեցը...

Ի՞նչ յերեսով

Գյուղը մտար.

Տեղ չգտա՞ր:

Գյուղն հիմա՞ր ե,

Վոր թշնամուն պատասպարե:

Ով ինչ բրթի,

Են կը խրթի:

69. ՊՆԻՆԵՐԵԱԸ

Մի հյուրասեր մարդու մոտ հարուստ, բայց ժլատ մի հյուր ե գալիս:

— Այ բարո՛վ, հազար բարի յեկար, — ասում ե տանտերը և հյուրին բազմեցնում ե սեղանի գլխին:

Եդ հյուրը կուշտ ու կուռ ուտում ե, խմում և հյուրասեր տանտիրոջ մաքուր ու փափուկ անկողնում քնում, իսկ տանտերն ու իր կինը քաշվում են հացատունը և քնում են գետնին:

— Ղոնաղ ե, թող դժգոհ չլինի, — ասում են նրանք:

Անցնում ե մի քանի օր: Հյուրը շարունակում ե ուտել-խմել ու իր քեֆին ման գալ:

Հյուրասեր տանտերն ու կինն ամեն օր մտածում են, թե եսոր կզնա հյուրը, վաղը կզնա, բայց հյուրը բոլորովին գնալու անունն ել չի տալիս:

Մի օր կինն ամուսնուն ասում ե.

— Եդ ել քո հյուրը. չի ել մտածում, թե ես մարդիկ մեղք են, իրենց անկողինն իրենց տամ:

Ամուսինը պատասխանում ե.

— Բան չկա, այ կնիկ, եզուց-մյուս օր կզնա:

Հյուրն ամեն յերեկո անկողին մտնելիս կրկնում ե.

— Ձեզ նման հյուրասեր կյանքումս չեմ տեսել: Եեն մնա ձեր ոջախը:

Համեստ տանտերը մտքում ասում ե. «Իսկ մենք քեզ նման հյուր չենք տեսել», բայց չի համարձակվում նրան հիշեցնել գնալու մասին:

Մի քանի շաբաթ ել ե անցնում, բայց հյուրը քանի գնում իր տեղն ավելի չե պնդացնում:

Մի օր ել, յերբ տանտիրոջ համբերությունը հատնում ե, նախաճաշի ժամանակ ասում ե պնդերեսին.

— Այ մարդ, եսքան ժամանակ եստեղ ես, բա իսկի չես ասում, թե ի՞նչ հալի յեն կինս, յերեխեքս, տունս, տեղս: Հիմի խեղճ կինդ ինչքան մտածելիս կլինի քո մասին...

— Հա՛, հա՛, — պատասխանում ե հյուրը, — յես ել եմ մտածել դրա մասին ու... նամակ եմ գրել, վոր նրանք ել գան...

70. ԳՅՈՒՂԱՑԻՆ ՈՒ ԱՐՁԸ

Գյուղացին իր բոստանում Գարնանը սերմ եր ցանում:
Արջը յեկավ. — Բարե քեզ,
Ի՞նչ ես անում քեզ ու քեզ:
Արի, այ մարդ, միանանք,
Մեկ տեղ անենք վար ու ցանք:
Վար ու ցանքը մեր կիսրար,
Հունձն ել անինք հավասար:
— Աչքիս վրա, արջ ապեր,
Ոտար հո չե՞նք, կուգես, բեր
Հենց առաջին անգամը
Ցանենք մոտիս շաղգամը:
Ինձ արմատը հողումը,
Քեզ՝ տերևն ու ցողունը:

Քաղցր ու խոշոր շաղկամը
 Հողում տոգեց աշնանը:
 Մեր ապերն ու գյուղացին
 Շաղկամն հողից հանեցին:
 Ապերն առավ տերևը,
 Արմատներն ել ընկերը:
 Արջը տեսավ, վոր խաբվեց,
 Մարդու դեմը քիչ լարվեց:
 «Վա՛յ, ինձ խաբե գյուղացի՞ն...
 Կա՛ց, են մյուս ցանոցին,
 Ինչ վոր ցանենք հողումը,
 Նրան կտանք ցողունը»:

Մյուս տարի ցանոցին
 Արջին ասաց գյուղացին.
 — Ապե՛ր, արի մենք ելի
 Մի բան ցանենք կիսովի:
 Արջը թե. — Հա՛, շատ բարի,
 Միայն անշուշտ ես տարի
 Ինձ արմատը՝ հողումը,
 Քեզ տերևն ու ցողունը:
 — Համաձայն եմ յես նորեն,
 Հիմի ցանենք մենք ցորեն:
 Մարդը գիտեր իր բանը.
 Ապորը հետ, իր տանը
 Ցորենն ածեց տոպրակը,
 Տվեց նրա շալակը:
 Ու ցանեցին են արտը
 Բրդոտ ապերն ու մարդը:

Ընկերները հունիսին
 Արտն հնձեցին միասին:
 Հասկերն ընկան գյուղացուն,
 Արմատն ընկավ սարեցուն:

Արջն ել չհամբերեց,
 Եղտեղ մի լավ փրփրեց:
 Արդեն սաստիկ նեղացավ,
 Թե՛ք, մարդուց հեռացավ:
 Ու են որից մինչ հիմի
 Դարձավ մարդուն թշնամի:

71. ՄԱԶԱՅ ՊԱՊՆ ՈՒ ՆԱՊԱՍՏԱԿՆԵՐԸ

Մեր արձակ յերկրում
 Հարթ ու տափարակ,
 Հորդ անձրևներ են
 Լինում շարունակ:

Գարունքին մի որ,
 Յերբ ջուրը վարար
 Իր տակն եր առել
 Դաշտեր ու անտառ,

Նստեցի նավակ,
 Ասի՛ մի դնամ,
 Վառելիք բերեմ
 Զմեռվար համար:

Տեսա ջրի մեջ
Մի փոքրիկ ցամաք,
Վորտեղ նստած են
Չորս-հինգ նապաստակ:

Ասի՛ «Մի՛ վախե՛ք,
Գալիս եմ ահա,
Հորդացած ջուրը
Ձեզ նեղել ե, հա՞»:

Իսկ նրանք անշարժ,
Ականջները ցից,
Կպել են գետնին
Ու նայում են ինձ:

Մեկին բռնեցի,
Իրի նավակում,
Մյուսները, դու տես,
Թե վոնց են ցատկում:

Հենց վոր վերջինը
Թռավ ու նստեց,
Չուրը բարձրացավ,
Ցամաքը պատեց:

Մին ել ի՛նչ... Հեռվից
Առաջ ե գալիս
Մի կտոր գերան՝
Չորս շղթիկ վրան:

Գերանը թռկով
Նավիս կապեցի,
Ուռած ու փքված
Առաջ սահեցի:

Յերբ վոր մոտեցանք
Բանջարանոցին,
Իմ շղթիկները
Կարծես գծվեցին:

Նավակը ափին
Դեմ առավ թե չե,
Մի մտիկ արա՛
Փախչել, ի՛նչ փախչել:

Յես ել ժպտալով
Նավակի միջից
Ասացի ուժգին
Նրանց յետևից:

«Իմ շիլ-շղթիկներ,
Դուք բարով գնա՛ք,
Բայց ձմռան որին
Աչքիս չերեա՛ք:

Թե չե, հո գլտե՛ք,
Իմ հրացանը
Վորս ե վորոնում
Դաշտում ձմռանը»...

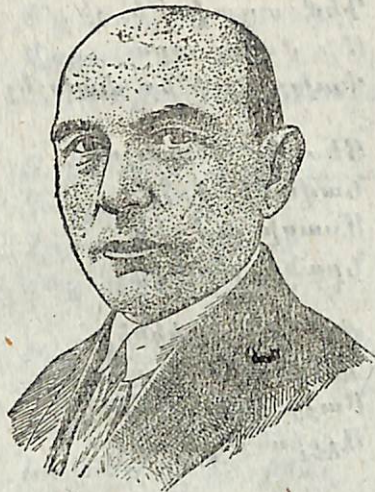
72. ԹՈՉՈՒՆԻ ՄՏԱԾՄՈՒՆԲԸ

Յես ապրում եյի մի փոքրիկ տան մեջ
Առատ ու անփուլթ,
Աչխարհն ինձ համար կըլոր եր անվերջ,
Կեղևը կապույտ:

Նրանից հետո աչքս բաց արի
Մի փոքրիկ բնում,
Տեսա՛ աչխարհը հարդից ե շինած,
Ու մայրս ե շինում:

Մի որ ել բնից գլուխս հանած՝
Նայում եմ դեպ-դեն,
Տեսնեմ՝ աչխարհը տերևից շինած՝
Մեր բունը վրեն:

Հիմի թռչում եմ հեռո՛ւ, շատ հեռո՛ւ,
Ամեն տեղ գնում,
Բայց թե աչխարհը ինչի՞ց ե շինած,
Ել չեմ հասկանում:

ԴԵՐԵՆԻԿ ԴԵՄԻՐՉՅԱՆ

(Շփանշանակիր գրող)

73. ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԸ

Նիգյարն ու Փաթման մտան սրահը և տեղ գրավեցին նստարաններից մեկի վրա:

Նստարանները յերկշար եյին. մի շարքը բռնել եյին կանայք և աղջիկները, մյուսը՝ յերիտասարդներն ու մի յերկու հասակավոր տղամարդիկ:

Ամենքն ուրախ եյին ու հանդիսավոր: Նստարանների դիմաց, սեղանների յետևը,, նստած եյին աղբրեջանցի կոմյերիտականներ, վորոնց մեջ նաև մի կոմյերիտուհի:

— Ընկերներ՛ր, բոլորն ել յեկել են, սկսե՛նք,— ասաց մի յերիտասարդ, նախասենյակից ներս մտնելով և մոտենալով նախագահական սեղանին:

Ձեկուցող կոմյերիտուհին բացատրեց կոմյերիտիության նպատակներն ու ընդունման կարգը: Նա հնչուն ձայնով և փաղաքշական շեշտով համոզում եր դեն գցել չադրան, սովորել, մտնելով կոմյերիտիության շարքերը յուրջ պատրաստվել՝ թեկնածությունից անդամության անցնելու համար:

Նախագահը կարգաց թեկնածուների ցուցակը, վորի մեջ կար նաև Նիգյարի անունը: Սա կարմրեց և գլուխը

կախեց: Աննկատելի կերպով նա արդեն բացել եր դեմքը:

Նիգյարը յետ նայեց բնագդաբար:

Ջարմանք, թե սարսափ... Նստարանների յետևում նկատեց Ասադին, իր ամուսնուն, վոր դեղնած, պղնձադեմ, արձանի պես անշարժ՝ դիտում եր սրահը:

Նիգյարը դեմքը չրջեց դեպի նախագահական սեղանը, բայց ել վռչինչ չեւ տեսնում: Գողի զգացումով նա սեղմեց Փաթմայի ձեռքը և աչքով արեց: Փաթման յետ նայեց և նկատելով Ասադին՝ փափսաց:

— Վռչի՛նչ, մի բան կանենք, մի՛ շփոթվի:

— Լավ չեղավ,— շնչաց Նիգյարը:

— Հենց մի անգամից թող ամեն բան իմանա, վերջանա, գնա,— ասաց Փաթման վճռական ձայնով:

Նախագահը կարգաց Նիգյարի անունը: Փաթման հրեց նրա կողը, վոր վեր կենա: Նիգյարը կարկամեց, ավելի կծկվեց ու մնաց իր տեղում:

— Հը՛, ի՞նչ յեղավ,— հարցերց նախագահը,— ամաչո՞ւմ ե:— Բոլորը ծիծաղեցին: Ծափահարեցին:

— Ընկեր Բայրամկզի, վեր կացեք, մի՛ քաշվեք,— ձայն տվին դեսից-դենից:

Նիգյարը լաց եր լինում:

— Ե՛, չեղավ, եղպես կոմսոմոլ չի լինի: Լավ մտածեցեք ձեր անելիքի վրա,— հանդիմանեց նախագահը, ներողամիտ ժպտաց ու սպասեց հետեվանքին:

— Դե վե՛ր կաց, ամոթ ե: Մի՛ վախի, վեր կաց,— ասաց Փաթման:

Նիգյարն աչքերը սրբեց և վեր կացավ: Փաթման ձեռքը գցեց նրա չադրային, վոր բանա, բայց նախագահն արդեւեց:

— Վո՛չ, մի զոռեք, ինքը թող բանա, թե ուզում ե:

Նիգյարը դեն գցեց չադրան և յերեսը բացեց:

Ծափահարությունների տարափը սաստկացավ վարկածի պես և խլացրեց Նիգյարին:

74. ԼՈՒՍԱԲԱՑԻՆ

Նորից յեկա այցելության
Գործարանի պարիսպներին,

Յերկաթակուռ այն շենքերին,
Վոր շունչ տվին իմ յերգերին :

Ահա մտա նրա շեմքով,
Ինձ վողջունեց արթուն սուլիչ,
Մեքենաներն ուրախացած
Արձակեցին յերկաթե ճիւղ:

Իրար անցան ճախարակներ,
Ժիր փոկերն ու պտուտակներ,
Շողեմուրճը հպարտ թնդաց
Ու վորոտաց. «Դեռ չեմ հոգնել»:

Նրան խմբով ձայնակեցին
Չարաճճի հազար մուրճեր,
Ծլվլալով զրնգացին,
Ինչպես ուրախ դեղձանիկներ:

75. ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՅԻՍ

Դու գալիս ես
Վարդը կրծքիդ,
Դրոշ ձեռքիդ,
Անուշ զարնան
Ցող ու շաղով,
Յերգ ու տաղով:

Դու բերում ես
Կարմիր արև,
Կանաչ տերև,
Պայծառ ու զով
Նախշուն որեր,
Ձագ ու թիթեռ:

Մեր սիրելի
Ամիսն ես դու
Վառ, կենսատու...
Ձկա՛, չկա՛
Քեզ պես ամիս՝
Կարմիր մայիս...

ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅԱՆ

76. ՏՈՐՔ ԱՆԳԵՂ

(Հատված)

1

Մեկ անգամ գյուղում Տորքին զայրացրին.
«Անգեղ, գեշ Անգեղ» յետքից գոչեցին:
Եւ չհամբերեց, պոկեց մի մեծ ծառ,
Ավլեց նրանով ամբողջ գյուղն իսպառ:
Ասում եմ՝ ավլեց, չկարծեք սրբեց,
Այլ տուն, գոմ, մարագ գետնին հավասարեց:
Փախան մարդիկը ճանճերի նման,
Եւ ո՞վ կկանգներ Տորքին հանդիման:
Այսպես, յերբ նրա բնությունն իմացան,
Եւ այնուհետև սրտին չդիպան,
Այլ մեծ հարգանքով պատվասիրեցին,
Պարերգ շինելով, գովաբանեցին:
Տղերք, աղջկերք ձեռք-ձեռքի տված
Յե՛վ պարում եյին, և՛ գովում Տորքին:
Եւ այնուհետև նրա դեմքն ահեղ

Առաջվա նման չեր թվում տգեղ:
 Անգութ չեր Տորքը և վոչ ել անգետ.
 Լավ վորմնադիր եր ու ճարտարապետ:
 Ահագին վեմեր նա բերավ տաշեց,
 Իր քանդած գյուղը նորմեկանց շինեց:
 Յեվ այնուհետև իր ուժն ահագին
 Նա գործ եր դնում միշտ դեպի բարին:
 Նրանից առաջ չատ քաղաք ու գյուղ
 Թալանում եյին գողերն աներկյուղ,
 Բայց յերբ լույս ընկավ Անգեղ Տորք հսկան
 Ավազակները ծակուծուկ մտան:
 Նա չեր գործ ածում վո՛չ թուր և վո՛չ նետ,
 Միայն մի տեսքով անում եր անհետ:
 Բայց յերբ թշնամին յերես եր առնում,
 Նա այն ժամանակ ուժին եր դիմում.
 Վերցնում եր քարեր, քարեր ահագին
 Յեվ կարկուտի պես թափում գլխներին:

2

Սեվ ծովի կողմից ոտար թշնամիք
 Թալանում եյին և գերում մարդիկ,
 Միշտ գալիս եյին անթիվ նավերով,
 Այն ել աչկարա, որը ցերեկով:
 Կողոպտում եյին անհամար գյուղեր
 Յեվ գերի տանում սիրուն աղջիկներ:
 Մեկ անգամ յեկան, խնդրեցին Տորքին,
 Վոր զնա ոգնի խեղճ ժողովրդին:
 Գնաց մեր հսկան, բայց նավերն արդեն
 Հեռացել եյին Սև ծովի ափեն:
 Զայրացավ Տորքը, գոռաց, մոնչաց,
 Իբրև մի առյուծ նետահար յեղած.
 Բլրաչափ ժայռեր սարերից պոկեց,
 Փախչող նավերի յետքից չարտեց:
 Դղրդաց ծովը, բարձրացան ալիք,
 Նավերը դարձան շարժուն խաղալիք:
 Ահա դարձյալ ժայռ, դարձյալ դղրդոց,
 Շրջվում են նավերն իբրև որորոց,

Ելի մեկ բլուր՝ մեծ քան առաջին,
 Ընկնում ե ուղիղ նավերի գլխին:
 Գնում են կրկին ժայռերը դունդ-դունդ,
 Զարկվում նավերին ու տանում անդունդ:
 Վողջ կորան այսպես ավազակները,
 Դեպի անհատակ ծովի խորքերը:
 Նրանցից միայն մեկն, ազատվելով
 Գլուխը պատռած իր յերկիրն հասավ
 Յեվ այնտեղ այնպես հրաշքներ պատմեց,
 Վոր լսողներին սարսափեցրեց:
 Ահա այս անգութ բարբարոսության
 Վերջ տվավ իսպառ մեր գորեղ հսկան:

77. ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՈՒՄ

Յերեկոյան թեյից հետո բանվորները խումբ-խումբ
 վերադառնում եյին հանրակացարան: Ելեկտրական ուժեղ
 լամպերը աչք ծակող լուսով պսպղում եյին, հրապուրե-
 լով բնակիչներին:

Յեկողների մեծ մասը նստում եր մեծ սեղանի մոտ,
 հանում լրագիր կամ գիրք, կարդում: Վոմանք պառկում
 եյին թախտերի վրա, վոմանք ել այս ու այն կողմը
 խմբվում ու զրուցում:

Վորմնադիր բանվոր Մեսրոպը յերեսնիվար պառկել
 եր թախտին ու կարդում եր մի բրոշյուր: Նա լիկկայանի
 աչակերտ եր ու կարդում եր ղժվարությամբ, դանդաղ:

— Սո-ցիա-լիս-տական ուղ-ուղ-ուղ... արա, եթ ի՞նչ
 ե գրած, մի տես, ուղ ա, ուղեղով ա, — դիմում ե նա իր
 մոտ նստած Պողոսին, վորը լրագիր եր կարդում:

Պողոսը յերեսը դարձնում ե Մեսրոպի կողմն ու նա-
 յում գրքին, նրա ցույց տված տեղը:

— Սա ուղեղով ա՞, բա աչքեր չունե՞ս... ուղիսե-
 րով...

— Ի՞նչ ե նշանակում ուղիներով:

— Նշանակում ե ճամփաներով:

— Բա ի՞նչի՞ չեն եղպես գրում:

— Գնա գրողին հարցրու, — պատասխանում ե Պողոսն
 ու ընկղմվում իր լրագրի ընթերցանության մեջ:

Քարտաշ Բարսեղը ծամում է հետը բերած հացի կտորը, չթողնելով վոչ մի փշրանք, ապա հանում իր հին ֆելի փայլուն տուփը, կոշտ մատներով փաթաթում է հաստ պապիրոսն ու ազահուխամբ ծխում, կարծես անհետ կորցնելով ծուխն իր թոքերի մեջ:

Մոտենում է բրիզադավար Վոսկանը:

— Բարսեղ, բա յե՞րբ ենք մենք ել պարզերես դուրս գալիս:

— Ի՞նչ ա, պակաս են թվերը:

— Չե՛, ավելանում են, համա լավ չեն ավելանում: Բա յե՞րբ ես հարվածային դառնում:

— Դե քարտաշը միշտ ել հարվածային ա. միշտ մուրճով հարված ե տալիս...

— Դե՛, հանաքը թող, որինակ տուր...

— Աչքիս վրա: Դու վոր գրելով ես հաշվում, յես ել աչքով եմ հաշվում, մի շաբաթից հետո մեր անունը՝ վեր կլինի: Իմացա՞ր:

— Լա՛վ: Ուրեմն խոսք ես տալիս:

— Ի՞նչ խոսք, դու գործին մտիկ արա...

Վոսկանը ժպտալով գլուխը շարժում է ու գնում մյուսների մոտ:

Բարսեղը ծխելը վերջացնում է, փչելով մաքրում է ծխամորճը, դնում է ծոցի գրպանը: Հետո, աչքերը կկոցելով, նայում է ելեկտրական լամպին, կարծես ճշնելով ինչ վոր մտաբերել: Նա մտաբերում է որվա դեպքերը՝ այսօր նրա մոտ յեկավ իր նախկին գործատեր Կոստանովը, վորը պատերազմից առաջ իր կապալառուն եր է վերջին անգամ կտրել եր իր աշխատավարձի կեսը:

Հիմի յեկել, խնդրում եր, վոր Բարսեղը վկայի, թե ինքն առաջ վոչ թե կապալառու յե յեղել, այլ արտելի վարիչ, իբր թե ինքն ել հետներն աշխատելիս է յեղել:

— Դե, ասում ե, միասին աղ ու հաց ենք կերել, ինձ ոգնիր... Հա՛, հա՛, գելին նորից կենդանացնե՛մ, վոր դեմ մեզ նորից ուտի: Չե՛, պարոն աղա Գրիգոր, դու մի՛ գնա, մի քիչ ել ման յեկ ես աշխարհում, ու մտածիր քո են՝ ժամանակվա արարքների մասին, հետո կխոսենք: Մի քիչ դժվար մարտերու յե քեզ համար, թե չե վոր մի անգամ ել յեկար, եք քու թղթի վրա կգրեմ «խնդրեմ ծանոթանաք»:

«առ առաջ գել եր, հիմի ել գել ե: Մինչև ատամները չըթափվեն, մոտ չթողնեք գործերին»:

78. ԿԿՈՒՆ ՈՒ ԱՔԼՈՐԸ

— Չընաշխարհիկ

Իմ աքլորիկ,

Ձայնդ զիլ-զիլ,

Վոսկի ծիլ-ծիլ,

Յերգերիդ մեջ

Բյուր յեյլեջ:

— Կրկու քուրիկ,

Հուրիկ, բուրիկ,

Քո ձայնն ել ե

Լավ գեղգեղում,

Ծոր ե տալիս

Ու մըղմըղում:

Յերգ եմ լսել

Յես շատ ու քիչ,

Բայց չեմ տեսել

Քեզ պես յերգիչ:

— Վոսկեփետուր,

Անուշ իմ քուր,

Կուգեմ լսեմ

Ձայնդ անսպառ

Միշտ անդադար:

Պուճպուճուրիկ,

Մի պուտ ջրիկ,

Կրկու քուրիկ,

Յերգվում եմ յես,

Վոր լուռ ես

Այսչափ պուճուր,

Սպասելով

Իմ աչքերը

Կտրում են ջուր:

Վոր տեղից ե

Քեզ եղպես ձայն,

Մաքուր, քնքուշ

Ու գընգզընգան:
 Դուք եղպես եք
 Ամբողջ ցեղով.
 Մի բուռ բան եք
 Թեև տեղով,
 Բայց ձեր յերգը
 Խիստ աջողակ,
 Չունի՛, չունի՛
 Վո՛չ մի սոխակ:
 — Գոհ եմ քեզնից,
 Կտրիճ աքլոր:
 Խղճով ասենք
 Դու միալար
 Լավ ես յերգում
 Դրախտահավից,
 Թռչունների
 Լավի լավից:
 Վողջ աշխարհում
 Խոսքիս վկա.
 Բեզ պես յերգիչ
 Չկա՛, չկա՛:
 Եստեղ ծխող,
 Ծխտիկ-միտիկ
 Ասավ. «Հլա
 Սրանց մտիկ.
 Ինչ լավ գիտեն
 Իրար յեղել.
 Ասա՛, թողի՞ն
 Պակաս տեղ ել:
 Ե՛, լավ հերիք
 Իրար գովեք.
 Աշխարհ գիտի,
 Թե դուք ով եք:

Զմեռվա խստաշունչ մի որ եր: Յուրաղ կտրում եր
 Թրի նման:

Կուրբանն այս յեղանակին նստել եր Շեյթան բաղարի
 ծայրին, նամակներ գրող իր համագյուղացի մուլա Ֆարգ-
 Ալու մոտ: Յրաից ձեռքերն ու դեմքը կապտած, մի ձեռ-
 քով բռնել եր իր հին և պառնառոտված վերարկուի բաց
 ոձիքը, մյուսով փորձում եր ձյունից մաքրել իր մաշված
 կոշիկները:

— Մուլա, ինձ համար մի նամակ գրիր: Տես, թե մի
 տարվա մեջ վորքան ոգուտ եմ տալիս քեզ, դեռ մի տարի
 չկա իմ ծննդավայրից գալս, և ահա այս հինգերորդ նա-
 մակն ե, վոր գրում ես ինձ համար:

Ֆարգ-Ալի մուլան հորանջելով հանեց մի թղթի կտոր
 և դրեց ծնկին:

— Հայրենակից, ի՞նչ պիտի գրվի:

Կուրբանը մի փոքր ել մոտենալով մուլային, գաղտնի
 մի բան ասելու ձևով՝ սկսեց փսփսալ.

— Մուլա, նախ և առաջ յերեխաների մոլը իմ կող-
 մից բարև գրիր: Գրիր, վոր իմ փոխարեն համբուրի Անա
 հանրմիս ու Մամիշիս աչքերը, նրանց լավ ուշադրություն
 դարձնի: Հետո գրիր, վոր յես ել վողջ եմ և առողջ: Ար-
 դեն ձեզ տասնհինգ մանեթ եմ ուղարկել, բայրամը մոտե-
 նալիս նորից կուղարկեմ: Յերեխաները թող խեղճություն
 չքաշեն, յես ել գարնան վերջին ամսին գալու յեմ:

Մուլա Ֆարգ-Ալին գրիչը թաթախեց, թանաքամանի
 մեջ և ուզում եր գրել, բայց թանաքը պնդացել եր: Մու-
 լան լեզվի ծայրովը մի քիչ թուք կաթեցրեց թանաքամա-
 նի մեջ և քիչ խառնելուց հետո, սկսեց գրել:

Կուրբանը կուրծքը բաց, ցրտից կծկվել, կծիկ եր
 դարձել:

— Մուլա՛ հորեղբայր, — ասաց նա, — յես աշխատում
 եմ ես յաման մարդու հորերում: Այժմ արդեն նավթահո-
 րը 30 սաթենից ներքև ե իջել: Վորքան աղաչում եմք՝
 այ աղա, մեր աշխատավարձը մի փոքր ավելացրու, վո-

ըովհետեւ ներքեւում աշխատելը շատ է դժուար, մազութի և գազի հոտից մարդու շունչը կտրվում է, անգուլթ անիրա-
վը չի համաձայնում:— «Պիտի փորեք առաջվա պայ-
մաններով, յեթե վոչ՝ ձեր իրավունքը չեմ տա»— ասում
է նա: Մուլա, եստեղ շատ դժուար է փող աշխատելը, քո
արհեստը շատ հեշտ է. որական հինգ-տաս նամակ, չորս-
հինգ աղութք գրես՝ բավական է: Եւ ի՞նչ էս ուզում...

Փարզ-Ալի մուլան գրիչը դրեց գրչամանը, պատի
ձեղքից յերկու մասներով մի քիչ հող պոկելով նամակի
վրա ցանեց ու ձեռքի նամակը շարժելով, պատասխանեց
Կուրբանին.

— Հայրենակի՛ց, ծեծ ուտելը հեռվից հեշտ է յերե-
վում: Իմ արհեստը քո կարծածի չափ եւ հեշտ չէ, ձմեռ-
ամառ փողոցի անկյունում սպասելուց մարդու աչքերին
մթություն է իջնում: Այնպիսի որ է լինում, վոր մի հատ
եւ հաճախորդ չի դալիս, քաղցած փողդ տրորելով, մնում
էս տեղումդ:

Մուլան իր արայի մեջ պինդ փաթաթվելուց հետո,
նամակը կարդաց Կուրբանին: Կուրբանը բերանը բաց
կարծես ուզում էր կուլ տալ մուլի բերանից դուրս յեկած
ամեն մի խոսքը:

Նամակը մինչև վերջը լսեց, ապա դեմքից ու աչքերից
ուրախության կայծեր ցլացնելով, ասաց.

— Մուլա, Հուսեյինին եւ բարեւ գրիր, ասա, վոր
մինչև իմ գալը յերեսաներին ուշադրություն դարձնի և
պատասխանի մեջ գրի, թե մեր կարմիր կովը մնո՞ւմ է
արդե՞ր: Մեկ եւ գրի, վոր գալուս Անա հանձմիս և Մա-
միշիս համար կարմիր վարդերով թաշկինակ եմ բերե-
լու...

Մուլա Փարզ-Ալին գրելը վերջացնելուց հետո, նա-
մակը ծալեց, ծրարի մեջ դրեց, և դառնալով դեպի Կուր-
բանը, հարցրեց.

— Հայրենակից, ծրարի վրա ո՞ւմ անունը պիտի լինի:
Կուրբանը ձեռքով ծոծրակը քորելով, պատասխա-
նեց.

— Հա, մուլա, գրիր, վոր պետք է հասնի Կուրբանի
յերեսաների մորը:

Մուլան, ծրարի վրա եւ գրելով, նամակը մեկնեց

Կուրբանին: Կուրբանը նամակը վերցրեց և ուրախությու-
նը դեմքին մի լավ դիտեց և ուզում էր ծոցը դնի: Նամա-
կը ձեռից ընկավ դեպին: Շտապ վերցրեց, մաքրեց և կր-
կին ծոցը դրեց: Ապա բաց արեց. քսակը և յերկու շահի
մուլի ափը դնելով, ասաց.

— Ա՛ռ, հայրենակից, բայրամին ելի նամակ եմ գրել
տալու: Ինձանից քեզ շատ ոգուտ է հասնելու,— ասաց նա:
ու հեռացավ մուլի մոտից:

2

— Հե՛յ, աղա՛, մենք ելի են պոչն ենք, իսկի առաջ
չենք գնում,— ասում է Վերդին.— դիտե՞ս, վոր այժմ
նավթահորի ամենադժուար մասումն ենք: Հորը աժդահա-
յի պես բերանը բացել է, զոհ է ուղղում:

Իր ընկեր Սաֆարը, կտրելով նրա խոսքը, ձեռքը
մեկնում է դեպի հեռուն, դեպի նավթահորը, և ասում է.

— Նայիր, այս բոլոր մասերում, վորտեղ փոքր
դնես, ամեն մի ափ հողին յեթե մի ուրիշ բրիչ դարկես՝
բանվորի վոսկորներն են դուրս գալու, բանվորի վողբ էս
լսելու: Այն բարձր տների տաքուկ սենյակներում, հազար
ու մի նազանքի ու ճոխության մեջ ապրող...

Հաջի կուլին, հանքատերը, կտրելով Սաֆարի խոսքը,
վոտը գետին է խփում և գոռոռում.

— Ձեր հողին դուրս գա, փող աշխատելը հեշտ բա՞ն
իմացաք. դուք ձեր անձն եք տալիս, մենք ել՝ մեր հա-
տիկ-հատիկ վոսկիները:

— Սաֆա՛ր, Սաֆա՛ր, Կուրբանը պարանը շարժում
է...

Այս աղաղակի վրա Սաֆարը և Վերդին վազեցին հո-
րի բերանի մոտ և յերբ գլուխները դեպի ցած ծռելով լսե-
ցին ներքեւում պայթած գազի աղմուկը, սարսափով յետ
քաշվեցին:

Յեւ յերկուսը միասին ահարեկված ձայնով գոռացին:

— Կուրբանն եւ այսպես գնաց... Հե՛յ Վախ, ափ-
սո՞ս...

Կես ժամ չանցած, յերբ Սաֆարն ու Վերդին դնում
էյին Կուրբանի հորի մոտ թողած զգեստները, տեսան՝

մի նամակ գետին ընկավ: Նամակի ծրարի վրա գրված էր. «Այս նամակը պետք է հասնի Կուրբանի յերեսաներին»...

Սաֆարն ու Վերդին մի քանի ընկեր սառած և դառնադին հայացքներով նամակը դիտեցին և մորմոքելով առաջին.

— Պեղծ Կուրբան, նամակը չհասավ...

Այսպես եր Բագվի բանվորների կյանքը Սորհրդային Իշխանությունից առաջ, յերբ յերկրի տերերը շահագործողներն էին:

80. ՍԱՐ ԳՆԱԼԸ

1

Ահա դարնան հետ և շարան-շարան
Դաշտավայրերից դեպի զով սարեր
Ձգվեց սայլերի, ուղտերի քարվան:
Փախչում են շողից թե՛ թուրք, թե՛ հայեր:

Թնդում են ձորում զանգի հնչյուններ,
Ձիերի խրխինջ, պայտերի դուխուն,
Մեկ-մեկի կցած անվերջ քարվաններ,
Քաշում ե նաուր, ահեղ մոնչում:

Լեռների տոնն է: Մարդ և անասուն
Ուրախ յերգերով դիմում են սարեր,
Մոռնալով ձմռան քաշած վայնասուն,
Ծաղիկ փնջելով անցնում են ձորեր:

Մնցնում են արագ քոչ-քոչի միջով,
Գարնան արևից փայլում են զենքեր,
Յեվ թարմ կենսաբույր թավիշ կանաչով
Բացվում են, ժպտում սարվորի դեմքեր:

Մայրում են, բայում գառնուկն ու մաքին,
Թնդում կովերի հորթերի բառաչ,
Իսկ տրանդալով գոմեշը ձագին
Կանչում ե դանդաղ վազելով առաջ:

2

Քարվանի ծայրը սարերը հասավ,
Հասավ ու ձուլվեց թուխ ամպերի հետ,
Վրան-վրանի յետևից բուսավ
Ծաղիկների մեջ գույն-գույն, սիզավետ:

Յեվ հով սարերի սիզավետ լանջին
Բազմեւ են հայի, թուրքի բինաներ,
Բայց դարձյալ խառնված քոչ-քոչի միջին,
Դեռ յերևում են ուղտի քարվաններ:

Խրխինջում ե ձին, կովը բառաչում,
Բոլորն ել իրանց յուրտն են ճանաչում:
Բայում ե անուշ ամլիկը գառան,
Սարեր ու ձորեր նորից կյանք առան:

3

Գիշերը հասավ, մթին ե ճամփան,
Մարում ե կամաց աղմուկը քոչի,
Առվակի ափին քարվաններն իջան,
Կանչում են. «Տղերք, ապրանք չկորչի»:

Ձիերի ջոկեր, ուղտերի քարվան,
Սայլերի ճռռոց, վոչխար ու տավար,
Գտնելով ձորում գիշերն իջևան,
Հանգիստ են առնում մյուս որվան համար:

Կրակի վրա, առվակի ափին,
Մի տեղ ընթրիք են շտապ պատրաստում,
Մի տեղ ել կորած գառանն ու հորթին
Սար ու ձորն ընկած հովիվն ե կանչում:

Մի այլ տեղ ուրախ չրջան բոլորած
Ուտում են նրանք կաթ ու խորոված:
Գիշերն ել արդեն մնջում ե, լուռ,
Հոգնած քոչվորին հանգիստ քուն բերում...

1

Գարնանային անձրևների ժամանակաշրջանն էր:

Ճանապարհների հեղեղատներում լճակներ եյին փայլում, հողն անձրևից կշտացել էր:

Ուղեկալի շենքից դուրս յեկան յերկու կարմիր բանակային: Նրանց հետ էր փոկով կապված ջահել Տայգեր շունը, վորին պահել ու դաստիարակել էյին կարմիր բանակայիները:

Բեկովը և Կրեպովն ուղղվեցին դեպի ժայռի սև քանդվածքը, վորի ստորոտից սկսվում էյին ցածրիկ, փշոտ թփեր:

Տեղ հասնելով, նրանք դիտեցին չորս կողմը և պառկեցին, յերեսները տարբեր կողմեր դարձնելով:

Կամրջի վրայով, ընթացքը դանդաղեցնելով, անցավ ճեպրնթաց գնացքը:

Կրեպովը նկատեց, վոր վոլորտում վերջին վագոնից մի սև գունդ ընկավ:

Կրեպովն այդ մասին հաղորդեց Բեկովին:

— Հետևիր նրան, — շշուկով ասաց Բեկովը:

— Շատ լավ:

Մարտիկները պառկած էյին լուռ, ուշադիր, կենտրոնացած: Հանկարծ պառկած Տայգերն ականջները սրեց ու առաջ սողաց:

Բեկովը յերկու անգամ քաշեց առաջ գնալ ցանկացող Տայգերին, սակայն ջահել ու անփորձ Տայգերը ուժով առաջ նետվեց, բարակ փոկը կտրեց ու վռնալով հարձակվեց թփերի յետևից բսած կերպարանքի վրա:

Համարյա թե պայքար չեղավ: Մառուների հարվածից Տայգերը գետին ընկավ: Թողնելով վիրավորված Տայգերին, մարտիկները վորոշեցին հետապնդել հակառակորդին և կրակել միայն անհրաժեշտ դեպքում:

2

Պարզվեց, վոր Կրեպովի նկատած սև գունդը մի յերկարահասակ, լայնաթիկունք տղամարդ է: Վագոնից

թռչելը նրան միայն թեթև քերծվածքներ էր պատճառել: Մարդը վոտի կանգնեց և սկսեց ճանապարհի հսկիչի դեր խաղալ:

Յերբ վերջին վագոնի կարմիր լույսերն անհայտացան վոլորտի յետևում, մարդը կոճկեց իմ մորթեբաճկոնի բոլոր կոճակները, գենքը վերցրեց և արագ քայլեց արահետով:

Հասնելով հանդիպման համար նշանակված տեղը, նա չպատահեց իր յերեք ընկերներին:

Նա դես ու դեն նայեց, մոտեցավ մի լայն թփի ու մառուները պատրաստ պահած, պառկեց ընդամենը տաս քայլի վրա այն տեղից, վորտեղ մի ժամ առաջ, նայելով հեռացող գնացքին, պառկած էր Կրեպովը:

Յերեկվա թուշլ անձրևը գիշերը սաստկացավ և դալիս էր անդադար: Այսպիսի գիշերներ մարտիկներն անվանում են տագնապալից: Թեև յեղանակը տրամադրում էր քնել, բայց այդպիսի գիշերներին ուղեկալներում քնելը հազվադեպ է:

Չեր քնել նաև Սերգեյ Սնեգովը: Նա և Գոլաձեն այսօր հերթապահ են:

Սնեգովը լսեց, վոր ինչ-վոր մեկը լուսամուտի ապակին ճանկոտում է:

Ներս մտավ ուղեկալի հերթապահը, նրա ձայնը խլացած էր ու հուզումնալից:

— Ընկեր պետ, ժամանակը լրացավ: Գաղտնաջոկատը չվերադարձավ: Վերադարձել է միայն Տայգերը կապը կտրված և գլուխը ճեղքված:

Տագնապի ազդանշանից մարտիկները վոտի կանգնեցին: Սնեգովն ու Գոլաձեն քայլելով լցնում էյին հրացանները և սլանում դեպի ձորը, վորտեղ գաղտնաջոկատն էր: Առջևից, կարծես ճանապարհը ցույց տալով, վագոն էր Տայգերը:

Չորակից մի քանի քայլի վրա Տայգերը կանգ առավ ու մի կողմ թռավ: Սնեգովը պառկեց դետնին և հաստատուն ձայնով հրամայեց.

— Չեռքերդ վե՛ր:

Պատասխանի փոխարեն լսվեց չորս կրակոց դեպի Սնեգովի կողմը:

Մենքովը կրակոցին կրակոցով պատասխանեց:

Ելի յերկու անգամ իրար յետևից կրակելով, մորթե բաճկոն հագած մարդը վռտի կանգնեց և կռացած՝ դեպի ձորակը վազեց: Բայց Գոլաձեն և Տայգերը դեմ առ դեմ հանդիպեցին նրան: Տայգերն ատամները խրեց հակառակորդի աջ ձեռքի թաթը, իսկ Գոլաձեն ճարպիկ կերպով հարվածեց նրա ծունկը և փռեց գետնին:

Կրակոցի ձայնի վրա վազեց ուղեկալի պետը, մի խումբ մարտիկների հետ: Մակայն ոգնություն հարկավոր չեր. Գոլաձեն, մառվեքը դեմ արած, տանում եր հանցազործին: Ուղեկալի մոտ Բելովը մոտեցավ պետին զեկուցելու՝ յերեք զինված լրտեսներին բռնելու մասին:

Մորթե բաճկոն հագած մարդը ճանաչեց կեղտոտված, չորերը պատառոտված իր յերեք համախոհներին:

82. ՅԵՐԿՈՒ ԸՆԿԵՐ

Յերկու ընկերներ իրիկնապահին
Հրացան առած անտառ զնացին,

Վոր մեկ բան վորսան,

Շուտով յետ դառնան:

Հանկարծ անտառից մի արջ դուրս պրծավ

Ու կատաղությամբ նրանց վրա վազեց

Մեկը շտապով ծառը բարձրացավ,

Մյուսը անձար գետնի վրա պառկեց,

Շունչն իրեն քաշեց

Ու անշարժ մնաց,

Վոր արջը կարծե,

Թե նա մեռած է:

Արջը մոռալով մոտեցավ նրան,

Ականջը կամաց դրավ բերնի վրան,

Ականջը դրեց,

Հոտ քաշեց,

Վերջապես նրան մեռած կարծելով,

Հեռացավ զնաց դունչը լիզելով:

Փախած ընկերը ծառիցն իջավ ցած,

Ընկերոջն հարցրեց, թե արջն ի՞նչ ասաց:

— Արջն ինձ պատվիրեց, վոր յես մյուս

անգամ

Գեղ պես մարդու հետ վորսի չգնամ,
Վոր մեզ մի վտանգ, բան պատահելիս՝
Մենակ չթողնես ու ինքդ փախչես:

ԱՐԱՋԻ

(Շփանչանակիր գրող)

83. ՄԻՇԻԿԸ

1

Հանգստի որ եր:

Յերեսխաները հավաքվել էյին կոլտնտեսության բա-
կում ու շրջապատել մի մեծ արջի: Իսկ արջը՝ Միշիկը,
զվարճացնում եր նրանց իր խաղերով: Գեռի Վարդանը՝
կոլտնտեսության պահակը, չիբուխը բերնին ժպտալով
նայում եր Միշիկին:

— Միշիկ, ապա ներկայացրու պահակին, — ասաց
քեռի Վարդանը, տալով նրան իր փայտը:

Արջը կանգնեց յերկու վոտների վրա, ապա թաթերով
բռնելով փայտը, հրացանի նման դրեց ուսին ու սկսեց
քայլել բակում: Յերեսխաները ծիծաղով, չվոցով հետե-
վում էյին Միշիկին:

Հետո Միշիկը ներկայացրեց ծերունուն՝ ձեռնափայ-
տով քայլելիս, ապա հեծավ փայտի վրա, իբր թե ձիու
վրա յեր նստել:

Այդպես նա շատ խաղաց ու վերջը հոգնելով, յեկավ
նստեց քեռի Վարդանի մոտ:

Յես ուզեցի շոյել արջին, բայց նա խեթ-խեթ նայեց քնձ ու բարկացած մոմռաց:

— Ես Միշիկը չառ դարմանալի դադան ե,— ասաց քեռի Վարդանը,— նա մեր բոլոր կոլտնտեսականների սիրելին է: Յես նրան բերել եմ անտառից փոքր ժամանակ, հիմա տեսնում ես՝ չառ է մեծացել: Սա մեր լավ պահակներից մեկն է...

— Ինչպե՞ս,— դարմացա յես:

— Ա՛յ, պատմեմ մի դեպք,— և դու ինքդ ել կասես, թե ինչ մեծ գործ է կատարել մեր Միշիկը:

2

Մի գիշեր յես պահակ եյի մեր կոլտնտեսության կալում, ցորենի դեզերի մոտ: Հետո տարել եյի և մեր Միշիկին:

Արդեն գիշերվա մեծ մասն անցել եր, մեկ ել տեսնեմ յեկավ մեր կոլտնտեսական Գրիգորը:

— Եստեղ, մոտիկ, մեր սայլի աղը կոտրվել է,— ասաց նա,— մի արի ոգնիր:

— Ինչպե՞ս, դեզերի հսկելը թողնեմ, դա՞մ:

— Դե վոր ուրիշ մարդ չկա, ի՞նչ անեմ, մի կես ժամով արի:

Ճարս կտրած գնացի, թողնելով Միշիկին:

Մոտ մի ժամ չարչարվելով, կարգի բերինք ամեն ինչ ու յես վերադարձա մեր կալը:

Մոտենալով դեզերին, տեսնեմ՝ ստվերի նման մի մարդ է շարժվում և ինչ-վոր խուլ ձայն է գալիս:

Յես սկսեցի կասկածել. չէինի՞ թե թշնամի յե յեկել... Մեր գյուղերում կուլակները ամեն կերպ աշխատում եյին վնասել կոլտնտեսությանը. վառում եյին դեզերը, գողանում կովերը, յեզները:

— Ո՞վ ես,— հարցրի յես բարձր ձայնով:

— Յես եմ, Պետրոսը,— ասաց խեղճացած ձայնով մի մարդ,— չուտ արա՛, ազատիր ինձ:

Յես մոտ գնացի և ինչ տեսնեմ. ես մեր Միշիկը պինդ բռնել եմ մեր գյուղացի Պետրոսին ու բաց չի թողնում:

Պետրոսը կուլակի տղա յեր, մեր կոլտնտեսության կատաղի թշնամին:

— Եստեղ ի՞նչ ես չինում,— բղավեցի յես:

— Ճամփովը գնում եյի,— ասաց Պետրոսը,— մեկ ել տեսնեմ ես արջը վրա ընկավ ու բռնեց:

— Սուտ ես ասում,— դու ուրիշ նպատակով ես յեկել:

Յես քեզ բաց չեմ թողնի, մինչև քննություն չկատարվի:

Հետո մոտեցա Միշիկին, գլուխը շոյեցի, հեռացրի նրա թաթերն ու ազատեցի Պետրոսին:

— Դե, եստեղ նստիր ու տեղիցդ չշարժվես,— հրամայեցի յես Պետրոսին:

Յես ու Միշիկը հսկում եյինք միասին, վորպեսզի չփախչի:

Շուտով յեկավ Գրիգորը: Յես պատմեցի նրան պատահած դեպքի մասին: Նա գնաց իմաց անելու մեր նախագահին և միլիցիապետին:

3

Արդեն լուսացել եր, յերբ յեկավ միլիցիապետը, մեր կոլտնտեսության նախագահի հետ: Նրանք գիտեցին դեզի չորս կողմը և մի տուփ լուցկի նկատեցին:

— Ես լուցկու տուփը դո՞ւ յես ձգել,— հարցրեց միլիցիապետը Պետրոսին:

Պետրոսը լուռ եր:

— Դու յեկել եյիր դեզերը վառելու,— նորից հարցրեց նա:

Պետրոսը խոստովանեց, վոր յեկել եր դեզերը վառելու:

Միլիցիապետը Պետրոսին տարավ քննիչի մոտ, նրան դատի տալու և պատժելու համար:

Շուտով յեկան, հավաքվեցին մեր կոլտնտեսական ընկերները և իմանալով Միշիկի արածը, մնացին դարմացած: Ենպե՛ս եյին գովում նրան...

Միշիկը մեր ամենքի սիրելին դարձավ:

— Ճի՛շտ եմ ասում, Միշիկ,— հարցրեց քեռի Վարդանը, շոյելով նրա գլուխը:

Միշիկը ուրախ կլանչեց, կարծես ասում եր.

— Ճի՛շտ ե, ճի՛շտ ե...

Վարի՛, գո՛ւթան ջան, վարի՛,
Շատ ե դժվար ես տարի:
Պապին տարան քյոխվի դուռ,
Հարկ են ուղղում.— Տո՛ւր, հա տո՛ւր...

— Կտամ, քյո՛խվա, փող չունեմ...
— Չունե՞ս, Շեկո՛ն կտանեմ:
— Ամա՛ն, քյո՛խվա, քեզ դուրբան,
Շեկոն գնա թող գութան,
Գարնան անենք վարուցանք,
Կալը կալանք, բերենք, տանք:
Գարունը յետ դառավ ել,
Գութան լծվեց— հորովե՛լ...
Վարի՛, գո՛ւթան ջան, վարի՛,
Դատենք ցորեն ու գարի,
Տանենք, ածենք քյոխվի փեշ,
Վոր չտանի մեր գոմեշ:

85. ԿՈՌՆԵՆ ՈՒ ԱՂՎԵՍԸ

1

Կոռնկն ու աղվեսն ընկերացան: Կոռնկը բուն չինեց,
ձու ածեց, թուխս նստեց, ձագ հանեց: Աղվեսն ել ձագեր
ունեցավ, մայր դարձավ:

Մի որ կոռնկը գնաց ձագերի համար կերակուր բե-
րելու: Տնպահ աղվեսը բռնեց կոռնկի ձագերից մեկին,
վիզը վոլորեց, անուշ արեց:

Տուն յեկավ կոռնկը և ի՛նչ տեսնի. աղվեսը լալիս է,
իրեն քրքրում ու ասում.

— Կոռնկ քույրիկ, եսպես ել դժբախտությո՛ւն...

— Ի՞նչ դժբախտություն, ի՞նչ ե պատահել, աղվես
քույրիկ:

— Բա չես ասի, մեր բալիկը չկա ու չկա՛: Ենքա՛ն
ման յեկա, ենքա՛ն ման յեկա, չկա ու չկա...

— Վո՞ր բալիկը:

— Մեր բալիկը:

— Մեր վո՞ր բալիկը:

— Նա՛, նա՛,

Աչքս կուրանա.

Փափկամազիկ,

Յերկար վզիկ,

Յերկար տոտիկ,

Յերկար վոտիկ,

Բոյը բանձրիկ,

Ձենը քաղցրիկ...

Դո՛վում եր աղվեսը, իրեն քրքրում, արցունք թա-
փում:

— Աղվես քույրիկ,— ասում է կոռնկը,—

Դու ձագի տեր ես,

Դու սիրող մեր ես,

Արցունք մի՛ թափի,

Արցունք մի՛ չափի:

Դա ել չար բախտից,

Դա ել մեր բախտից:

— Հա՛, հա՛,— հեկեկում եր աղվեսը:— Հա՛, կոռնկ
քույրիկ, լացը չի ոգնի, անցածն անցած է:

2

Յերկրորդ որը կոռնկն ելի գնում է կերակուր բերե-
լու: Տնպահ աղվեսն ելի բռնում է կոռնկի մյուս ձագին,
վիզը վոլորում ու անուշ անում:

Յերկրորդ որն ել ուտում է վերջին ձագին:

Կոռնկն ես անգամ հասկանում է, վոր ձագերին ու-
տողը քույրիկ աղվեսն է, բայց իրեն չհասկացողի տեղ է
գնում:

— Աղվես քույրիկ,— մի որ ել ասում է կոռնկը,—
են ե իմ ձագերը կորան, տանողի աչքը դուրս գա, քո
ձագերն ել մեծացան, իրենց-իրենց կապրեն: Արի գնանք
քիչ ման գանք, սրտներս բացվի:

— Ե՛, ո՞ւր գնանք, կոռնկ քույրիկ:

— Ա՛յ, հենց կուզես յերկինք թռչենք, տեսնենք վե-
րեվն ինչ կա:

— Ի՞նչ ես ասում, քույրիկ,— ծիծաղեց աղվեսը,—
ինչպե՞ս կարող եմ քեզ հետ թռչել. յես թե չունեմ:

— Ե՛, ի՞նչ անենք, վոր չունես, յես հո ունե՞մ: Նըս-
տիր ինձ վրա, միասին թռչենք:

Աղվեսն ինքն իրեն մտածում ե. «Ես ինչ լավ յեղամ:
Կգնամ յերկինք, պատահած թռչունը կխեղդեմ, վեր կա-
ծեմ գետին, յետ դալիս ել քույրիկիս կբռնեմ, կուտեմ...
Սրանից ել լավ բա՞ն»:

Աղվեսը նստում ե կռունկի վրա:

Կռունկը թափահարում ե թևերը, վեր բարձրանում:
Գնում ե, գնում, հասնում ե յերկինք ու հանկած չուռ ե
դալիս:

Մին ել աղվեսը մեջքի վրայից՝ դըր՝խկ... Ընկնում ե
գետին ու ջարդվում:

— Աղվես քույրիկ,— ցած դալով ասում ե կռունկը,—
այդ ել քո՛ բախտից, այդ ել քո՛ բախտից...

86. ՇՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ

Ժամանակով կատուն ճոն եր,
Շունն ել գլխին գդակ չուներ,
Միայն գիտեմ վո՞չ՝ վորդիանց վորդի
ձանկել եր մի գառան մորթի:

Յեկավ մի որ ձմռնամտին
Կատվի կուշտը տարավ մորթին:

— Բարաջողում ուստա՛ Փիսո,
Գլուխս մրսեց, ի սեր աստծո,
Առ ես մորթին ու ինձ համար
Մի գդակ կարիւր գլխիս հարմար:

Վարձդ կտամ, միամիտ մնա,
Համա՛, համա՛ շատ չուշանա:

— Աչքիս վրա, քեռի Գուչի,
Մի գդակ ե, հո մի քուրք չի,
Գու թանկագին խաթեր համար
Ուրբաթ որը համեցեք տար:

Փողի մասին ավելորդ ե,
Մեր մեջ խոսելն ել ամոթ ե.

Ի՞նչ մեծ բան ե, տո հեր որհնած,
Միա՛յն, միա՛յն մի գդակի վարձ:

Ուրբաթ որը քեռի Գուչին՝
Ուստից առաջ բաց-բաց կուճին
Թափ-թափ տալով՝ ծանր ու մեծ,
Ուստա կատվի շեմքում կանգնեց:

— Ուստեն ո՞ւր ա... Փափախս ո՞ւր ա...

— Մի քիչ կա՛ցի, հրես կերեա:

Ուստեն յեկավ քուրքը հագին,
Շանը տեսավ, բեղի տակին
Իրեն-իրեն քիչ փնթփնթաց,
Ու մուշտարու վրա թնդաց.

— Յուրտը տարա՞վ... վա՛հ, տնաչեն,
Չես թողնում, վոր մի չունչ քաշեմ.

Հեշտ բան հո չի՞, հլա նոր եմ

Յրցամ տվել, թե վոր կարեմ:

— Դե՛ հեր որհնած, եղպես ասա,

Եդ բարկանալդ ել ինչի՞ս ա:

Փող եմ տվել, շուտով կարի,

Թե չե՛ ասա եղուց արի:

Համ ասում ես, համ չես կարում,

Համ խոսում ես, վրես գոռում,

Հա՛մ, հա՛մ, հա՛մ, հա՛մ,

Քանի՞, ախպեր, գնամ ու գամ...

Ասավ Գուչին ու նեղացած

Վերադարձավ գլուխը բաց:

Մին ել յեկավ, դարձյալ չկար,
Ես անգամն դիպան իրար.

Ել անպատիվ, անկարգ խոսքեր,

Ել հին ու նոր, ել հերն ու մեր,

Ել գող Փիսո, ել քաջալ Շուն...

Բանը հասավ դիվանբաշուն:

Շունը մինչև գնաց, յեկավ,

Ուստա Կատուն կոտրն ընկավ,

Գլուխն առավ ու մի գիշեր

Հայդե կորավ, են կորչին եր...

Են որվանից մինչև որս ել

Շունն ես բանը չի մոռացել,

Մտքում հլա դեռ պահում ե,

Վորտեղ Կատվին պատահում ե,

Վեր ե թռչում, վրա վազում.

Յեմելյան արագ վտարի կանգնեց և շվաքեց: Փոք-
րիկ կենդանին կայծակի արագութեամբ անհայտացավ
թփերի հետևում:

4

— Ա՛... Պապի, բերի՞ր հորթուկը, — հարցրեց Գրի-
շան, յերբ պապը տուն յեկավ:

— Վո՛չ, Գրիշկա... Բայց տեսա...

— Դեղի՞ն եր:

— Ինքը դեղին եր, դնչիկը սև: Թփի մոտ կանգնած,
տերեվներ եր պոկում... Յես նշան առա...

— Յե՛վ վրիպեցի՞ր:

— Վո՛չ, Գրիշկա, փոքրիկ կենդանուն խղճացի... Մո-
րը խղճացի... Հենց վոր շվաքի, հորթուկն անտառը
փախավ...

Ծերունին յերկար ժամանակ պատմում եր տղային,
թե ինչպես յերեք ու անտառում հորթուկ եր վորոնում և
թե ինչպես հորթուկը փախավ:

Տղան լսում եր և պապիկի հետ ուրախ ծիծաղում:

— Յես քեզ համար մայրահավ եմ բերել, Գրիշկա, —
ավելացրեց ծերունին, պատմութունը վերջացնելուց հե-
տո:

Մայրահավը փետրահան արին, իսկ հետո կճուճը
դցեցին: Հիվանդ յերեխան մեծ բավականութեամբ կերավ
մայրահավի ապուրը և ննջելիս մի քանի անգամ հարցրեց
ծերունուն.

— Այդպես ել փախա՞վ հորթուկը:

— Փախավ, Գրիշուկ:

— Դեղի՞ն եր:

— Ամբողջ մարմինը դեղին եր, միայն դնչիկն ու
կճղակները սև եյին:

Յերեխան այդպես ել քնեց և ամբողջ գիշերը տես-
նում եր դեղին հորթուկին, վորն իր մայրիկի հետ ուրախ
դրոսնում եր անտառում, իսկ ծերունին քնած եր վառա-
բանի վրա և նույնպես ժպտում եր յերազում:

88. ՁԱ՛Ն, Ա՛Յ ԼՈՒՍԻՆ

Լուսինն ելավ են սարից,
Սարի բարձր կատարից,
Շեկլիկ-մեկլիկ յերեսով,
Փռվեց գետնին լույսի ծով.

— Ձա՛ն, ա՛յ լուսին,

Ձա՛ն քո լուսին,

Ձա՛ն քո կլոր

Շեկ յերեսին:

Խավարն իսկույն չքացավ,

Ու ել գետնին չկացավ,

Լուսնի լույսից հալածված,

Խոր ձորերի մեջ մնաց.

— Ձա՛ն, ա՛յ լուսին,

Շեկլիկ լուսին,

Ձա՛ն քո արծաթ

կամար ուսին...

Բայց ամպերը մոլեգին

Նախանձեցին լուսնակին,

Յեւան յերկինք կապուտակ,

Լուսնին առան իրենց տակ.

— Ձա՛ն, ա՛յ լուսին,

Խավրած լուսին,

Ձա՛ն, կապասենք

Մենք քո լուսին:

89. ԱՅԾԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

(Ռուսական ժողովրդական հեքիաթ)

1

Լինում են, չեն լինում, մի ծերունի ու մի պառավ են
լինում:

Նրանց ունեցած-չունեցածը միայն մի այծ ե լինում:

Մի որ ծերուկը գնում ե անտառ, վոր տրեխ գործելու
համար ծառերից կեղև պոկի, այծն ել հետը գնում ե:

Անտառում ծերուկն սկսում ե կեղեվ պոկել, այծն ել
սկսում ե արածել:

Մին եւ այծն սկսում ե փորել-փորփորել: Դուրս ե գալիս մի կճուռ, մեջը լիքը վոսկի:

Ծերուկն այս վոր տեսնում ե, շատ ե ուրախանում: Կեղևները դեն ե գցում, վոսկիները հավաքում ու գալիս տուն:

Այծն ել նրա յետեից:

Դալիս ե տուն, վոսկիները պառավին ցույց ե տալիս և յեղելությունը պատմում:

— Այ մարդ աստված ե քեզ այդ վոսկիները տվել, վոր մենք որ ծերության սոված չմնանք, — ուրախանում ե պառավը:

— Վո՛չ, պառավ, այծն ե գտել այդ վոսկիները: — Այ սուհետե այծին շատ լավ պետք ե պահենք:

Յեւ մարդ ու կնիկ սկսում են լավ ապրել և այծին լավ կերակրել:

2

Մի առ ժամանակ անցնելուց հետո, այծը հիվանդանում ե ու սատկում: Ծերուկն ու պառավը շատ են տըխրում:

Ծերուկն ասում ե.

— Գիտե՞ս ինչ, պառավ: Ուզում եմ գնամ տերտերին խնդրեմ, վոր դա մեր այծին մի լավ առոք-փառք թաղի, վոր նրա լավությունից դուրս գանք:

Պառավը համաձայնում ե:

— Որհնյա տեր, — գլուխ ե տալիս ծերուկը, տերտերի տունը մտնելով:

Աստված որհնեսցե, վորդի: Ի՞նչ կա:

— Մեր տանը դժբախտություն ե պատահել: Մեռել ունենք: Ուզում եմ դաս՝ թաղում կատարես:

— Ո՞վ ե մեռել, կի՞նդ:

— Վո՛չ, կինս չի: Մեր այծն ե մեռել:

— Անաստված, բա այծին ել կթաղե՞ն, — բարկանում ե տերտերը, ծերուկի միջոցից բռնում և սկսում ե քաշքշել:

— Դու ինձ վրա մի՛ բարկանա, տեր հայր, — խնդրում ե ծերուկը, — այծն ուրիշ տեսակ այծ եր, իսկական քրիս-

տոնյա յեր: Քեզ ել յերկու հարյուր մանեթ ե կտակել: Ահա՛:

— Դե յես նրա համար չբարկացա, վոր այծին չի կարելի թաղել: Նրա համար բարկացա, վոր այդ մասին ուշ ես հայտնում: Դե՛, գնա տիրացուին ասա, վոր դա, գնանք թաղենք, — ասաց տերտերը յերկու հարյուր մանեթը դրպանը դնելուց հետո:

3

Ծերուկը վեր կացավ գնաց տիրացուի մոտ:

— Բարի որ, տիրացու: Մեռել ունենք, ուզում եմ, վոր դաս թաղում կատարես, — ասաց ծերուկը տիրացուին:

— Ո՞վ ե մեռել:

— Մեր այծը, տիրացու:

— Անաստված, անկրոն, մի՞թե այծին թաղում են, — բարկացավ տիրացուն և ծերուկին՝ տո՛ւր, թե կտաս, տո՛ւր թե կտաս:

— Դու իզուր ես ինձ ծեծում, տիրացու: Այծն ուրիշ տեսակ այծ եր, քրիստոնյա այծ եր: Քեզ ել հարյուր մանեթ ե կտակել: Ահա՛:

Փողի անունը վոր լսեց, տիրացուն կակղեց.

— Հեր որհնած, յես հո նրա համար չեմ ծեծում, վոր այծը թաղել չի կարելի: Նրա համար եմ բարկանում, վոր ուշ ես հայտնում: Գնա՛նք:

Տերտերն ու տիրացուն յեկան ծերուկի տունը, այծին դրին դագաղի մեջ, հողհանգիստ կատարեցին, հետո կլ տարան գերեզմանատուն և առոք-փառք թաղում կատարեցին:

4

Լուր հասավ յեպիսկոպոսին, թե տերտերն այծ ե թաղել:

Մարդ ուղարկեց և տերտերին ու ծերուկին իր մոտ կանչեց:

— Անիծյալ լինեք, անաստվածներ, ինչպե՞ս եք համարձակվել այծ թաղել, — գոռաց յեպիսկոպոսը:

— Սրբազա՛ն, մի՛ բարկանա: Ախր այդ այծն ուրիշ տեսակ այծ եր, իսկական քրիստոնյա յեր: Քեզ ել հարյուր մանեթ փող ե կտակել, — ասաց ծերուկը: Ահա՛:

— Այ որհնյալ, ա'յ վորդի, — ժպտալով պատասխանեց յեպիսկոպոսը, — յես նրա համար չեմ բարկանում, վոր այժ թաղել չի կարելի: Յես նրա համար եմ բարկանում, թե ինչու ժամանակին ինձ չեք հայտնել, վոր գայի ու թաղմանը մասնակցեյի:

Յեպիսկոպոսը հազար մանեթ գրպանը գրեց, տերտերն ու ծերուկն ել տուն վերադարձան:

90. Գ Ե Լ Ը

1

Ծիրան անունով մի յեզ ունեյինք: Մի ձմեռ եզ յեզը կորավ: Ախպերս ինձ զրկեց ման գալու: Յես 16-17 տարեկան տղա եյի: Գնացի գեղի չորս կողմը ման յեկա, ման յեկա, չգտա: Գոմահանդ ունենք, ենքան ել գեղիցը հեռու չի: Ասի՝ յեզը սովոր ե, կարելի յե եզ կողմն ե գնացել: Գնացի եզ գոմահանդը: Գնացի, ես գոմը նայեցի, են գոմը նայեցի, վերջը տեսնեմ, վոր յեզը մի գոմում ե: Յեզը դուրս արի: Դուրս գամ, տեսնեմ՝ արդեն մութն ընկնելու վրա յե: Սիրտս մի ահ ընկավ: Տեսնում եմ, վոր լուսով չեմ կարող գեղը հասնել: Մտածում եմ. գնա՞մ, չգնա՞մ:

Ի՞նչ անեմ...

Չորս կողմս ամայի ձյունապատ դաշտ, չեն չկա, ձեն չկա, ձեռիս ել մի ձիպոտ ու մի դանակ:

Ի՞նչ պետք ե անեմ: Յեզն առաջս արի, քչեցի: Մի քիչ տեղ անց եյի կացել, հանկարծ իրիկվան դառը քամու հետ մի տխուր ձայն ընկավ ականջովս: Կանգնեցի, ալանջ դրի...

Տեսնեմ գելի վռոնոց ե. ո՛ւ, ո՛ւ...

Ես վռոնոցին միացավ մի ամբողջ խումբ: Սարսափով լցվեց դաշտը: Մտիկ տամ, վոր աջ կողմս, հեռվում, մթան մեջ վառված ճրագների մի բազմություն ե շարժվում... Ել ի՞նչ, ձեռաց հասկացա, վոր գելերի աչքերն են՝ սոված բոլուկ ե...

Յեզը յետ տվի դեպի գոմերն ու քչում եմ, վո՞նց եմ քչում, վազում եմ, վո՞նց եմ վազում... Յետ նայեմ՝ վոր արդեն գալիս են:

Յեզը թողի, փախա, ընկա գոմը: Ընկա գոմը, բարձրացա... Սների գերանների միջև դատարկ տեղեր են լինում, վոր կոչվում են կոնդ:

Եզ կոնդերից մեկին վեր յելա: Դեռ չեյի տեղավորվել, մին ել տեսնեմ յեղանս գոռոցը բարձրացավ: Չարմանք բան ե, թե ենքան տարածությունը մի յերկու բուպեյում վոնց կտրեցին ու հասան:

2

Յեզանս գոռոցը բարձրացավ ու իսկույն ել կտրեց, խոխոցն ընկավ: Խոխոցն ել կտրվեց, միայն գելերի ժընգժընգոցն եմ լսում, ու լսում եմ՝ վոնց են լափում:

— Վա՛յ, Ծիրան ջան... դուրս թռավ սրտիցս:

Բայց ի՞նչ Ծիրանի ժամանակն ե: Յես իմ գլուխն եմ լաց ըլում:

Մտածում եմ, թե ես լավ եր, յեղնովը կլինեն, մինչև կլուսանա, կամ կկշտանան ու կգնան, կամ, ասում եմ, ինձ չեն գտնի...

Դու մի ասիլ՝ սոված գելի բոլուկ, յես հիսուն ասեմ, դու հարյուր իմացի, ձեռաց հախոել են ու մին ել տեսնեմ մութ գոմը լցվեցին են վառված ճրագները, ուխները բաց արած...

Գտան...

Յեկել են լցվել, ներքեից ադահ-ադահ ինձ են մտիկ անում:

Յես ել չորացել եմ, մնացել վերելը՝ գերանին կպած: Մտիկ արին, մտիկ, ու թողին դուրս գնացին:

Շունչս յետ յեկավ: Մին ել ինչ եմ լսում:

Իմ ուղղությամբ վերեից կառուրը քանդում են, չանգերով հողը հետ են տալիս: Արդեն լսում եմ՝ չանգերը կոնդերին են կպչում...

Սառը քրտինքը վրա տվեց... Շտապեցի՝ տեղս փոխեցի, անցկացա մյուս կոնդի վրա, կուչ յեկա:

Բաց արին, կոճը վեր կալան, տեսան տակին չկամ:

Ելի յեկան ներքե: Մտիկ արին, վոր մյուս կոնդի վրա յեմ, ելի դուրս գնացին: Հիմա ես կոնդի վերեվից սկսեցին քանդել կառուրը:

Դարձյալ տեղս փոխեցի: Եսպիսով՝ նրանք քանդե-
լով, յես տեղս փոխելով, հասանք վերջին կոնդին:

Ել ո՞ւր գնամ:

Յեկան մտիկ արին կատաղած ու յետ գնացին:

Քանդում են, վո՛նց են քանդում...

Մի սուր դանակ ունեյի գրպանումս, հանեցի, բաց
արի ու ձեռիս բռնեցի:

Իսկ հենց ահանջիս վերեւը քանդում են: Քանդելով
հասան կոճերին: Մինը կոճերի արանքով թաթը մեկնեց,
վոր կոճը յետ քաշի: Թաթը բռնեցի ու են սուր դանակո-
վը, ղը՛րթ, կտրեցի... Թաթը փախցրեց, վռնալով,
կոնծկոնծալով յետ գնաց ու կտրի վրա իրարով անցան:
Իմացել էյի, վոր գելերի մինը յեթե վիրավորվեց, մյուս-
ները վրա յեն թափվում, նրան ուտում: Ասի՝ ուրեմն սը-
րան ուտում են: Հիմի սպասում եմ, վոր սրան ուտեն
պրծնեն, յետ կգան: Ելի դանակս ձեռիս պատրաստ սպա-
սում եմ:

3

Ահանջս ձենի յե: Գիշերվա մի ժամին՝ վոնց վոր յե-
րազում՝ մի բարակ ձեն եմ լսում:

— Ավո, հե՛յ...

Ինձ են կանչում:

Մի՞թե ինձ են կանչում... Մի՞թե ախպերս ե...

Մի՞թե՞ մերոնք են... Գոմից ձեն եմ տալիս, գոռում
եմ.

— Աղանիկ, հե՛յ... Եստեղ եմ... Գոմումն եմ, գե-
լերն ինձ ուտում են... Ոգնեցեք, հե՛յ...

Ելի նրանք ձեն են տալիս, իմ ձենը չեն լսում, թեև
յես շարունակ կանչում եմ:

Մին ել տեսնեմ հրացանները տրաքեցին, յետևից լսե-
ցի հեռացող գելերի կաղկանձն ու մարդկանց հարահրո-
ցը: Պարզ ճանաչեցի ախպորս ու մեր գեղացի տղերանց
ամեն մեկի ձենը:

— Ավո, հե՛յ...

— Եստեղ եմ... Եստեղ եմ... Կենդանի յեմ...

Ներս թափվեցին գոմը: Ուրախացած ու զարմացած,

կանչում են ամենքը: Ցած յեկա վերջին կոնդի վրայից:
Ախպորս գիրկն ընկա ու սկսեցի հեկեկալ:

Դուրս յեկանք դուռը, ուր թափված էյին մեր Ծիրան
յեղան վոսկորները:

Դեռ լույսը չեր բացվել:

Հեռվից լսվում եր գելերի վռոնոցը:

91. ԳԻՇԵՐ

Գեղեցիկ ու զով
Գիշեր ե պայծառ,
Անուշիկ քնով
Քնած ե աշխարհ:

Ծառերը մեղմիկ
Քամուց ուրբվում,
Հեղիկ ու նազիկ
Յերգ են սվսվում:

Իսկ լայնատարած
Յերկնակամարով
Լուսինն ե կամաց
Անցնում սահելով:

Աստղերն ել սիրուն
Ժպտում փայլում,
Իրենց սիրելուն
Ճամփա յեն դնում...

Գեղեցիկ ու զով
Գիշեր ե պայծառ,
Անուշիկ քնով
Քնած ե աշխարհ:

92. ՄՈԾԱԿԻ ՄԱՀԸ

Ամպից խփեց հուր կայծակ,
Կաղնուց ընկավ մի մոծակ,
Մոծակն ընկավ կաղնու մոտ՝
Թե ու թիկունք արյունոտ:

Ճանճերն եկան պըզգալով,
Տգազալով, բըզգալով,
Յեղբոր վրա շատ լացին,
Աղի արցունք մաղեցին:

— Ազի՛ղ ախպեր, քաջ մոծակ,
Ել չե՛ս թռչի թեարձակ.
Ա՛խ, խավարի մեր լույսը,
Կտարվել ե քո ուսը:

Դու տանջվում ես չարաչար,
Ափսո՛ս, չունես մոռ մի ճար:
Մոծակն իրան հավաքեց,
Նվազ ձայնով կտակեց:

— Իմ քուրիկներ աննման,
Փորեք դուք ինձ գերեզման,
Թաղեք կանաչ պուրակում,
Վորտեղ դուք եք նվազում:

Ամե՛ն, ամե՛ն իրիկուն,
Յերբ դուք դնաք դեպի տուն,
Իմ հորքուրներ, մորքուրներ,
Զքոսասեր քուրիկներ,
Անցեք, դարձեք իմ մոտով,
Ինձ հիշեցեք կարոտով:

Ճանճերը շատ լաց յեղան.

— Մեռավ,— ասին,— քաջ տղան.
Վոչ թե չնչին մի ձագ եր,
Այլ մի կտրիճ մոծակ եր:

93. Կ Ո Խ Ը

Ձմռան մի գիշեր կար մի հարսանիք,
Հրճվում եր անդուսպ ամբոխը գյուղի:
Գյուղն էյին իջել հովիվ պատանիք
Աղջիկ տեսներու, պարի ու կոխի:
Ու պարից հետո լայն հրապարակ
Բաց արին մեջտեղն արձակ գլխատան:

Զուռնաչին փչեց կոխի յեղանակ,
Ահել ու ջահել իրարով անցան:
Հարա՛ յեն տալիս. «Քաշի՛ հա, քաշի՛...»
Ու դուրս քաշեցին զոռով յերկուսին,
Մինը մեր Սարոն, մյուսն Անուշի
Անդրանիկ յեղբայր, դառնարած Մոսին:
Վողջ գյուղը կանգնեց պարսպի նման,
Զուլվեց, բաժանվեց յերկու բանակի,
Ամեն մի բանակն ընտրեց փահլևան,
Կանգնեց թիկունքին տղերանց մեկի:
Գոռում են, գոչում յերկու բանակից.

— Սրտապինդ կացե՛ք, մի՛ վախեք տղե՛րք:
Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարս ու աղջկերք:
Ու տաքանում են տղերքը սաստիկ,
Փեշերը հավաք խրում են դոտին,
Գետին են զարկում ձեռները հաստիկ,
Իրար են հասնում թափով մոլեգին...
Ու իրար բռնած Սարոն ու Մոսին
Քաշում են, ընկնում խոզապարկուկի,
Ընկնում են գետին, յեղնում միասին,
Դժվար ե իբրև հաղթել մեկ մեկի:
Ու մինչդեռ Մոսին ընկերախաղի,
Կատակի տալով թողած եր իրեն,
Ուժ արավ Սարոն, ծնկեց կատաղի,
Գետնեց ընկերին ու չոքեց վրեն:
Ամբոխը թափվեց հարա-հրոցով,
Վեր թոցրեց ջահել փահլևաններին,
Յեվ ուրախության աղմուկ-զոռոցով,
Հաղթողին փեսի թախտի մոտ բերին:
Ցնծության ձայնից, ծափերի զարկից
Շարժվում են, դողում պատեր ու ոճորք,
Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
Նայում են կանգնած հարսն ու աղջկերք:

94. Գ Ե Տ Ա Կ Ը

— Ո՛ւր ես վազում
Այդպես արագ,

Այդ դու կայտառ,
Միրուն գետակ:
Կանգ առ, խաղանք
Այս ծառի տակ:

— Չե՛, փոքրիկս,
Գնամ պիտի:
Տես ջրաղացը
Գյուղի մոտի:
Պետք ե ուժ տամ,
Վոր պտտի:

Յաճն ել հովտում
Անուշահոտ,
Ինձ են մնում
Ծաղիկ ու խոտ,
Հոգնած, ծարավ
Տավարն ու հոտ:

Դե՛, տեսնո՞ւմ ես,
Մնաս բարով,
Ճամփաս ցանած
Հազար գործով,
Դադար չունեմ
Յես մինչև ծով:

95. ՍՐԱՄԻՏ ՏՂԱՆ

Թիֆլիս քաղաքի փողոցով մի մարդ եր գնում դեպի
չուկան, ձվով բարձած մի եշ առաջը դցած: Նրա յետե-
վից ել մի ուրիշ մարդ, մի գիծ յեզ առաջն արած, տանում
եր դեպի սպանդանոց:

Յեղատերը բղավում ե իշատիրոջը.

— Իշիդ կապը բռնիր, մի կողմ քաշվիր, յեզս գիծ ե,
հարու կտա:

Մի քանի անգամ կանչում ե այսպես, բայց իշատերը
չի լսում, մինչև յեզը հասնում ե և իր յեղջուրներով
զարկում ե քթոցներին ու վայր գլորելով, կոտրատում
ձվերը: Այս ժամանակ իշատերը բռնում ե յեղատիրոջ ո-
ճիքից և տանում դատարան:

Այս դեպքին ներկա եյին շատ մանուկներ և նայում
եյին նրանց կովին: Մանուկներից մեկը, մի աշխույժ և
կայտառ յերեսա, յերբ տեսավ, վոր դրանք դատաստանի
յեն դիմում, նրանց յետևից կանչեց.

— Յեղնատերը համբանա, յեղնատերը համբանա:

Այս խոսքերն իմացավ յեղնատերը և, յերբ դատավո-
րի մոտ գնացին, իշատերն իր գանգատն արավ, վնասը
պահանջեց, դատավորը դարձավ յեղնատիրոջը և հարց-
րեց, թե ինչ ունի ասելու: Նա իրեն համբ ձևացրեց և
ձեռքով հասկացրեց դատավորին, վոր լեզու չունի:

— Այս մարդը համբ ե,— ասաց դատավորը,— դու
վկաներ բեր, վոր քո գանգատն ուղիղ ե:

— Տեր իմ,— պատասխանեց իշատերը, գա սուտ ե
համբ ձևանում, ընհակառակն, քանի անգամ բղավեց
յետևիցս, թե մի կողմ քաշի եշդ, յեզս գիծ ե, հարու
կտա...

— Շատ լավ, ուրեմն ինչո՞ւ չկատարեցիր այս մար-
դու ասածը: Ել ի՞նչ ես ուզում սրանից:

Հետո դատավորը յեղնատիրոջը հարցրեց, թե ինչու
յե համբանում, քանի վոր խոսել գիտե:

— Տեր իմ, այս իմ խելքի բանը չեմ,— պատասխա-
նեց յեղնատերը,— ինձ ոգնության հասավ մի յերեսա:
Յերբ վոր այս մարդն ինձ քաջքելով ձեզ մոտ եր բերում,
մի շնորհալի մանուկ կանչեց յետևիցս. «Յեղնատերը համ-
բանա»: Յես ել նրան լսելով, համբացա և ապա, ինչպես
տեսաք, այդ մարդն իր բերանով խոստովանվեց, վոր յես
քանի անգամ կանչեցի իրան, թե եշդ մի կողմ քաշիր, յե-
զս գիծ ե:

— Շատ լավ, գնա՛, — ասաց դատավորը դու ար-
դար ես, միայն այն յերեսային ուղարկիր ինձ մոտ,—
յես ուզում եմ նրան տեսնեմ:

Այս դեպքից հետո հայտնի յեղավ շատերին, վոր
իրենց մեջ մի իմաստուն մանուկ կա և ով վոր տեսնում
եր նրան, գլուխ եր տալիս, ինչպես մեծ մարդու, և հար-
գում ու պատվում նրան:

Այդ դու կայտառ,
Սիրուն գետակ:
Կանգ առ, խաղանք
Այս ծառի տակ:

— Ձե', փոքրիկս,
Գնամ պիտի:
Տես ջրաղացը
Գյուղի մոտի.
Պետք ե ուժ տամ,
Վոր պտտի:

Ցածն ել հովտում
Անուշահոտ,
Ինձ են մնում
Ծաղիկ ու խոտ,
Հողմած, ծարավ
Տավարն ու հոտ:

Դե', տեսնո՞ւմ ես,
Մնաս բարով,
Ճամփաս ցանած
Հազար գործով,
Դադար չունեմ
Յես մինչև ծով:

95. ՍՐԱՄԻՏ ՏՂԱՆ

Թիֆլիս քաղաքի փողոցով մի մարդ եր գնում դեպի
չուկան, ձվով բարձած մի եղ առաջը գցած: Նրա յետե-
վից ել մի ուրիշ մարդ, մի գիժ յեղ առաջն արած, տանում
եր դեպի սպանդանոց:

Յեղատերը բղավում ե իշատիրոջը.

— Իշիդ կապը բռնիր, մի կողմ քաշվիր, յեղս գիժ ե,
հարու կտա:

Մի քանի անգամ կանչում ե այսպես, բայց իշատերը
չի լսում, մինչև յեղը հասնում ե և իր յեղջուրներով
զարկում ե քթոցներին ու վայր գլորելով, կոտրատում
ձվերը: Այս ժամանակ իշատերը բռնում ե յեղատիրոջ ու-
ձիքից և տանում դատարան:

Այս դեպքին ներկա եյին շատ մանուկներ և նայում
եյին նրանց կովին: Մանուկներից մեկը, մի աշխույժ և
կայտառ յերեսա, յերբ տեսավ, վոր դրանք դատաստանի
յեն դիմում, նրանց յետևից կանչեց.

— Յեղնատերը համրանա, յեղնատերը համրանա:

Այս խոսքերն իմացավ յեղնատերը և, յերբ դատավո-
րի մոտ գնացին, իշատերն իր գանգատն արավ, վնասը
պահանջեց, դատավորը դարձավ յեղնատիրոջը և հարց-
րեց, թե ինչ ունի ասելու: Նա իրեն համր ձևացրեց և
ձեռքով հասկացրեց դատավորին, վոր լեզու չունի:

— Այս մարդը համր ե,— ասաց դատավորը,— դու
վկաներ բեր, վոր քո գանգատն ուղիղ ե:

— Տեր իմ,— պատասխանեց իշատերը, սա սուտ ե
համր ձևանում, ընհակառակն, քանի անգամ բղավեց
յետևիցս, թե մի կողմ քաշի եղդ, յեղս գիժ ե, հարու
կտա...

— Շատ լավ, ուրեմն ինչո՞ւ չկատարեցիր այս մար-
դու ասածը: Ել ի՞նչ ես ուզում սրանից:

Հետո դատավորը յեղնատիրոջը հարցրեց, թե ինչու
յե համրանում, քանի վոր խոսել գիտե:

— Տեր իմ, այս իմ խելքի բանը չեր,— պատասխա-
նեց յեղնատերը,— ինձ ոգնուլթյան հասավ մի յերեսա:
Յերբ վոր այս մարդն ինձ քաշքշելով ձեզ մոտ եր բերում,
մի շնորհալի մանուկ կանչեց յետևիցս. «Յեղնատերը համ-
րանա»: Յես ել նրան լսելով, համրացա և ապա, ինչպես
տեսաք, այդ մարդն իր բերանով խոստովանվեց, վոր յես
քանի անգամ կանչեցի իրան, թե եղդ մի կողմ քաշիր, յե-
ղս գիժ ե:

— Շատ լավ, գնա',— ասաց դատավորը դու ար-
դար ես, միայն այն յերեսային ուղարկիր ինձ մոտ,—
յես ուզում եմ նրան տեսնեմ:

Այս դեպքից հետո հայտնի յեղավ շատերին, վոր
իրենց մեջ մի իմաստուն մանուկ կա և ով վոր տեսնում
եր նրան, գլուխ եր տալիս, ինչպես մեծ մարդու, և հար-
զում ու պատվում նրան:

Ապրիլ ամիսն էր, ձյունը հալվել էր, որը յերկարել, կանաչը փթթել: Ճիշտ է, սարերի կատարները դեռ սպիտակին եյին տալիս և լեռների լանջերին նոր-նոր եր կանաչը ծլում, բայց ձորերում, քարերի տակ արդեն բսել էյին ծներեկն ու սինդրիկը, վոր տարվա այդ յեղանակին սքանչելի կերակուր էյին մարդկանց համար: Ծ

Ու մի որ, յերեկոյան դեմ, գյուղի հրապարակում աղմուկ բարձրացավ: Տղամարդիկ, կոլխոզի նախագահի հետ, դաշտում ցանք էյին անում: Կոոպերատիվի խանութի առաջ հավաքվել էյին մի քանի ծերունիներ: Թեվոս բիձեն կանգնել էր մեջտեղը և գոռգոռում էր.

— Սատանա յեր, ա՛յ ձեզ մատաղ, սատանա, հենց ձե՛ն եր հանում, հենց ձե՛ն, վոր սիրտս դող ընկավ:

— Թեվոս բիձա, պող ե՞լ ուներ, պոչ ե՞լ, — կատակով հարցնում էր պիոներ Սուրիկը, վոր յեկել էր կոոպերատիվից լուցկի գնելու:

— Դե կորեք, լավ, թողեք մի բան հասկանանք, — բարկանում էր Մազթաղ տատը:

— Ա՛յ կնանիք, յես ձեզ ասում եմ, վոր եսքան ապրել եմ, ըտենց ձեն չեմ լսել: Ինձ վոր տեսավ, վրա ընկավ, յես թռա, ու ինձ քարը տվի, նա մնաց ձորումը:

— Վա՛յ, քոռանամ յես. — ծնկանը խփեց Հոռոմ հորքիը, — դա ասա ել ձորը գնալ չի լինի, ասա ծներեկը, սինդրիկը չորանալ պտի, ելի...

— Աղջի, ի՞նչ եք խոսում, բա մեր Մուշեղն ասում է, բոլեհիկները սատանաներին քչեցին, ել ի՞նչ ա խոսում ես սիրտը մեռած թեվոսն, — ասաց Նարգիզ տատը:

— Ճի՛շտ է, ճի՛շտ — Նարգիզ տատը ճիշտ է ասում: Ընկեր Գոհարը՝ մեր ուսուցչուհին, պատմել է, վոր բոլորը սուտ է, վո՛չ սատանա կա, վո՛չ ել նման մի բան, — արագ-արագ վրա տվեց պիոներ Լենան, — Թեվոս բիձեն սխալվում է:

— Ե՛, վախկոտ մարդ է, ով գիտե, ինչից է վախեցել, — ծիծաղեցին յերիտասարդները:

Թեվոս բիձեն վոչ միայն այդ գյուղում, այլ ամբողջ

չըջանում հայտնի յեր իբրև վախկոտ ու մի քիչ ել սնահավատ մարդ: Յերբ լուրը տարածվեց գյուղում, կոլտընտեսականները վոչ մի նշանակութուն չտվին այդ խոսակցությանը, փիայն պառավներն եյին, վոր վաչ-վուչ արեցին, ու հաջորդ որը վոչ միայն իրենք չգնացին սինդրիկի, այլ և աղջիկներին չթողեցին ձորը գնալ:

— Հայ վա՛յ, ինչ ծներեկ, ինչ սինդրիկ է փչանում, — ասում էյին աղջիկները, — ես խելքը կորցրած պառավներն ել չեն թողնում, վոր ձորը գնանք:

— Չե՛, եսպես չի լինի, — ասաց կոմյերիտուհի Վարսիկը, — յերեկոյան պետք է խոսել մեր կոմյերիտական տղաների հետ և մի բան անել, եսպես չի կարելի թողնել:

Յերեկոյան կոմյերիտականները ժողովի վերջում խոսեցին նաև թեոս բիձու տեսած «սատանայի» մասին: Վերջեցին, վոր կոմյերիտական Վահանը, Մուշեղը և պիոներ Վաղոն գնան ձորը, տեսնեն, թե դա ինչ բան է:

— Պետք է անպայման զինված գնալ, — ասում էր Վաղոն, — ով գիտե, ինչ է, յերեկ գազան կլինի:

— Դե՛ իհարկե, զինված: Յերեկ արջ կլինի, կամ մի բան: Չե՞ վոր յերբեմն հեռու անտառներից արջ է մտնում մեր ձորը, — ասաց Մուշեղը, վորը լավ վորսորդ էր:

— Սպասեցե՛ք, սպասեցե՛ք, — աղաղակեց Վարսիկը, — ախար վո՞ր կողմն եք գնալու, դուք ի՞նչ գիտեք, թե եդ գազանը վորտեղ է. ձորը մեծ է և հեռու: Պետք է թեվոս բիձին ել հետներդ տանք:

— Նա չի՛ դա, վախից թուրք կսչում է, — վրա բերին մի քանիսը:

— Չե՛, նրա դալն անհրաժեշտ է, պետք է տանկնք, — վճռեց Մուշեղը:

Կանչեցին Թեվոս բիձին: Նա վոչ մի կերպ չէր համաձայնում:

— Ձենը դեռ ականջումս է, վոտներս դեռ դողում են, յես վո՞նց դամ:

Այդ ժամանակ ներս մտավ Բադրատը՝ կոլխոզի նախագահը: Իմանալով, թե ինչի մասին է խոսքը, ասաց.

— Թեվոս բիձա, գնա տղաների հետ, թե վոր դրուստ տղերքը մի բան վորսացին, համ եղ «սատանան» քեզ կըտամ, համ յերկու աշխորի չափ նվեր կտամ:

Նվերը գրավեց Թևոս բիձուն և նա համաձայնեց:

3

Հաջորդ օրը ճաշից հետո չորս հոգով, հրացաններով, պարաններով գինված, գնացին Դարմանաթաղի ձորը, վորտեղ պետք է լիներ Թեվոս բիձու տեսած «սատանան»:

Արդեն մթնում էր, յերբ տեղ հասան: Թեվոս բիձեն վերևի քարերի տակ կանգնեց և մատով ցույց տվեց ցածի թփուտները, ուր ինքը տեսել էր «սատանային»: Հենց այդ քուպեյին, մի սոսկալի վոռնոց լավեց ցածից: Դա ավելի շուտ նման էր անտեր յերեխայի սոսկալի լացի...

— Կացե՛ք, — ասաց Վահանը, — սա գազան չի, սա յերևի կորած յերեխա յե:

— Ձե՛, յերեխա չի, սա ուրիշ բան է, — չչնջաց Վաղոն:

— Տեսա՞ք, վոր սատանա յե, — ասաց գոռնատված Թեվոս բիձեն:

— Տո ի՞նչ սատանա, կաց մի տեսնենք, — բարկացավ Մուշեղը:

Հանկարծ նույն ձայնն ավելի բարձր և աղիողորմ լավեց մի քիչ մոտիկից:

— Կացե՛ք, ես հո չախկալ ե, — գլխի ընկավ Վահանը, — յես մեծ անտառում շատ եմ լսել չախկալի ձայնը, յերևի ներքևի ձորերից է յեկել, եստեղ քարերում ձկկվել:

Վահանը լավ էր հասկացել: Ճիշտ այդպես էր:

Մուշեղն այդ մասին կասկած չուներ: Բայց վորոշեցին չսպանել, այլ կենդանի բռնել չախկալին: Թեվոս բիձեն խորհուրդ էր տալիս սպանել, ասելով, վոր չախկալը կատաղի գազան է, կվնասի: Բայց Մուշեղը համառ տղա յեր: Ծառի ճյուղերից, թփերի վոստերից թափարդ չինեցին և ամբողջ գիշերը չարչարվելով, առավոտյան դեմ փենդանի բռնեցին չախկալին: Կապեցին դունչն ու վոտքերը և քարշ տալով լուսաբացին գյուղ բերին:

4

Ամբողջ գյուղը հավաքվել էր կոռպերատիվի խանութի առջևի հրապարակը: Որվա հերոսը չախկալն էր ու Թեվոս բիձեն: Ել ինչ անեծք ու ծաղր ասես, վոր կանայք չեյին թափում վախկոտ Թեվոսի գլխին: Իսկ կոլխոզի նախագահ Բազրատը հպարտ-հպարտ յետ արավ չնչակտուր չախկալի վոտքերը և ծիծաղելով ասաց:

— Ըհը՛, այ ժողովուրդ, այ կնանիք, մեր ձորերում ես մի «սատանան» եր մնացել, ես ել մեր կոմյերիտականները բռնեցին, բերին: Խոստացել ենք Թևոս բիձին, թող նրան լինի:

97. ԳԻՔՈՐԸ

Գյուղացի Համբոյի տունը կռիվ էր ընկել:

Համբոն ուզում էր իր տասներկու տարեկան Գիքորին տանի քաղաք մի գործի տա, վոր մարդ դառնա, աշխատանք անի: Կինը չէր համաձայնում:

— Ձե՛մ ուզում, իմ քորիկա երեխին են անիրավ աշխարհը մի գցիլ, չե՛մ ուզում, — լալիս էր կինը:

Բայց Համբոն չլսեց:

Մի խաղաղ առավոտ էր, մի տխուր առավոտ: Տանըցիք ու հարևանները յեկան մինչև գյուղի ծերը, Գիքորի թշերը պաչեցին ու ճամփա դրին:

Գույրը, Ջանին, լաց էր լինում, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկին ձայն էր տալիս. «Գիքո՛ւ, եղ ո՞ւր ես գնում, հե՛ Գիքո՛ւ»:

Գիքորը շուտ-շուտ յետ էր նայում: Տեսնում էր դեռ գյուղի ծերին կանգնած են նրանք ու մայրը գոգնոցով սրբում էր աչքերը: Դարձյալ հոր կողքով վազում կամ առաջ էր ընկնում: Մին ել յետ նայեց՝ գյուղը ծածկվել էր բլուրի յետևը:

Այնուհետև Գիքորը յետ էր ընկնում:

— Արի հա՛, Գիքոր ջան, արի հա՛, հասանք հա՛, — վորդուն կանչելով գնում էր Համբոն, չալակին մի խուրջին, մեջը մի քանի հաց, պանիր ու մի յերկու դափտաթուփուն:

Իրիկնապահին յերբ անց եյին կենում սարերը, մի անգամ ել յերևաց գյուղը՝ հեռու մշուշում:

— Ա՛յ, ապի, մեր տունն են ա հա՛,— ցույց տվա՛վ Գիքորը, մատը մեկնելով դեպի գյուղը, թեև տունը իսկի չէր յերևում, ու անցան:

Առաջին իրիկունը ղոնաղ ընկան մի գյուղում: Տանտերը Համբոյի հին ծանոթն էր:

Դեղին սամովարը թշու՛ւմ էր տախտի ծերին: Մի ջահել աղջիկ չըխըխկացնելով բաժակները լվանում ու թեյ էր չինում: Նա մի կարմիր սիրուն չոր ունեւ հագին: Գիքորն ենտեղ մտքումը դրեց, վոր յերբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Ձաննի համար մի են տեսակ չոր դարկի:

Իրիկնահացից յետը տանտերն ու Համբոն թինկը տըված, չիբուխ քաշելով պուլց եյին անում: Սոսեցին Գիքորի մասին: Տանտերը դովեց Համբոյին, վոր չարչարվում էր վորդուն մարդ չինի:

Հետո սկսեցին խոսել կուլի վրա, հացի թանգության վրա, բայց Գիքորը շատ էր հոգնած, քունը տարա՛վ:

Մյուս որը քաղաք մտան: Գնացին ծերունի թավրաչու մոտ: Առավոտը բազարն իջան:

— Ի՛ձա, եգ երեսին ծառա յես տալո՞ւ,— խանութի ներսից հարցրեց մի վաճառական:

— Հրամանք ես,— ասավ Համբոն ու Գիքորին են կողմը հրեց:

— Ի՛եր ինձ տուր, յես կըռնեմ,— առաջարկեց վաճառականը:

Նրան ասում եյին բազա՛ղ Արտեմ:

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառա տվա՛վ Բաղաղ Արտեմի տանը: Պայմանն են էր, վոր Գիքորը պետք է տունը մաքրեր, ամանները լվանար, վոտնամանները սըրբեր, դուքանը բաժին տաներ, ու ես տեսակ մանր ծառայություններ, մինչև մի տարի:

Մի տարուց յետը բաղաղը նրան պետք է տաներ դուքան, չիներ դուքանի «աշկերտ», ու ետպես Գիքորը պետք է բարձրանար:

— Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ,— ասավ բաղաղը պայման կապելիս:— Թե դրուտը կուղես, դեռ դու պետք

է տաս, վոր քո վորդին բան է սովորելու: Ախար իսկի բան չգիտի...

— Վո՞րտեղից գիտենա, խաղեյին ջան,— պատասխանեց Համբոն,— գիտենար, ել ուր կբերեյի: Յես ել բերել եմ, վոր բան սովորի...

— Կսովորի, ամեն բան կսովորի: Ենպես սովորի վո՞ր... Ձեր կողմերից են Նիկոլն ինչ է, վոր իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա ել ինձ մոտ է մարդ դառել: Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ ու մի քանի բան դոգացա՛վ...

— Ձե՛, խաղեյին ջան, սա գողանալ չի: Վոր եղպես բան անի, կըգամ կռնիցը կըռնեմ ու Գուռը կգցեմ:

— Հա՛, վոր ձեռը հալալ է՝ մարդ կդառնա:

— Իմ դարդն ել են ա, աղա ջան, վոր մարդ դառնա. լեզու սովորի, գրել-կարդալ սովորի, նստիլ-վեր կենալ սովորի, մարդ ճանաչի, վոր աշխարհումն ինձ նման խեղճ ու զուրկ չմնա... Ինքն ել աչքաբաց երեսա յա, մեր գեղական չկոլումն ել դրաճանաչ ա ելել, գրի սեն ու սիպտակը ջոկում ա: Ամա, աղաչանքս են ա, վոր լավ մտիկ անեք, դարիբ երեսա յա, քորիա յա...

Բաղաղը Համբոյին միամտացրեց ու դուրս գնաց բարձր ձենով հրամայելով. «Չայ բերեք, հաց բերեք սրանց համար...»:

Հեր ու վորդի նստած եյին բաղաղ Արտեմի խոհանոցում:

— Դե՛, հիմի դու գիտես, Գիքոր ջան, տեսնեմ՝ ինչ տեսակ տղա յես դուրս գալի... Հենց պետք է անես, վոր... Յես ի՞նչ գիտեմ... Ո՛վ տեր աստված... Մոնչաց Համբոն ու չիբուխը լցրեց: Այն ինչ Գիքորը չորս կողմն էր դիտում:

— Ապի, սրանք բուխարի չունե՞ն:

— Ձե՛, սրանցը փեչն ա, ա՛յ են ա փեչը...

— Կալ ել չունե՞ն:

— Սրանք քաղաքացի յեն, գեղացի հո չեն, վոր կալ կալսեն:

— Բա վո՞րտեղից են հաց ուտում:

— Փողով առնում են ուտում: Հացն ել են փողով առ-

նում, յեղն ել, կաթն ել, մածուեն ել, փետն ել, ջուրն ել...

— Վա՛... —

— Բա՛, սրան Թիֆլիզ կասեն: Դու հալա դոչաղ կաց, դեռ շատ բան կիմանաս:

— Ապի, սրանք ժամ ունե՞ն:

— Ունեն բա՛ս, սրանք ել մեզ նման հայ քրիստոնյա յեն: Մտիկ արա հա՛, ձեռնաքաշություն չանես: Կարելի չա քեզ փորձելու համար փող վեր կդցեն, մոտենաս վոչ: Թե վերցնես ել, տար ասա. «Խանձ՝ ես ի՞նչ փող ա, ես տեղ վեր ընկած եր, աղա՛, ես բանն եստեղ դտա», թե չե...

— Եստեղ ել պրիստավ կա՞, վոր...

— Կա, բա՛ս... Վախտ ու անվախտ դես-դեն չընկնես, ձեռք ընկած փողը քոռ ու փուչ չանես, հազար ու մի պա-կասություն ունենք: Քեզ ել լավ պահի, գիշերները բաց չըլես, մրսես վոչ... Մի մին յեկողի հետ գիր դարկի... — մերթ-մերթ չիբուխը բերանից հանելով, վորդուն խրա-տում եր Համբոն: Այնինչ Գիքորը ննջում եր:

— Հացի կտորտանքն ու քարթուն կտան, կերակրի թերմացքը կտան, շատ անգամ ել իրենք կուտեն, քեզ տալ չեն, բան չկա, ծառայի կարգն ե դա... Որեր են կմըթ-նեն, անց կկենան...

Շարունակում եր հերն իր խրատը, բայց Գիքորը հո-րը թինկը տված քնել եր արդեն:

Են յերկու որը նա ենքան բան եր տեսել, ես ու են կողմը նայել, վոր հոգնել եր բոլորովին:

Մրգով լիքը խանութները, դեղերի նման դարսած գույնգույն չթերը, տեսակ-տեսակ խաղալիքները, ուսումնարան գնացող կամ դարձող յերեսանների խմբերը, իրար յետևից սլացող կառքերը, ուղտերի շարքերը, կանա-չի բարձած ավանակները, թաբախները գլխներին կինտոները... Ես ամենի գոռոցն ու զնգոցը, աղմուկն ու աղաղակը իրար խառնված, դժվրժում եր նրա գլխում: Յեվ նա հոգնել եր ու հորը թինկը տված քնել:

Ես ժամանակ բազազն ու իր կինը վիճում եյին ներսը: Կինը տրտնջում եր, վոր ծառան խամ եր, նոր սարիցն յե-

կած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ եր, վոր մի քանի տա-րով անվարձ ծառա յեր դտել:

— Կը սովորի, հո եղպես չի մնալ, — ասում եր նա կնոջը:

— Կը սովորի վորդի, սիրտդ շուռ մի բերի, — խըն-դրում եր բազազի պառավ մայրը:

Բայց տիկին Նատոն չեր համոզվում: Նա արտասվե-լով անիծում եր իր բախտը:

Գիքորը մենակ նստած եր բազազ Արտեմի խոհանո-ցում: Նա արդեն ծառայության մեջ եր:

Խաղեյինի հին գլխարկը մինչև ականջները կոխած գլուխը, հին վոտնամանները վոտներին, մի մավի բլուզ ել հագին: Եսպես վոտից գլուխ փոխված, նա նստած եր խոհանոցում ու միտք եր անում, թե ընչի յեկավ իրենց դյուղից, վորտեղ ե ընկել, հիմի ինչ պետք ե անի...

Ես ժամանակ ներս մտավ տիկին Նատոն:

Գիքորը տեղը նստած եր:

Տիկինը մի բան ասավ: Գիքորը լավ չլսեց, թե չհաս-կացավ:

— Քե՞զ չեմ ասում, տո արջի քոթոթ:

Գիքորը շփոթվեց, քրտնեց: Մին ուղեց հարցնի, թե ինչ ե ասում, մին ել սիրտ չարավ: Աղջիկ պարոնը բար-կացած դուրս գնաց:

— Ը՛հ, հողեմ ձեր գլուխը, վոր վայրենի յեք ու դա-լիս եք մարդի գլխի խաթա դառնում... Յես բան եմ ա-սում, սա տեղիցն ել ժաժ չի դալի, ձեն ել չի հանում...

— Վերջացավ, — անցավ Գիքորի մտքովը: — Բայց ի՞նչ շուտ վերջացավ... Ինչ վատ վերջացավ... Հիմի յես ի՞նչ անեմ... Հերս ել գնաց...

Յեվ ամեն բան վերջացած եր համարում, յերբ իրեն-իրեն խոսելով ներս մտավ սև շորերով բարի պառավը, բազազի մերը:

— Վոր աղջիկ պարոնը ներս ե դալի տեղիցդ ինչի՞ չես կանգնում, վորդի, — խրատում եր նա Գիքորին, — վոր բան են հարցնում ձեն հանի... Վո՞նց կըլի եղպես...

Պառավին դեղի եյին ասում:

Դեղին սովորեցնում եր Գիքորին, թե ինչ պետք ե

անի, ինչպես սամովարը գցի, վոտնամանները սրբի, չոտիլը բռնի, ամանները լվանա...

Բացի պառավ դեղին, ամենքը նեղացնում էյին նրան: Բազազի «գուճնի աչկերտներն» ել շարունակ ծաղրում էյին նրան, «քիքի» էյին կանչում, քիթը քաշում, գլխին խփում, գլխարկը կոխում ականջները:

Բայց ես բոլորը տանելի բաներ էյին:

Անտանելին են եր, վոր նա չեր կարողանում քաղցին դիմանալ: Իրենց տանը, յերբ սովում եր, գնում եր տաշտից հաց եր առնում, կծուճիցը պանիր եր հանում, ուտելով գնում խաղալու, կամ թե չե՝ փեշն եր գնում, գրնում հանգը: Յերբ ուզում եր, մի ծառի տակ կամ աղբրի վրա նստում եր, ուտում:

Հիմի եստեղ ուրիշ տեսակ եր: Ինչքան ել սոված լինեի, պետք է սպասեր մինչև ճաշի ժամանակը դար, են ել ամենքն ուտեյին, հետո ինքը: Եղ անիծած ժամանակն ել ենքան ո՛ւշ եր գալի, վոր խեղճի սիրտը քամ եր ընկնում, թրթռում:

Մին, յերկու, տասը համբերելուց յետը, նա սկսեց չորս կողմն աչք ածել խոհանոցում, թե արդյոք մի բան չի՞ գտնիլ ուտելու, վոր սիրտը կանգնեցնի, մինչև ճաշի ժամանակը դա:

Սկզբում ինչ գտնում եր՝ չոր հացի փշրանք, կրծած վոսկոր թե ուրիշ բան, գցում եր բերանը: Մի քիչ հետո մտածեց խոհանոցի պահարանները վորոնե: Ապա թե սովորեց կերակրի պղնձից կիսեփ մսի կտոր դուրս քաշել...

Բայց յեթե նկատեյի՞ն...

Ինչ վատ բան դուրս կը գա՞ր...

Յեթե նկատեյի՞ն...

Հապա ի՞նչ անես...

Թողնե՞ս, փախչե՞ս...

Յեվ Գիքորն սկսեց մտածել փախչելու մասին:

Բայց վո՞նց փախչես, վո՞ր կողմը փախչես. մենա՛կ, ճամփա չըգիտես, մարդ չես ճանաչում... Իսկ հերը... Ենքան չարչարվեց, խոսեց, խրատեց. «Որեր են, վորդի, կմթնեն անց կկենան»...

Ձանգը տվին:

Գիքորը վեր թռավ: Ասել էյին, թե յերբ զանգը տալիս են, գնա տեսնի՛ր ով է, ինչ է ուզում: Նա դուրս յեկավ, պատշգամբից նայեց, տեսավ մի պարոն ու մի քանի տիկին դռան առաջը կանգնած:

— Եղ ո՞վ եք, հե՛յ, — ձայն տվավ վերևից:

Ներքևից վեր նայեցին:

Տիկիները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը, ականցներն ուղղելով, հարցրեց.

— Աղջիկ պարոնը տա՞նն է:

— Ի՞նչ եք անում, — հարցրեց Գիքորը:

Ներքև ծիծաղն ավելի սաստկացավ:

— Քեզ հարցնում են տա՞նն է, թե չե, — բարկացավ պարոնը:

— Բան ունե՞ք:

Ես աղմուկի վրա տիկինը դուրս յեկավ:

— Գրքովես դու, գնա դուռը բաց արա, շո՛ւտ, — ճշաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն: Բայց շուտով հյուրերը յերևացին և նա ժպտալով դիմավորեց:

— Ա՛ր բարև, բարև... Ես վո՞ր խաչիցն եր, ի՞նչպես է վոր մտաբերեցիք...

— Ես վո՞ր տեղից եք գտել, — վոտից գլուխ Գիքորին չափելով հարցրեց պարոնը, իսկ տիկիները շարունակ ծիծաղում էյին:

— Ի՞նչ եք նախանձում, կուզեք ձեզ տանք, — կատակի տվավ տիկինն ու հյուրերը խնդալով ներս մտան:

Տիկինը Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց ու նրանց յետևից իսկույն ներս մտավ:

Իրար առողջություն հարցնելուց յետը, հյուրերն սկսեցին պատմել իրենց ներս մտնելու պատմությունը, և դուրս յեկավ ահագին պատմություն:

— Ո՛Ք, սիրտս մաշել է, — զանգատվում եր տիկին Նատոն. — Թե իմանաք ինչ եմ քաշում յես դրա ձեռիցը: Ասում եմ դուրս անենք կորչի, բայց թե Արտեմի բնավորությունը գիտեք ելի, ասում է, մեղք է, զեղացի յերեխա յե, թող կենա, մի կտոր հաց է, ուտի, կսովորի... Ախր ել յե՞րբ... Սիրտս մաշեց...

— Ո՛, ո՛հ, ո՛հ, եղ ծառաների բանն ել մի ասի, — ես ու են կողմից սկսեցին բողբոջել տիկին հյուրերը:

Մի կես ժամ խոսեցին դեսից-դենից, ծառաներից, քաղաքի նորություններից: Հենց եղ խոսակցության ժամանակ ներս մտավ քրտնած Գիքորը:

— Աղջիկ պարոն մի՞րգը բերի:

— Հա, լավ, դնա՛, — հրամայեց տիկինը կարմրելով, իսկ հյուրերն սկսեցին ծիծաղել:

— Աղջիկ պարոն, խաղեյինն ասում եր բալը թանգա, հարկավոր չի...

Ես խոսքերի վրա հյուրերից վոմանք պոռթկացին ու թաշկինակով բերանները հուպ տվին, վոմանք ել, տանտիկնոջ խայտառակությունը ծածկելու համար, վկայեցին, թե իրավ բալը շատ թանգ է, ես ժամանակին ով է բալն առնում: Ապա սկսեցին հանդիմանել, թե ի՞նչ հարկավոր է մի՞րգը, հո ուտելու համար չե՞ն յեկել, ի՞նչ են նեղություն քաշում...

Տիկինը մինչև ականջակոթերը կարմրած, աշխատում եր մի կերպ յեղածն ուղղի:

— Ով գիտի ինչ է ասել, չի հասկացել ես հիմարը:

— Ով սուտ ասի, գետինը մտնի, — յերգվեց Գիքորը, ու ամեն բան լրացավ:

Հյուրերին ճամփու դնելուց յետը, տիկին Նատոն բարկացած, բարձր-բարձր խոսելով վեր եր քաղում մրգի սեղանը: Նա հայհոյում եր Գիքորին, մեկ-մեկ թվում եր, թե ինչեր է անում նա, անիծում եր իր բախտը, իր ամուսնուն:

— Քա՛, խամ է, վորդի, կսովորի, վորդի... Ինչ ես սիրտդ չուռ բերում... Ա՛խ, աստո՛ծ, ի՞նչի չես հոգիս առնում, — հառաչում եր պառավ դեղին:

— Յերանի մի իմանամ մարդու սրտի ես նեղացած ժամանակը դու ինչ ես խոսում... Խամ է, դե գնացե՞ք դուք չինեցե՞ք, յես հո ձեր գերին չեմ, — ձենն ավելի բարձրացնելով պատասխանեց պառավին հարսը ու շարունակեց իր տրտուճն ու անեծքը մինչև ամուսինը տուն գար:

Ամուսնու վոտնաձայնը վոր լսեց, սկսեց արտասվել, ավելի բարձր խոսել ու ամաններն իրար գլխով տալ:

— Ասում եմ դուրս արա կորչի. յես ծառայի բանն

եղ կանեմ, թե խնայում ես փող տաս՝ կարգին ծառա բռնես... Լավ է մարդ ծառայի տեղ եղ քաշ գա, քան թե ամեն ոք եսենց սիրտը չուռ բերի... Իմ թշնամին հո չե՞ս...

— Ի՞նչ է պատահել, — հարցրեց բաղադը, սենյակի մեջտեղը կանգնելով:

— Ի՞նչ պետք է պատահի. ես եր մնացել, վոր խալխի մոտ եղ մարդ գետինը մտնի, ես եղ արի՛ր, եղ ի՞նչ պատահի, — վրա թռավ տիկինը ու պատմեց բալի պատմությունը:

— Վա՛հ, — բացականչեց բաղադը:

— Ախ աստո՛ծ, — հառաչում եր բարի պառավը, դեռ ու դեն ընկնելով:

Բաղադը Գիքորին ձեն տվեց:

Թմբիթմիացնելով Գիքորը ներս ընկավ:

— Մոտիկ արի, — կանչեց բաղադը:

Գիքորը վախեց նրա դույնից, մնաց տեղը կանգնած:

— Քեզ ասում եմ՝ մոտիկ արի...

Գիքորը ես անգամ շարժվեց, բայց դարձյալ մնաց տեղը կանգնած:

— Տո՛, արջի քոթոթ, յես քեզ ասում եմ աղջիկ պարոնին ասա, դու գալիս ես դոնադներին ասում, թե բալը թանգ է...

— Յես... յես... աղջիկ պարոնին... — ուղում եր արդարանա Գիքորը, բայց խոսքը բերանում՝ ապտակը հասավ, աչքերը կայծակին տվին: Գլուխը դիպավ կողքի պատույն ու վեր ընկավ: Հենց ընկած տեղն սկսեց բաղադը վոտքել, անդադար կրկնելով. «Բալը թանգ եր, հը՞... բալը թանգ եր, հը՞...», — աչքերը միշտ չռած անկյունում կծկված Գիքորի վրա, վոր դողալով ու ցավագին մրմնջում եր:

— Վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ...

Տեսան տանը չի կարողանում ծառայի, խանութ տարան Գիքորին: Ենտեղ ապրանք պետք է տային մուշտարիներին հետ տանելու, չիթ պետք է ծալեր, խանութը սրբեր, իսկ պարապ ժամանակը՝ մուշտարի կանչեր:

Յեվ ահա Գիքորը հաց է տանում խանութը: Կերակ-

քամանը ձեռքին, մաշված ու դժգույն, մեծ-մեծ վոտնա-
մանները քաշ տալով անց եր կենում կամրջով: Նայեց
ներքև: Գարվանսարանների բարձր պատերին զարկելով,
ծառու եր լինում Գուռը, վոլորվում, պտըտվում ու ճընշ-
վելով խեղդվում, խուլ թշշում կամրջի տակին:

Ափից մոտիկ պտտում եր մի կանաչ նավակ: Յեր-
կու հոգի կային նրա մեջ. մինը ուռկան եր ձգում, մյուս-
ը նավն եր կառավարում:

«Այ հիմի կհանի»,—ասաց Գիքորն ու կանգնած նա-
յում եր ձկնորսներին: Ուռկանը դատարկ դուրս յեկավ:

— Ես մինն իմ բախտիցը.— ասավ Գիքորն ուռկանը
ձգելիս: Գիքորի բախտը դատարկ դուս յեկավ:

— Ես մինն ել մեր Զաննի բախտիցը:

Ես ել դատարկ դուրս յեկավ:

— Ես մինն ել Գալոյի բախտիցը: Գալոն ել եր ան-
բախտ:

— Ես մինն ել բաս...

Բայց եղ ժամանակ մոտիկ քարվանսարայի դռանը
աղմուկ բարձրացավ: Մի պարսիկ կապիկ եր պար ածում
յերգելով:

Այ արի, արի, մեյմուն,

ձիպոտդ սարի մեյմուն

Պառավի պես կուզի կուզ,

Զահելի պես պարի, մեյմուն:

Ժողովուրդը հավաքվել եր գլխին ու վազում եյին
չորս կողմից: Գիքորն ել վազեց: Աշխատեց կանգնած
Ժողովրդի արանքը մտնի, առաջ անցնի, չկարողացավ:
Վիզը ձգեց, պճեղների վրա կանգնեց ու ճգնում եր ան-
պատճառ տեսնի, թե ինչ է կատարվում մեջտեղը:

— Ի՞նչ ես ներս խցկվում, տո լածիրակ, գնա քո բա-
նին,— ասավ մի կինտո ու զարկեց գլխին:

Գիքորը հանկարծ սթափվեց ու վազեց դեպի խանու-
թը:

Իրիկունը Գիքորը կուչ եր յեկել խոհանոցում: Գեռ
արտասուքը չեք ցամաքել նրա յերեսին, դեռ այրվում
եյին խաղեյինի ապտակների տեղերը, դեռ նոր եր լռել
աղջիկ պարոնի ձենը, չվճվացնելով ներս մտավ Վասոն,

բազազի աչկերտը: Գիքորին նկատելով, նա իսկույն կանգ
առավ ու մասխարա դեմքին լրջություն տալով, սպառնա-
լի հարցրեց.

— Կլուբո՞ւմն ուշացար, տո արջի քոթոթ, թե գու-
բերնատի մոտ վրազ գործ ունեյիր...

Գիքորը գլուխը չեք բարձրացնում:

— Ասա մի տեսնեմ ե, տո'...

Գիքորը լուռ եր:

— Զե՞ս իմանում, տո'. վո՞րտեղ եյիր ե, վոր եսոր
ինձ քաղցած սպանեցիր. վոր մեռնեյի՞ հետո'...

Եսպես խոսելով կամաց-կամաց մոտեցավ, մի քիչ
կանգնեց ու հանկարծ զարկեց Գիքորի գլխին: Գիքորը
յերկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմվեց պա-
տին: Վասոն պատրաստվում եր մի ուրիշ ձևի հարված ել
հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացավ խաղեյինի ձայնը:
Գալիս եր:

— Ապա տես հիմի քեզ ի՞նչ ե անում,— սպառնաց
Վասոն:

«Հիմի ինձ կսպանեն», անցավ Գիքորի մտքովը, ու
խեղճի հոգին տապ արավ:

Պաղեյինը արդեն բավականին ծեծել եր խանութում,
այժմ, միայն հրամայեց հաց չըտան, վոր իմանա թե ինչ
բան է քաղցածությունը: Վտանգն անցավ:

Գիքորը հանգստացավ, թեև լսում եր աղջիկ պարոնի
ձայնը, վոր ճչում եր. «Ախր ընչի՞ յես պահում, դուրս
արա կորչի ելի, դուրս արա կորչի'»...

Գիքորը կծկվեց վերմակի մեջ, գլուխը կոխեց տակը,
տապ արավ:

«Լուանյակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,

ինձ տեսնողը կարծում է թե տուն չունեմ,

վա՛յ տուն չունեմ'...

Իր յերգը յերգելով Վասոն հաց եր ուտում: Գիքորը վեր-
մակի տակից յերբեմն դուռ ծիկրակում, թաքուն նայում
եր նրան, կրկին աչքերը ծածկում: Նա են որը հաց
չեք դրել բերանը. ծեծվել ու լաց եր յեղել, այժմ ել քաղ-
ցած պառկեց ու քունը չեք տանում:

— Հը՞, վո՞նց ա, սոված քունդ չի՞ տանում հա՛,
եղպե՛ս... նկատեց չարաձճի Վասոն ու մի կտոր հաց ու

պանիր տվա՛վ Գիքորին:— Դե, առ, տեղի տակին թաքուն կեր, խաղեյինը չիմանա:

Գիքորը հափշտակեց հաց ու պանիրը, գլուխը կոխեց տեղի տակը, թաքուն ուտում եր ու մտածում: Մտածում եր իրենց տան վրա, են որերի վրա, յերբ ազատ խաղում եր հանդերում ու լիսսիրտ հաց ուտում, մտածում եր են յերեկոների վրա, յերբ հերն ու մերը կռվում եյին իրեն քաղաք բերելու համար... Մերը լաց եր լինում, չեր ուզում...

—Ա՛խ, նանի ջան, ի՛նչ լավ եր սիրտդ իմացել,—հառաչում եր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրն ուտում ականջը սրած, թե խաղեյինը հո չի գալի:

Իսկ առավոտը կանգնած եր խանութի դռանը:

Խանութի դռանը կանգնած ձեն եր տալիս Գիքորը, մուշտարի յեր կանչում ու բարձր ձենով գովում իրենց ապրանքը:

—Կանչի ե՛, տո՛, ի՛նչ ես մնջվել, մնացել կանգնած: Բերանումդ հո ջուր չըկա՞:

— Ե՛ստի համեցե՛ք... Ե՛ստի համեցե՛ք... — կանչում եր Գիքորը:

Ներսը ծիծաղից թուլանում եյին:

Նրան սովորեցրել եյին, վոր մուշտարի քաշի դեպի իրենց խանութը: Յեվ նա հաճախ բռնում եր ես կամ են անցորդի փեշից, կռպիտ ու համառ սկսում եր քաշել դեպի խանութը, ու բաց չեր թողնում, մինչև վոր մարդը դուրս եր գալիս համբերությունից: Գալիս եր դարձյալ իր տեղը կանգնում ու կանչում:

Ամառվա տոթ որերին, խանութի դռանը յերկար կանգնելուց հոգնած, նա յերբեմն նստած քնում եր խանութի առաջին դարսած չթերի վրա:

Եդ ժամանակ չարաճճի ընկերները կամ հարևանները բռնոթի եյին բռնում նրա քթի տակը:

Նա փուշտալով վեր եր թռչում: Շողից թմրած փաճառականները զվարճանում եյին: Իսկ խաղեյինը կուշտ ծիծաղելուց հետո ձայն եր տալիս.

— Քնում ե՞ս, տո, արջի քոթոթ, կանչի ե՛... —

— Ե՛ստի համեցե՛ք, ե՛ստի համեցե՛ք,— ձեն եր տալի Գիքորը:

Մի որ ել Գիքորը, յերբ մուշտարի յեր կանչում, դիմացից յերկու գյուղացի դուրս յեկան:

— Ա՛յ տղա, իսկի ճանաչեցի վոչ, ես ինչ բան եր,— զարմացած բացականչեց գյուղացիներից մինը ու դարձավ ընկերին:

— Բաղո, դու կճանաչեյի՞ր...

— Յես աչքերիցը կճանաչեյի,— պարծեցավ ընկերը: Ճշմարիտ վոր Գիքորը շատ եր փոխվել, շատ եր մաշվել: Ինքն ել եր փոխվել, շորերն ել: Դժվար եր ճանաչելը:

— Ա՛յ տղա, ես կարգին մարդ ա դառել... Հալա սրա շորերին, սրա շնորհքին... — հիանում եյին գյուղացիները:

— Համբոյի հողը մեր գլխին. տես, նա իր տղին վորտեղ հասցրեց, մեր տղերքը ենտեղ խոզ են արածացնում...

Այն ինչ Գիքորը իրար յետևից հարցնում եր.

— Իմ մերը վո՞նց ա... Մեր յերեխեքը վո՞նց են... Իմ հերն ինչի՞ չեկավ... Մեր կովը ծնե՞լ ա, թե՛ չե... Մեր գեղումն ո՞վ ա մեռել...

— Ամենն ել լավ են, շատ բարով կանեն,— պատասխանեցին գյուղացիք:— Են ա Սուքնանց Ղուկասը մեռավ, մին ել Պուճուրանց պառավը, մնացածը լավ են:

— Բա իմ հերն ինչի՞ չի գալի:

— Քու հերը լավ ուզում ա, ամա վո՞նց գա: Ինքը մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափեն վրեն...

— Բա բան չեն դարկել...

— Ինչ ունեն, վոր ինչ դարկեն, դու ձեր տան բանը գիտես վո՞չ: Ես տարի ել հացը բարակ եր, խեղճ հերդ չառով ծերը ծերին ա հասցնում: Նրանցից ի՞նչ ես ուզում: Թե ունիս, դու դարկի. հրեն խարջ են ուզում, ձեռին գռոշ չունի:

— Հո մեր տանիցն ոքմին չի՞ հիվանդացել:

— Չե՛, են ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրզանց գոմի փլեկովը ներքե ընկավ սատկեց:

— Ծաղիկը սատկե՞ց...

— Խեղճ մերդ ենքան լաց ելավ, աչքերն ուռան:

Ես ասելով գյուղացիներին մինը մի նամակ հանեց տվավ Գիքորին ու ասավ:

— Հիմի ի՞նչ ես ասում. մենք ել քեզ տեսնիլ չենք, գնալու չենք, յեթե մորդ կամ քվորդ համար բան ես դարկելու, տուր տանենք:

— Վո՞րտեղից բան դարկեմ, դեռ փող չեմ ստանում... Ամա...

— Ամա ի՞նչ...

— Ուզում եմ յես ել գամ ձեզ հետ: Համ մեր դեղին, համ մերոնց կարոտել եմ, համ ել...

— Վա՛յ, վա՛յ, մենք հենց իմացանք մարդ ես դառել, խելոքացել ես... Եդ տեսակ բա՞ն կասեն: Եստեղ քեզ համար աղավարի ապրում ես. շորերդ թագա, վոտդ ու ձեռդ խտակ... Մենք ասում ենք մեր երեխանցն ել տեղ անես, բերենք, դու եդ ի՞նչ ես ասում: Են վոր ասել են «խողի դլուխը դրին խալիչին, գլորվեց յետ ցեխն ընկավ», հալալ քեզ համար են ասել:

Եսպես հանդիմանեցին դյուղացիները, խրատեցին, մնաս բարով ասին ու գնացին:

Նրանց գնալուց յետը Գիքորն իր անկյունը քաշվեց ու բաց արավ հոր նամակը:

«Իմ սիրելի վորդի Գիքոր ջան:

Ի քաղաքն Թիֆլիզ:

Մենք վողջ և առողջ ենք, միայն քո առողջությունն ենք ուզում, ամեն: Քեզ շատ կարոտով բարով են անում Ապին, Նանը, Ջանին, Մոսին, Միկիչը, Գալոն, ամեն: Մեր սիրելի վորդի Գիքոր. ահա իմացած լինես, վոր տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սաստիկ ուզում են և փող չենք ձարում, և Նանն ու Ջանին տկլոր են և տեղներս շատ նեղ ա: Գիքոր ջան, մի քանի մանեթ փող դարկի և մի գիր դարկի քու վորպիսությունիցը: Յեմ իմացած ըլես, վոր Ծաղիկը սատկեց և Նանն ու Ջանին տկլոր են»:

Նամակը կարդաց ու տեղը կանգնած միտք եր անում Գիքորը. դարդ եր անում իրենց տան համար: Սիրտը երում եյին նամակի տողերը:

Նանն ու Ջանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

— Կանչի յե՛, տո, ի՞նչ ես վերացել, ուշքդ հետները գնա՞ց... — ձեն տվին ներսից:

— Ե՛ստի համեցե՛ք, Ե՛ստի համեցե՛ք, — կանչում եր Գիքորը խանութի դռանը կանգնած:

Ձմեռը յեկավ: Սառն աղմուկով ձյունախառն բուքը թռչում եր քաղաքի վրով: Փողոցներում սուրում, սուլում, հոսան ե անում: Վզգալով մտնում ե անկյունները, աղքատի ու տկլորի յե ման գալի, պանդուխտ ու անտեր յերեխա յե վորոնում:

Ահա գտավ Գիքորին:

Մի բարակ բլուղ հագին, խանութի դռանը կանգնած ձեն եր տալի նա.

— Ե՛ստի համեցե՛ք, Ե՛ստի համեցե՛ք...

— Հրեսս... — չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներևույթ թրի նման, զարկեց անցավ վոսկորները: Գիքորը դողաց:

Առանց են ել նա շատ եր մաշված. եդքանն ել հերիք եր նրան: Ու անկողին ընկավ:

Հիվանդ պառկած եր Գիքորը բազազ Արտեմի խոհանոցում: Պառավ դեղին ուրը մի քանի անգամ ներս եր մտնում իրեն-իրեն խոսելով:

— Ի՞նչ կուզես, վորդի՛, Գիքոր:

— Ձո՛ւր...

Դեղին ջուր եր տալիս: Հիվանդը դողդոջուն ձեռներով բռնում, ագահ խմում եր ու կրկին ուզում:

— Ես սիրտս հովացնում չի, դե՛ղի... Յես մեր աղբրի սառը ջրիցն եմ ուզում, դեղի... Յես մեր տունն եմ գընում... Յես իմ նանին եմ ուզում...

Բաղազ Արտեմը ցավի մեջ եր ընկել: Նա դեռ-դեռ ընկավ, նրանց կողմերից մարդ գտավ, ապաղրեց, վոր Համբոն գա, իսկ Գիքորին տարավ քաղաքային հիվանդանոցը: Եստեղ շատ հիվանդներ կային շարքերով պառկած: Տխուր տներում եյին ու ոճորքին նայում անգոր հայացքներով:

Գիքորին ել պառկեցրին նրանց շարքում:

Եստեղ գտավ նրան հայրը:

— Եդ ինչ ես ելել, Գիքոր ջան, մղկտալով վրա ընկավ Համբոն:

Գիքորը տաքության մեջ չիմացավ հոր գալը:

— Գի՛քոր ջան, բա յեկել եմ Ե՛, Գիքոր ջան... Յես քու ապին եմ Ե՛...

Հիվանդը վռչինչ չհասկացավ: Նա զառանցում ու զառանցանքների մեջ կանչում էր. «Միկի՛չ, Զանի՛, Ապի՛, Նանի՛...»:

— Եստեղ եմ, Գիքոր ջան, նանը դարկել ա, վոր քեզ տանեմ մեր տունը... Գալիս չե՞ս... Միկիչն ու Զանին հրեն կտերը կանգնած, քեզ ճամփա յեն պահում: Ի՞նչ ես ասում. դե՛ խոսնա յե, Գիքոր ջան...

— Եստի համեցե՛ք, Եստի համեցե՛ք, — բացականչեց հիվանդը զանազան անկապ, կցկտուր խոսքեր ասավ ու ծիծաղում էր տաքության մեջ:

Մի յերկու որից յետը Համբոն գնում էր իրենց գյուղը: Նա թաղել էր Գիքորին ու գնում էր: Կռան տակին տանում էր շորերը, վոր մերը լաց լինի վրեն: Շորերի գրպաններում մի բուռը փայլուն կոճակներ, նախշուն թղթեր, չթի կտորներ ու մի քանի քորոց գտան: Են ել յերևի, քորո՞ջ՝ Զաննի համար էր հավաքել ու պահել...

Գնում էր Համբոն ու մտածում: Ետտ ժամանակ չէր անցել, վոր եղ միկենույն ճամփով քաղաք յեկավ իր Գիքորի հետ: Ահա այստեղ էր, վոր նա ասավ.

— Ապի վոտներս ցավում են...

Յեվ ահա են ծառը, վորի տակ նստեցին հանգստանալու...

Ահա ենտեղ էր, վոր ասավ.

— Ապի, ծարավ եմ...

Ահա են աղբյուրն ել, վոր ջուր խմեցին...

Ամենը, ամենը կան, մենակ նա չկա...

Մյուս որը, յերբ Համբոն անցնում էր լեռները, հեռավոր՝ յերևաց իրենց գյուղը:

Գյուղից դուրս կանգնած սպասում էին Նանը, Զանին, Միկիչը, Մոսին, իսկ փոքրիկ Գալոն մոր գրկից կանչում էր. «Ալի՛, ալի՛, հե՛ Գիքոր!»...

ՀԱՅ—ՌՈՒՍԵՐԵՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

1. ԿԱՐԴԱ—ЧИТАЙ

խելոք—умный

պայծառ ու լուսավոր—яркий и светлый

նորանոր—новый, новейший (все новый)

կսլանա — помчишься, понесешься

կարիք—нужда

2. ԻՈ ԳՈՐԾԸ ԴՊՐՈՑՈՒՄՆ Ե ТВОЕ ДЕЛО В ШКОЛЕ

գրասենյակ—канцелярия

հորեղբայր—дядя (брат отца)

կովերը կթեմ—подою коров

3. ԴՊՐՈՑԻ ՃԱՄՓԱՆ—ПУТЬ В ШКОЛУ

ձմեռվա բուքին—в зимнюю

вьюгу

առնամանիքին—в мороз

զվարթ—бодрая

դուրալի—приятно

4. ԾԵՐ ԲԱՆՎՈՐԸ—СТАРИК РАБОЧИЙ

կենսաթոշակ—пенсия

Մինասի թոռը—внук Минасы

հալոցի ցեխ—плавильный цех

5. ԽՈՉՆ ՈՒ ԱԳՈՒՎԸ СВИНЬЯ И ВОРОНА

կաղնու տակ—под дубом

ազահ—жадный, жадная

անհագ—ненасытный,-ая

կաղին գխովեց—нажралась жолудей

արմատից—с корня

թող չորանա—пусть сохнет

գիրանում ե—жиреет (полнеет)

կույր—слепой,-ая

հյութալի—сочный,-ая

լիկ—только

կուղիկին—горбтому,-ой

6. ԿԱՐՄԻՐ ԵՔԱՆՇԱՆԱԿԻՐ КРАСНЫЙ ОРДЕНОНОСЕЦ

շարմացած—удивленный,-ая

բացականչեց—крикнул

կովում եյինք—воевали

դուրս քշեցինք—прогнали

հանկարծ—вдруг

հարձակվեցին—набросились,

наступили

շփոթվեցին—растерялись, смутились

չհամբերեցի—не стерпел,-ла

հչացի—вскрикнул,-ла

7. ՏԵՐԵՎԱԹԱՓ—ЛИСТОПАД

խախտաբղետ—пестрый
սվալալ—шушукать, лепетать

8. ԱՇՆԱՆ ՎԵՐՋԸ—КОНЕЦ ОСЕНИ

մեկ—мгла
խրխտջում է—журчит
տրտնջում է—ропщет (жалуется)
տխուր—печальный, ая
շաղոտ—росистый
սարվոր—кочевник, дачник (в горах)
սրինգ—рожок, свирель

9. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՐԾ—ОБЩЕЕ ДЕЛО

զանազան լեզվով—на разных языках
մշակում է—обрабатывает
չիթ է գործում—ткет ситец

10. ՔՍԱՆՎԵՑԻ ՅԵՐԳԸ ПЕСНЯ ДВАДЦАТИШЕСТИ

վողջ կմնա—будет жить
հավիտյան—навсегда, вечно
դահիճներ—палачи
դաժան—жестокий
դղրդում է—грохочет
հանդում է—шумит
զիլ (զիլ ձայն)—зычно (зычный, сильный голос)

11. ԲՈՐԸ—БОБ

հրդեհ—пожар
հրդեհներ—пожарные
չքայտվ—исчез
վաղաքում էյին—ласкали

12. ՃԱԽԱՐԱԿ—ПРЯЛКА

մանր—пряди
մալանչ—кудель
սուգ—траур, печаль
կարպետ—палас
խալիչա—ковер
զրկվեցի—лишился, лась
քեչա—войлок
պարտատիրոջ—кредитора
քուլաներ—клубы (дыма), хлопья
հոգամ—позабочусь

13. ԻՎԱՆԵՆ—ИВАНЭ

ձիավոր—всадник
հաղիվ—еле
նրա վիճակը—его судьба, положение
ճշտությամբ—точностью
ձերբակալել—арестовать
հուզում—волнение
քացով սվեց—брыкнул, лягнул
զայրացած—возмущенный, ная
մտրակը—плеть, кнут
գզիր—сельский рассыльный (в прошлом)

14. ՃԱՆՃ—МУХА

խոնարհ } смирный, кроткий
հեղ }
արորն ուսին—соха на плече
(таща соху)
պողին—на роге
մանչ—парень, мальчик

15. ՅԵՋԸ ՏԱՐԱՆ—БЫКА УВЕЛИ

դժոխային—адский (ужасный)
աղաչանքներին—мольбам
անողորմ—безжалостный

ահաբեկող—угрожающий, устращающий
տրտած—грустный
գիշերը լուսացրին—ночь провели
վաշխառու—ростовщик
կամակատարները—исполняющие волю (другого)
ճանկն եմ գցելու—поймаю, в руки заберу
աննկարագրելի յեր—неописуемый
հեղեղեցին—наводнили
ցնորվել—с ума сойти
շփոթված—смущенный, ная

16. ՄԵԿ ԵՂ, ՄԵԿ ԵՂ—ЕЩЕ ЕЩЕ РАЗ

գահին—трону
խորտակել—разрушить, разгромить, сокрушить
միահամուռ—дружно
սարսափեցի—ужаснулся, лась

17. ԳԱՅԼՆ ՈՒ ԳԱՌԸ—ВОЛК И ЯГНЕНОК

ամիլիկ—барашек, ягненок
առվակից—с речки
ձորակից—с оврага
լրբություն—подлость, наглость
հանդգնություն—смелость, дерзость
հերվանը—прошлогоднее
անզգամ—наглый, бесстыдный
միսուճար—единственный
խնամիդ եր—был твоим сватом
պիղծ—оскверненный, порочный
ցեղից—из племени
ժած չգամ—не шевелись

18. ՔԱՐՏԱՇՆԵՐԸ—КАМЕН- ЩИКИ

փարկազույն—розовый, ая
փայտ են ողողում (ողողել)—пилят дрова (пилить)
սրտակից—сердечный, близкий
կոփվում են—закаляются
տաշվում են—обтесываются
ակամայից—поневоле
սիրտն խնդում է—сердце радуется
մկանների ուժը—сила мускулов

19. ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ—ШПИОНЫ

մարդաշատ վայրեր—многолюдные места
ձգվել—потянуться
պատառտված շրջագրեալ—разорванная юбка
ուղեկալ—застава
զգուշությամբ—осторожно
կասկածելի—подозрительно
թվում է—кажется
այնուամենայնիվ—но все таки, однакож
ստուգելը չի խանգարի—проверить не мешает (не лишне)
պնդեց—подтвердил, настаивал
ցատկեց—спрыгнул
սահմանապահ—пограничник

20. ՌԻԿՇԻՆԵՐ—РИКШИ

կիսամերկ—полунагой
բոբիկ—босый
վաղքից—с бега
հանդիպում են—встречаются
յերջանիկ—счастливый, ая
արհեստ—ремесло
զբաղվիր—займись

առլակ—тележка
 նավահանգիստ—пристань
 շրջապատում են—окружают
 ծափահարում են—аплодируют
 (хлопают в ладоши)
 Թափահարում են—встряхивают

21. ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ—ВРАГИ

ճակատամարտ—битва, сражение
 Բնդանոթներ—пушки
 դղրդյուն—грохот
 հաղթանակող—побеждающий,
 -ая
 համադարկեր—залпы
 փողերի ձայնը—звук труб
 Թափթփված—разбросанный,
 рассеянный
 փշրված որեր—разбитые шашки (сабли)
 կռլտեր—кучи
 հառաչանքներ—стоны
 առկի յեղերքին—на берегу
 ручья,
 յեղինջի մեջ—в крапиве
 համազգեստներ—формы (одежды)
 ովիններով—штыками
 միմյանց խողխողելու—пронзить
 друг друга
 գանե—хотя-бы, хоть
 սողեռող—ползком
 որվակը—фляжка (склянка)
 աղեկտուր—душераздирающий
 խրխինջ—ржанье
 պարզկա գիշեր—ясная ночь
 հառաչ—стон
 նվաղում—обессиление
 արնաքամ—истекший кровью
 կռլ եր յեկել—согнулся

սողալի—ужасный, -ая
 հոգևարքի մեջ—в агонии (предсмертные муки)
 հոգմունքով—с волнением
 յերարտագրիտությամբ—с благодарностью

կարկամած—онемелый, отнявшийся
 կիսարևութի—полузакрытый
 մարած աչքերից—с потухших глаз

22. ԱՌՅՈՒԾԸ, ԱՂՎԵՄՆ ՈՒ ԱՐՁԸ—ЛЕВ, ЛИСА И МЕДВЕДЬ

բամբասել—сплетничать, клеветать
 չարախոսել—злословить
 դարձելի արարած—подлая тварь
 բժշկապետների մոտ—у главных врачей
 իմաստուն—мудрый
 պետքական—нужный
 իսկույն—сейчас, сейчас-же
 ախ եր անում—окая, стонал
 վրոնում եր—выл

23. ՏԱՔ ՅԵՐԿՐՆԵՐՈՒՄ—В ТЕПЛЫХ СТРАНАХ

չի աճում—не растёт
 անապատ—пустыня

24. ՅԵՂԵՎՆԻ—ЕЛБ

աճել եր—росла
 բացատ—полянка
 լանջ—склон
 հառաչ—стон
 Թռչկոտում ե—прыгал
 ընդարձակ—просторный
 դահլիճում—в зале
 յերջանկություն—счастье
 անհապաղ—немедленно

25. ԾԻՏԸ—ВОРОБЕЙ

յերագում—во сне
 մարգեր—грядки
 ծիլ—росток
 շող ու շաղ—луч и роса
 տաղ—песнь (напев)

26. ԻԿՎԱՆ—ИКВА

շնամուկ—акула
 ճարպ—сало
 արևը մայր չի մտնում—солнце не заходит
 նախաճաշ—завтрак

27. ՍՈՒՏ ԽՈՍԵԼԸ ԶԶՎԵԼԻ ՍՈՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ Ե—ЛГАТЬ—ПАРШИВАЯ ПРИВЫЧКА

անզգուշարար—неосторожно
 դիպչում ե—касается
 ապակե ջրամանը—стеклянная посуда (для воды)
 ջարդ ու փշուր լինել—разбиться вдребезги
 հեկեկալով—рыдая
 հանգստացնում ե—успокаивает

28. ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ, ԹԵՄԻ ԱՆԴԱՄԻՆՉ ՊԱՏԱՀԵՑ ԿՐԵՄԼԻՆՍ—О ТОМ, ЧТО СЛУЧИЛОСЬ ОДНАЖДЫ В КРЕМЛЕ

կե արդյոք—есть ли?
 յերկրի յերեսին—на земле
 աշտարակները—башни
 պատահեց—случилось
 նաշներ—узоры
 արևոտ—солнечный
 վտակն եր հչում—речка журчала
 կացում են—клают

հիհիալ—чирикать
 խնդալ—смеяться
 աչքը կկոցեց—прищурил глаз
 ահանջին Թեքից—нагнулся к уху
 դարպասը—ворота
 հաղթող—побеждающий
 որբեց—стёр, вытер

29. ԼԵՆԻՆԻ ՄՈՏ—У ЛЕНИНА

առաջարկեց—предложил
 վտանգ եր սպառնում—угрожала опасность
 հանձն առա—взялся
 ուղեկցելու—сопроводить
 սափրված—бритый
 զրուցել—беседовать
 ընթրել—ужинать
 դեզ—стог
 բուրում եր—благоухало
 սքանչելի—чудный
 արամադրություններ—настроения
 իշխանություն—власть
 դինված ապստամբություն—вооруженное восстание
 տպավորություն—впечатление
 շշմեցնել—ошеломительный
 ցուցումներ—указания
 ընդհատվեց—прервался, лась
 աննկատելի կերպով—незаметно
 փոխանակ—взамен, вместо

30. ԳՈՎՔ ՄԵԾ ՍՏԱԼԻՆԻՆ—ХВАЛА ВЕЛИКОМУ СТАЛИНУ

արևի շողը—луч солнца
 կողպտող—грабитель
 անմար—неугасаемый

հույզեր—волнение, тревога
խրախուսել—поощрять, подбо-
рять
քրտերից բղխեց—исходила из
сердца (песня)
անվիշտ անցավ—без горя прош-
ло

հաստատ—твёрдо, прочно
հարազատ—родной
բյուր ու հազար—неисчислимое
множество

31. ՀԻՇՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻ ՄԱՍԻՆ ВОСПОМИНАНИЯ О ТОВА- РИЩЕ СТАЛИНЕ

ուրախությամբ ոգնում եր—с
радостью помогал
հարաբերությունները—взаимо-
отношения

աստիճանաբար—постепенно
սրվում էին—обострялись
համարվում եր—считался
բացառիկ—исключительно
հիասլիկ—чудный, прекрасный
յուրացնում եր—усваивал
ստույգ—верный

չեր հրաժարվում—не отказывал-
ся

վրեժ—месть
գրավիչ կերպով—привлекатель-
но
անչափ հետաքրքրական—очень
интересный

հուզող—волнующий
սովորաբար—обычно
հաճախ—часто
այցելել—посещать
համառորեն—прямо
հետապնդում եր—преследовал

դժբախտներ—несчастные
պառնալ—угрожать
հաստատակամ—с твердой волей
չզիչեց—не уступил, -ла

32. ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ—ВОЖДЮ

կարկաչահոս—журчащий
ծաղկած ծաղ—„улыбающийся
цветами“ (выражение)
բլուրներ—холмы
անմահական—живительная
յերանգ—цветы, нюансы, краски
սրտաբուխ—из глубины сердца
անհուն—несметно
բոցավառ—горячо

33. ԼՅՈՒԲԱ ԱՐՈՆՈՎԱ ЛЮБА АРОНОВА

հաղթություն—победа
կոտորել—сечь, колоть
թնդանոթներ—пушки
խիչի—дева (обращение к жен-
щине)
թքեց—плюнул
գնդակահարեցին—расстреляли

34. ԿՈՒԽՈՉԻ ՀԱՄԱՐ—РАДИ КОЛХОЗА

գյուղամերձ—около деревни
դիրքում—на посту
վորս—гром
կայծակն է փայլում—сверкает
молния
հրեղեն—огненный, -ая
շղթա—цепь
բոցեղեն—пламенный
անվեհեր—неустрашимый
կայուն—прочный, стойкий

35. ՊԻՈՆԵՐ ՄԵՆԵՐԸ ПИОНЕР МЕЛЕР

հետևել—следить (преследовать)
փախսներով ծածկվեց—при-
крылся лохмотьями
աղյուս—кирпич
սոսկրակ—сума
կաշի—кожа
գույք—имущество
արժանի պատիժ—заслуженное
наказание
պիոներական պարտք—пионер-
ский долг

36. ԲԵՎԵՌԻ ԱՌՈՒՄԸ ВЗЯТИЕ (покорение) ПОЛЮСА

վսկեղրահ—с золотой броней
(златолатый)
արար աշխարհ—весь мир
գործի յեկան—встали за дело
կցուցուան—заблестят
հողմն է գոռում—буря, воеет
ամալի—пустынный, пустой
սառցակուններ—ледяные горы
գերված է բևեռը—полюс пле-
нен (в плену)
մենք հպարտ ենք—мы горды
(гордимся)
հավետ անվիշտ—навсегда без
горя
գագաթին—на вершине
իր շուրթի տակ—под своей сенью
չքնաղ ու վեհ—красивый и ве-
ликолепный
լուսախոս—со светлыми думами
գոհ—довольный, -ая
համբավն հասավ—весть дошла
ամենուրեք—всюду
սեզ—грозный
վեր խոյացավ—взвился

37. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ СОВЕТСКАЯ АРМЕНИЯ

սալի քով—у наковальни
մղել—толкать, вести
սարերք—стихия
ահալոր—ужасный, страшный
հրարոր—огненный
բարխուռն է—бьётся, стучит
լուսեղ—светлый
խրոխտ—смелый, дерзкий, дер-
зновенный
փայփայել—ласкать, обнимать
զրկանքով—с лишениями
մեր հեքով (հեք)—нашим духом,
порывом
այգեբաց—заря
սերունդներ—поколений

38. ՆԱՎԱՍՏԻՆԵՐԻ ՅԵՐԳԸ ПЕСНЯ МАТРОСОВ

վարում ենք նավը—правим ко-
раблем (ведем корабль)
արի—храбрый, мужественный

39. ՔՆԱՐԻԿ ՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ КНАРИК РЕВОЛЮЦИОНЕР- КА

գրաշար—наборщик
շշնջաց—прошептал
հարեցի—достал, -ла
թռուցիկ—летучка
կցրեն—раздадут
արձնի—свинцовый
գլխի ընկա—догадался, -лась
զգացի—почувствовал, -ла
սիրթնած—бледный
թաքցնում է—прячет
խուզարկում են—обыскивают
գուցե—может быть

կճուճ—кувшин
գունատ—блédный, -ая
դժգոհ—недовольный, -ая
սեղմեց—стиснул, -ла
չքացել են—исчезли

40. ՁՈՐԱԳԵՍՈՒՄ—НА ДЗО- РАГЕСЕ

սրինգ—свирель, рожок
զվարթ—бодро, радостно
ծիր—бодро, живо
զրնգում է—звенит
զոռնում է—воет

41. ԱՐԴԱՆ—АИДА

զնգացիր—пулемет
համաչափ—равномерно
ճարճառյուճ—треск
ընդհատեց—прервал, -ла
լծակը—рычаг
ջղաձգարար—нервно
ծորում է—льется
խճճված—запутанный
ցնցվում է—трясется
սողալ—ползти
հնձվելով—скошенный
կերպարանքներ—лица, облики
դադարեցրու—прерывай
արտասանի—декламируй
նետվեցին—бросились
զնգացրի վահանակ—щит, пуле-
мета
վոսայուճն գործելով—сделав
прыжок
արնակալած—окровавленный
արնամարնարար—с презрением
անհնազանդ—непокорный
սվին—штык

42. ԿԵՑԵՆՆԻ ԱՋԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ДА ЗДРАВСТВУЕТ СВОБО- ДА

չոքեցրին—поставили на колени
կեղեքիչները—притеснители
(угнетатели)
ծոճրակին—в затылок
մի առ ժամանակ—некоторое
время
նշմարել—замечать
պատած—обложенный, окружен-
ный
մի ակնթարթում—в один миг
սպաներ—офицеры
ուղեկցությամբ—в сопровожде-
нии
փականքը—замок

43. ՅԵՐԳ ՇՈԳԵՆԱՎԻ ՄԱՍԻՆ ПЕСНЯ О ПАРОХОДЕ

վաղաժամ—преждевременно
մռնչում է—гудит
արտաբնական—необыкновенный
թուխ—смултый
թիզ—пядь
չքնաղ—прекрасный, -ая
փնչում է—пытит
ճչալ—кричать
խորհում է—размышляет

44. ԲԱՆՎՈՐՈՒՀՈՒ ՈՐՈՐԸ БАЮКАНЬЕ РАБОТНИЦЫ

որոր—баюшки (колыбельная
песня)
հյուսում են—плетут
շաշուշառաշ—шум, лязг (бряца-
нье)
լաց ու կոծ—плач и стон
խառն ու ցրիվ—разбросанный,
смешанный
անարկու—ужасный, страшный

45. ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ-ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ- ՑԱՆ—ШКОЛЬНАЯ-ВОРО- ШИЛОВСКАЯ ПЕСНЯ

բազմակ—из многих страниц
(объемистая)
սլանանք—понесемся
բոյ կքաշենք—вырастем

46. ԲՈՒԴՅՈՒՆԻՆ ՍՊԻՏԱԿՆԵՐԻ ՄՈՏ БУДЕННЫЙ У БЕЛЫХ

դիմ առ դիմ—друг против друга
(лицом к лицу)
հնարագետ—находчивый
ծուղակ—западня, ловушка
ընթրիք—ужин
վողջ-վողջ—заживо

47. ՀԻՆ ՋԻՆՎՈՐԻ ՆԱՄԱԿ ПИСЬМО СТАРОГО СОЛ- ДАТА

ճյուղապատ—покрытый снегом
անձիր—безграничный, беско-
нечный
փոսի մեջ—в яме
նեղիկ փոսում—в тесной яме
տափարակ—плоский
վոչ ասող—ни звезды
վոչ լուսին—ни луны
քնարեր քամին—ветер, нано-
сящий сон, усыпляющий
ծանր սպասում—тяжелые ожи-
дания
հեծյալ—всадник
խուճապ ու նահանջ—паника и
отступление
ճարճատում է—трещит
սմբակների զոփյունը—топот
копыт

սողում են—ползут
մինչ ծեղ—до зари
հավատարիմ—верный

48. ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԱՅԻՆ ԼԵ- ՎՈՆԻ ՆԱՄԱԿ ПИСЬМО КРАСНОАРМЕЙ- ЦА ЛЕВОНА

վարժություններ—упражнения
բազիր—газета

49. ԼԵՅՏԵՆԱՆՏ ԻՎԱՆ ՄԱՇ- ԼՅԱԿ ЛЕЙТЕНАНТ ИВАН МАШ- ЛЯК

փշալարերով—проволочными
заграждениями
կարտել—перерезать
գրավում է—занимает
նռնակներով—гранатами
թեկուզ—хотя-бы, пусть

50. ԻՐ ԽՈՍՔԻ ՏԵՐ ԿԱՐԻՆԵ КАРИНЕ—ХОЗЯИН СВОЕ- ГО СЛОВА

վիճում էին—спорили
շարճճի—шалун, -ня
հրաձիգներ—стрелки

51. ՁՆԾԱՂԻԿ—ПОДСНЕЖ- НИК

ծլում-ծաղկում էր—растет—
цветет
բյուր-վողջուն—тысячу при-
ветствий
չնաշխարհիկ—редкий, чудес-
ный, прекрасный

52. ՀԱՏԻԿԻ ԶԱՐԹՆԵԼԸ—
ПРОБУЖДЕНИЕ ЗЕРНЫШКА

աաղմը—зародыш
փափուկ—мягкий, рыхлый
վորոնել—искать
դալար—зеленая (трава)
ի՜նչ պայծառ ե—как ярко, свет-
ло!
փսփսաց—прошептал
առավոտյան հովիկը—утренний
ветерок
ցողի կաթիլ—капля росы

53. ԾԻԾԵՌՆԱԿԻՆ—ЛАСТОЧ-
КЕ

փրփուր—пена
սևիկ-մևիկ—черненький
գարնան շնչով—дыханьем весны

54. ԾԻՏՆ ՈՒ ԾԻԾԵՌՆԱԿԸ
ВОРОБЫШЕК И ЛАСТОЧКА

բնի յեզրին—на краю гнезда
թափահարեց (թափահարել)—
стряхнул (стряхнуть)
ծլվաց—зачирикал
հովողեց—прошебетал
ծեփում ե—мажет, лепит
պտտվել—кружиться

55. ԳԱՐՈՒՆ—ВЕСНА

բուն հյուսեցին—свили гнездо
պտկել—распускаться, произ-
растать
խոխոջ—журчанье
մորթի—шкура
թավիշ—бархат, плающ

56. ԱՌՅՈՒԾԻ ՅԵՐԱԶԸ—СОН
ЛЬВА

առյուծի կորյունը—львенок
վանդակում—в клетке
մռայլ—угрюмый
ձողբրի յտակից—за прутьями
(решеткой, перекладными)
արմավենիների տակ—под паль-
мами
գազանանոցում—в зверинце
փակված ե նա—он заперт
ջայլամ—страус
հարդ—солома

57. ԿԱԳԻՆ ՈՒ ԱԿՆՈՑՆԵՐԸ
—МАРТЫШКА И ОЧКИ

պտտեց—повертел (а)
մին լիզում ե—то лижет
թքոտում ե—плюет
հոտոտում ե—нюхает
պապղուն—блестящий
կորչեն—пусть пропадут
ջուխ ու կենտ—чет-нечет (еди-
ничные)
խորը վշտով—с глубоким горем
փշրանքները—осколки
կանաչ կարմիր կապեցին—за-
сверкали (выражение)

58. ԱՂՅՈՒՐԸ—РОДНИК

ծառի տակ—под деревом
ջուր եր բղխում—вода проби-
валась
առնորակ—холодная, студен-
ная
հահիճ—болото
դուշ—таз, чашка (для воды)
պախրեն—олень

կուշտ-կուշտ—досыта
տոթակեղ—изнуренный жарой

59. ԾՆՃՂՈՒԿԸ—ВОРОБЕЙ

վորոնց վերադառնալիս—воз-
вращаясь с охоты
աղվամազով ծածկված—покры-
тый пушком
ծանրաքայլ—медленными ша-
гами
ուղղակի—прямо
հուսահատ—в отчаянии
իրեն զոհում եր—собою жерт-
вовал
հնազին հրեշ—громаднсе чудо
вище
անվտանգ—безопасно
պատկառանք—уважение, почте-
ние

60. ԱՐԱԳԻԼ—АИСТ

հա փչեցին—и подули
ծիլ ու ծաղիկ—росток и цветок

61. ՀԵՐՈՍ ՏՂԱՆ—МАЛЬЧИК
ГЕРОЙ

զրեթե հառակակից են—почти
ровесники
պարծենում ես—хвастаешься
թրջվում ե—мокнет
առնափելի աղաղակներ—ужас-
ные крики
անդունդը կզլորվի—свалится в
пропасть
հարել—достать
ձորբրի պտույտների մեջ—в из-
виликах оврагов
գայրացած աղաղակեց—возму-
щенно крикнул

բազմութունը խոնվեց—народ
столился
հեղեղը դրդալով վիժում եր—
поток с грохотом низверглся

62. ՅԵՐԵՆԱՆԵՐԻՆ—ДЕТАМ

նոր այգ ե բացվում—новая за-
ря настаёт
վանեցեք—отгоните, прогоните
արևը խնդուն—солнце радост-
ное
հմայիչ—пленительное
անհուն—бесконечное, -ный, -ная
անդուլ—неустанный, -ная
սնուցանել—питать
փթթող—цветущий
զվարթանալ—радрваться
թող ցուա ամասի քեզ—пусть
блеснет как алмаз

63. ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ—ГЕРОИНЯ

ամենապտանգավոր—самый
опасный
վորոտ—гром

64. ԻՍՊԱՆԱԿԱՆ ՅԵՐԳ ԼԵՆԻՆԻ
ՄԱՍԻՆ

ИСПАНСКАЯ ПЕСНЯ О
ЛЕНИНЕ

զարդարված—разукрашенный
չի բառեցնի—не охладит
հավիտյան—навсегда, вечно
վառ կմնա—останется ярким

65. «ԿԱՐՄԻՐՆ» ՈՒ ԳԱՅԼԸ
«КРАСНАЯ» И ВОЛК

անձրև ու մշուշ—дождь и мгла
արածելու համար—чтобы пас-
тись

դռնչը տնկեց—поднял морду
սրեց ականջները—наострил
уши
գողեգող—тайком (как вор)
դիւ խրխինջ—громкое ржанье
վտանգ է ապառնում—грозит
опасностью
սմբակներ—копыта
համբերությունը հատնում էր—
терпение иссякало (истощи-
лось)
շախշախած—разгромленный,
разбитый

66. ԱԳՌԱՎԷՆ ՈՒ ԱՂՎԵՍԸ ВОРОНА И ЛИСИЦА

բախտի բերմամբ—посчастли-
вилось
պատահմամբ—случайно
կտուցն առավ—в клюве (во рту)
поддержала
գերվեց—пленилась,-ся
կուռն ու ձուռը—рука и нога
(народн. выраж.)
հեղիկ նազիկ—скромный, хоро-
ший,-ая
փափկամազիկ—мягковолосый,
-ая
անուշ-մեղուշ—сладкий,-ая, сла-
щавый,-ая
նուրբ ծալքերով—тонкими
складками
մախմուր ազին—бархатный
хвост
խառն ու խումաշ—шелковая,
тонкая (материя)
ազլավ ազին—ворона-мать
բկովը մին—во все горло
շողորրթը—льстивый, льстец

67. ՍՈՒՏԻԻԿ ՎՈՐՍԿԱՆԸ ЛГУН ОХОТНИК

հորս կնուկով—при крестинах
отца
թրով—шашкой
սուս ու փուս—тихо, тихохонько
կուզ ու կուզ—сгорбившись
թվանք—ружье
անտակ պղինձ—бездонная кас-
трюля

68. ԳԱՅԷՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ—ВОЛК И КОТ

նեղն եմ՝ նեղը—я в беде, труд-
но мне
բկիդ կանգներ—чтоб в горле
застряло
ամաչկոտ—стыдливый
մաքի—овца
յերեց—поп
պատապարել—приютить

69. ՊԵՐԵՆՍԸ—НАЗОЙЛИ- ВЫЙ, НАВЯЗЧИВЫЙ

ժլատ—скупой
բազմել—восседать
կուշտ ու կուռ ու կուռն է—досыта
ест
շեն միս—да разбогатеет, про-
цветает
ոջախը—очаг (дом)
համբերությունը հատնում է—
терпенью конец

70. ԳՅՈՒԴԱՑԻՆ ՈՒ ԱՐՋԸ МУЖИК (крестьянин) И МЕД- ВЕДЬ

կիրար—пополам (исполю)
ապեր—дяденька, дядя

շաղգամ—репа
հողում տոգեց—разбухла в земле

71. ՄԱԶԱՅ ՊԱՊԷՆ ՈՒ ՆԱՊԱՍ- ՏԱԿՆԵՐԸ ДЕД МАЗАЙ И ЗАЙЦЫ

հարթ ու տափարակ—ровно и
гладко
արձակ յերկրում—в простор-
ной стране
հորդ—проливной
վարար—разлившийся,-ая
ականջները ցից—уши наост-
рив, подняв
ցատկում—прыжок
ցամաքը պատեց—охватил зем-
лю, сушу
շիշիկ—косой
թովով—веревкой
առաջ սահեցի—поплыл вперед
բանջարանոց—огород

72. ԹՈՉՈՒՆԻ ՄՏԱԾՄՈՒՆԻԲԸ ДУМЫ ПТИЦЫ

առատ—обильно
անփույթ—беспечно

73. ԱՌԱՋԻՆ ԳԱՅԷԸ—ПЕРВЫЙ ШАГ

տեղ զրավեցին—заняли мест
հանդիսավոր—торжественный
հնչուն ձայնով—звучным го-
лосом
փաղաքշական շեշտով—ласково,
приветливо
աննկատելի կերպով—незаметно
բնազդաբար—инстинктивно
զարմանք—удивление

սարսափ—ужас
պղնձադեմ—медноцветное (ли-
цо)
որհր—сени
գողի զգացումով—с чувством
вора
վճռական—решительно
հրեց—оттолкнул
Նիգարը կարկամեց—Нигяр оне-
мела
հանդիմանել—бранить, выбра-
нить
ներողամիտ—снисходительный
ապառնեց հետևանքին—выждал
последствий
ծափահարություններով—тш-тш-
тш—гром аплодисментов
խլացրեց—заглушил,-ла

74. ԼՈՒՍԱԲԱՑԻՆ—НА ЗАРЕ

յեկա այցելության—пришел
навестить
պարիսպներ—стены
յերկաթակուռ—скованный из
железа
արթուն սուրի—бдительный,
бодрый гудок
ճիչ—крик
ժիր փոկեր—бодрые ремни
պտուտակներ—винты
շոգեմուրճը—паровой молот
թնդաց—загрохотал
վորոտաց—загремел
ձայնակցել—совместно петь,
говорить
շարածի—шаловливый
զրնգացին—заввенели
դեղձանիկներ—канарейки

75. ԿԱՐՄԻՐ ՄԱՅԻՍ—КРАС- НЫЙ МАЙ

ցող ու շաղով—росой (выраж.)
անուշ տաղով—приятной песней
պայծառ ու զով—ясно и прох-
ладно
ձագ—птенец, детеныш
Թիթեռ—мотылек
Կենսամուկ—жизненный, дару-
ющий жизнь

76. ՏՈՐԲ ԱՆԳԵՂ—ТОРК АНГЕХ (некрасивый)

հատված—отрывок
զալրացրին—разозлили, раз-
гневали
Գեղ—некрасивый, плохой
Երբեք գոչեցին—за ним, вслед
закричали
Ինչպես—вовсе
ավերեց—смел
որբել—смести, чистить
հավասարեց—сравнил
Տորբին հանդիման—напротив
Торка
նրա բնությունն—его натура
պատվաբերեցին—угостили
հենդ—грозный
անդուծ—безжалостный (бессо-
вестный)
անգետ—невежа (невежествен-
ный)
վորմադիր—каменщик
ճարտարապետ—архитектор
հագրին վեմեր—громадные кам-
ни
տաշեց—обтесал
նորմեկանց—снова
ծակ ու ծուկ—дыры (закоулки)

գործածում է—употребляет
նետ—стрела
յերես եր առնում—баловался
թալանում եյին—грабили
գերում եյին մարդիկ—пленили
(уводили в плен) людей
աշկարա—воочию
մոնչաց—зарычал
նետահար յեղած—пронзенный
стрелой
բլրաչափ ժողեր—громадные
(величиною с холм) утесы
դրդաց—загрохотал
անդունդ—пропасть
անհատակ ծով—бездонное море
հրաշքներ—чудеса
բարբարոսություն—варварство
զորեղ հսկան—могучий великан

77. ՀԱՆՐԱԿԱՑԱՐԱՆՈՒՄ—В ОБЩЕЖИТИИ

հրապուրելով—привлекая,
прельщая
բնակիչներին—жителей
խմբվում եյին (խմբել)—тол-
пились (толпиться)
յերեսնիվայր—ничком
ուղիներով—путями
ընկղմվում է ընթերցանության
մեջ—погружается в чтение
ծամում է—жует
փայլուն տուփը—сверкающую
коробку,
պարզերես—чистой совестью
(оправдать доверие)
հարված է տալիս—дает удары
(бьет)
որինակ տուր—дай пример
աչքիս վրա—с удовольствием
(выражение)

ծխամորճ—трубка
աչքերը կկոցելով—прищунив
глаза
ճգնելով—стараясь
մտաբերել—припомнить
նախկին գործատեր—прежний
владелец (хозяин)
կապալառու—арендатор
արարքներ—проступки, поступ-
ки

78. ԿԵՌԻՆ ՈՒ ԱՔԼՈՐԸ КУКУШКА И ПЕТУХ

չնաշխարհիկ—редкий, беспо-
добный
բյուր յերևեց—многообразная
интонация
գեղգեղում—щебетанье
ծոր տալ—протяжно говорить
(затянуть)
անսպաս—неисчерпаемый, -ая
պուճպուճուրիկ—малюсенький
մի պուտ ջրիկ—капелька во-
дички (выраж.)
զնգզնգան—звонящий
մի բուռ—горсточка
խիստ աջողակ—очень удачно
կարիճ—храбрый, храбрец, уда-
лец
միակար—однообразно, моно-
тонно
Դրախտահավ—райская птица

79. ՆԱՄԱԿ ԶՀԱՍՈՎ—ПИСЬ- МО НЕ ДОШЛО

խտաշունչ—морозный
պատառապած—разорванный, -ая
ռճիթը—воротник
մաշված—истрепанный, -ая

հորանջելով—зевая
կայծեր—искры
ծոծրակը քորելով—почесав
затылок
աժդահայի պես—как великан
(исполин)
զոհ է ուզում—жертвы требует
(хочет)
բրիչ—мотыга, кирка
նազանքի և ճոխության մեջ—
в роскоши
պայթած դագի աղմուկը—шум
взорвавшегося газа
անարեկված ձայնով—напуган-
ным голосом
դառնադին—жалостно
մորմոքավոր (մորմոքալ)—стра-
дая, изнывая (изнывать)

80. ՍԱՐ ԳՆԱԼԸ—ПРЕБЫВА- НИЕ В ГОРАХ

զանգի հնչյուններ—звон коло-
кола
պայթեց—взорвался, лась
դոփյուն—топот
վայնասուն—плач, вопль, вой
կենսաբույր—благоухающий
жизнью
Թավիշ—бархат
որդավետ—гавянистый, -ая
շրջան բոլորած—оставив круг
(в кругу)

81. ԶԳՈՆՈՒԹՅՈՒՆ—БДИ- ТЕЛЬНОСТЬ

հիղեղատներում—в балках, ло-
щинах
սև քանդվածքը—черные раз-
валины

անորոտ—подножие
 ճեպընթաց գնացքը—скорый
 поезд
 վորորում ե—вертит, кружит
 շոտով—шопотом
 առաջնորդեց—бросился вперед
 հետապնդել—преследовать
 արահետով—тропинкой
 տագնապալից—тревожно
 ուղեկալներում—на заставах
 հազվադեպ ե—редко
 ճանկոտում ե—царапает
 ձայնը խլացնել—заглушить, го-
 лос
 հուզումնալից—полный волнения
 գաղտնաշոկատը—секретный от-
 ряд
 վեղտնոված—запачканный, -ая
 համախոհներ—единомышленни-
 ки

82. ՅԵՐԿՈՒ ԸՆԿԵՐ—ДВА ТОВАРИЩА

գունը լիզելով—лизнув морду
 պատվիրեց—приказал, наказал

83. ՄԻՇԻԿԸ—МИШИК

գվարճացնում եր—развлекал
 շվոցով—свистом
 հեծավ—сел (на лошадь)
 ակզեց շոյել—захотел прилас-
 кать
 խեթ-խեթ նայեց—недоброже-
 лательно посмотрел
 ճարս կտրած—вынужденно, не
 имея выхода
 կատարի թշնամին—злой, бе-
 шеный враг
 քղվեցի—крикнул
 հլանչեց—завизжала (собака)

84. ԴԺՎԱՐ ՏԱՐԻ—ТРУДНЫМ ГОД

կալը կալենք—молотить хлеб
 կալ—гумно
 ածենք փեշը—наполним полу
 (карман)
 թռչա—наседка
 տնպահ—охраняющий дом

85. ԿՌՈՒՆԿՆ ՈՒ ԱՂՎԵՍԸ ЖУРАВЛЬ И ЛИСА

վիզը վորորեց—свернул шею
 դժբախտութուն—несчастье
 հեկեկում եր—рыдал, -ла
 յերկինքը թռչել—подняться,
 полететь в небо
 թափահարում եր թեքը—махал
 крыльями
 շուռ ե գալիս—отворачивается
 քո բախտից—к твоему счастью

86. ՇՈՒՆՆ ՈՒ ԿԱՏՈՒՆ—ПЕС И КОТ

ճոն—шапочник
 գիտեմ վոչ—не знаю
 վորդիանց վորդի—откуда-то
 ճանկել եր—достал
 ձմնամտին—в начале зимы, к
 зиме
 խաթեր համար—ради
 մուշտարի—покупатель
 թնդաց—загрел (разразился)
 ցրցամ տվել—намочить, размо-
 чить, брызнуть (водой)
 անպատիվ, անկարգ խոսքեր—
 бранные слова
 կոտրն ընկավ—обанкротился

ակերես—оскандальный, опо-
 зоренный
 մթամ—будто-бы

87. ՎՈՐՍՈՐԴ ՅԵՄԵԼՅԱՆ ОХОТНИК ЕМЕЛЯ

թաքնված ե—скрыт, скрывается
 պարա—олень
 հյուսել—плести
 ծանր հառաչեց—тяжело вздох-
 нул
 ջերմախտից—от лихорадки
 կայծաքարի հրացան—кремне-
 вое ружье
 թափառեց—бродил
 ցախեկեռանի թփի տակ—под
 кустом жимолости
 շվացրեց—свистнул
 կայծակի արագությամբ—с быс-
 тротой молнии
 մայրահավ—тетерев
 ննջելիս—дремля
 կզակներ—копыта

88. ՁԱՆ ԱՅ, ԼՈՒՍԻՆ—МИЛАЯ ЛУНА (выражение)

սարի կատարից—с вершины
 горы
 շեկլիկ—рыжий, -ая
 խավրած (խավարած)—потуск-
 нелый, затемненный, -ная

89. ԱՅՅԻ ԹԱՂՈՒՄԸ—ПОХО- РОНЫ КОЗЛА

ուռապահ ժողովրդական հե-
 քիաթ—русская народная
 сказка
 վորվորել—ковылять, копать
 կնուծ—кувшин
 տիրացվին ասա—скажи псалом-
 щику, причетнику

անկրես—безрелигиозный
 սիրացուն կակղեց—псаломщик
 смягчился
 հոգեհանգիստ կատարեցին—ус-
 троили панихиду
 ասոք-փառք—с честью-славой
 սրբազան—святейший
 այ որհնյալ—благословенный

90. ԳԵԼԸ—ВОЛК

ղրկեց—послал
 ղմահանդ—зимнее пастбище
 ձյունապատ—покрытый снегом
 սոված ընդուկ ե—голодная стал
 (волков)
 խոխոպ—хрипел
 հախուել—пожрать, сожрать
 հարահրոց—суматоха, шум-гам

91. ԳԻՇԵՐ—НОЧЬ

ղով—прохладно
 պայծառ—светлый
 յերգ են ուխտում—насвистыва-
 ют песню
 լայնատարած—просторный
 ասելով—катаясь
 ճամփա յեն գնում—сопровожд-
 ают

92. ՄՈՇԱԿԻ ՄԱՀԸ—СМЕРТЬ КОМАРА

թե ու թիկունք արյունա-
 րուկ-պլечи (выраж.) в крови
 աղի արցունք մաղեցին—горь-
 кие слезы проливали
 անդի արարի—дорогой брат
 քաջ մոծակ—храбрый комар
 թևարձակ—с распростертыми
 крыльями
 խավարի մեր լույսը—пусть по-
 гаснет наш свет
 կտրվել ե քո ուր—разбито
 твое плечо

неукротимый, бур-
 ный
 за завесой
 — неистово
 шутя (дру-
 жеская игра, шутка в борьбе)
 согнул колени
 с яростью
 уложил, то-
 варища
 — стал ногой на него.
 — борцы
 — радостные
 — потолок

94 ԳԵՏԱԿԸ—ՔԵՇԿԱ

Կյւտիսկ — бодрый, шустрый
պտտիլ — вертелся-бы
անուշահոտ — благоуханный,
ароматный
դադար չունիլ — не имею отдыха
(без усталости)

95. ՄՐԱՄԻՏ ՏՂԱՆ

НАХОДЧИВЫЙ (остроумный) МАЛЬЧИК

սպանդանոց — бойня
հարու կտա յեղջուրներով — за-
бодает рогами
քթոցներին — корзинам
վայր գլորելով — свалив
համբ ձևացրեց — показался не-
мым
քաշքշել — тянуть, волочить
շնորհալի — одаренный, дарови-
тый (способный)

96. **ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՏԱՆԱՆ—ՍՈՒՐՄԱՆ**
СЛЕДНИЙ ЧОРТ

փթթել — двести
 ծնբնկ — спаржа
 սնահավատ — суеверный
 աղաղակեց — крикнул
 վախից թուրք փախավ ե — со-
 страхом язык отнялся; душа
 ушла в пятки (выражение)
 Բուխարեհեց — кусты, кустарни-
 ки
 ԱԼԵՕՄ — прошептал
 աղիղիղի — тяжело
 չարարութեամբ — зло
 22 ԿԿԵԵ — смутился
 ԲԵԼԿԵԼ — западня
 անծոք — проклятие
 ԶԵԼԵԼԵԼ — захлебываясь,
 дыхаясь

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿԸ

1. Կարգաւ.—Ալ. Մատուրյան	3
2. Քո գործը դպրոցումն ե.—(փոխ. ուս.)	3
3. Դպրոցի ճամփան.—(«Լուսաբերից»)	4
4. Ծեր բանվորը.—(փոխ. ուս.)	4
5. Խոզն ու ագռավը.—Աթ. Խնկոյան	5
6. Կարմիր շքանշանակիրը.—Վերջսկայա	6
7. Տերևաթափ.—Հով. Թումանյան	6
8. Աշնան վերջը.—Հով. Թումանյան	7
9. Ընդհանուր գործ.—(փոխ. ուս.)	7
10. Քսանվեցի յերգը.—Հ. Հայրապետյան	8
11. Բոբը.—(փոխ. ուս.)	9
12. Ճախարակ.—Դ. Աղայան	10
13. Իվանեն.—Քուզիշվիլի	10
14. Ճանճը.—Աթ. Խնկոյան	13
15. Յեզը տաւրան.—Հաբ. Ճուղուրյան	13
16. Մեկ ել, մեկ ել.—Հակոբ Հակոբյան	14
17. Գայլն ու գառը.—Աթ. Խնկոյան	15
18. Քարտաշներ.—Գ. Սարյան	16
19. Լրտեսները.—(«Պիոներսկայա Պրավդա»-յից)	17
20. Ռիկչիները.—(«Հոկտեմբերիկ»-ից)	18
21. Թշնամիները.—Վ. Գաբշին	19
22. Առյուծը, աղվեսն ու արջը.—Վ. Ալգեկցի	21
23. Տաք յերկրներում.—(փոխ. ուս.)	22
24. Յեղեիլ.—Հ. Հայրապետյան	22
25. Ծխուղ.—Մ. Կոբյուն	23
26. Իվան.—(փոխ. ուս.)	23
27. Սուտ խոզիկը զգվելի սովորություն ե.—Ուլյանովա	24
28. Այն մասին, թե թի անգամ ինչ պատահեց Կրեմլում.— Մ. Դիտետորոսկայա (թարգմ. Հ. Հայրապետյանի)	25

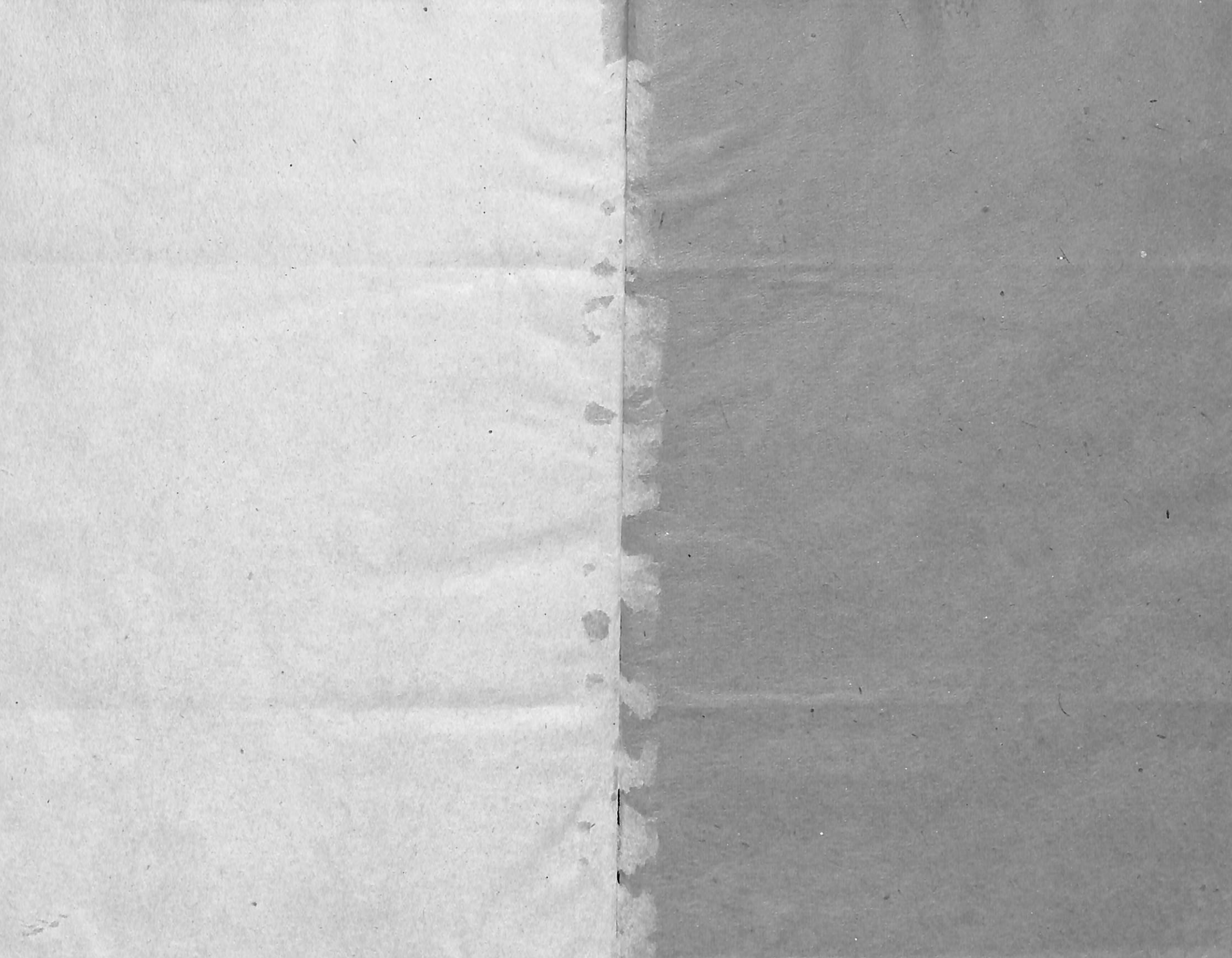
29. Լենինի մոտ.—Ս. Որչունիկիձե	26
30. Գովք ընկեր Ստալինին.—Մ. Կոբյուն	28
31. Հիշողություն ընկեր Ստալինի մասին.—Թիքվինիձե	29
32. Առաջնորդին.—Ա. Գասպարյան	31
33. Լյուբա Արոնովնան.—(փոխ. ռուս.)	31
34. Կոլտոզի համար.—Հ. Հայրապետյան	32
35. Պրոնիեր Մեյերը.—(«Պրոնիերսկայա Պրավդա»-ից)	34
36. Բեկոի առումը.—Հ. Շիրազ	35
37. Խորհրդային Հայաստան.—Գ. Սարյան	35
38. Նավաստիների յերգը.—Կվիտկո	37
39. Քնարիկը հեղափոխական.—(փոխ. ռուս.)	37
40. Զորագետեմ.—Հ. Հակոբյան	39
41. Աիզան.—Ն. Ռիստեր	39
42. Կեցցե ազատությունը.—Ն. Ռիստեր	40
43. Յերգ շոգենավի մասին.—Ս. Մարշակ, (քարգմ. Հ. Հայրապետյանի)	41
44. Բանվորուհու որորը.—Ալ. Ծատուրյան	42
45. Դպրոցական-Վորոշիլովյան.—Ն. Սակսոնսկայա	43
46. Բուդյոնինի ռախտակների մոտ.—(«Հոկտեմբերիկից»)	45
47. Հին գինվորի նամակը.—Ս. Վախունի	46
48. Կարմիր բանակային Լենինի նամակը.—(փոխ. ռուս.)	47
49. Լեյտենանտ Իվան Մոշկովը.—(«Պրոնիերսկայա Պրավդա»-ից)	47
50. Իր խոքի տեր Կարինին.—Սիմակ	48
51. Զննողիկ.—Գ. Քամայան	49
52. Հասիկի դարձնելը.—(«Լուսաբեր»-ից)	49
53. Ծիծեռնակին.—Հ. Ադաբա	50
54. Ծիան ու ծիծեռնակը.—Լ. Տոլստոյ	51
55. Գարուն.—Աք. Խնկոյան	52
56. Առյուծի յերգը.—(«Լուսաբեր»-ից)	52
57. Կապիկն ու ախոցները.—Աք. Խնկոյան	53
58. Աղբյուրը.—Հով. Թումանյան	54
59. Ծննդուկը.—Ի. Տուրգենև	55
60. Արագիլ.—Հովհ. Թումանյան	56
61. Հերոս տղան.—(«Հասկեր»-ից)	57
62. Յերևխաներին.—Ս. Ստալին	59
63. Հերոսուհին.—Վ. Հյուգո	60
64. Իսպանական յերգ Լենինի մասին.—(ռուս. քարգմ. Հ. Հայրապետյանի)	60
65. «Կարմիրն» ու քայլը.—(փոխ. ռուս. Մ. Դ.)	61
66. Ագռավն ու աղվեսը.—Ա. Խնկոյան	62

67. Սուտիկ վորսկանը Հովհ. Թումանյան	63
68. Գայլն ու կատուն.—Աք. Խնկոյան	65
69. Պղնդեղ.—Վ. Տալյան	66
70. Գյուղացին ու արջը.—Աք. Խնկոյան	67
71. Մազայ պապն ու նապաստակները.—Նեկրասով (քարգմ. Հ. Հայրապետյանի)	69
72. Թռչունի մտածունքը.—Հովհ. Թումանյան	71
73. Առաջին քայլը.—Դ. Դեմիրբյան	72
74. Լուսաբացին.—Հակոբ Հայրապետյան	73
75. Կարմիր մայիս.—Հ. Հայրապետյան	74
76. Տորք Անգեղ.—Ղ. Աղայան	75
77. Հանրակացարանում.—Արագի	77
78. Կլուն ու քլորը.—Աք. Խնկոյան	79
79. Նամակը չհասավ.—Ա. Շալիֆ	81
80. Սար դնալ.—Վ. Միրաֆյան	84
81. Զգոնություն.—Վ. Դորին	86
82. Յերկու ընկեր.—Խ. Սբովյան	88
83. Միշիկը.—Արագի	89
84. Դժվար տարի.—Հովհ. Թումանյան	92
85. Կուռնկն ու աղվեսը.—Աք. Խնկոյան	92
86. Շունն ու կատուն.—Հովհ. Թումանյան	94
87. Վորսորդ Յեմելյան.—Մամին—Սիբիրյակ	96
✓ 88. Զան, ալ լուսին.—Հակ. Ադաբա	99
89. Այծի թաղումը.—(ռուս. քարգմ. Հ. Հայրապետյանի)	99
90. Դելը.—Հով. Թումանյան	102
91. Դիշեր.—Հ. Հայրապետյան	105
92. Մոծակի մահը.—Աք. Խնկոյան	105
93. Կոխը.—Հովհ. Թումանյան	106
94. Գետակ.—Հովհ. Թումանյան	107
95. Սրամիտ տղան.—Ղ. Աղայան	108
96. Վերջին ռատանան.—Սիմակ	110
97. Գիքորը.—Հովհ. Թումանյան	113
Բառարան	129

U. S. N. S. G. J. M. G.

Հայպետհրատի տպարան, Յեքիան, Լեհիւնի, 65

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0243184

ԳԻՆԸ 2 Ռ.
ԿԱԶՄԸ 70 Կ.

8724
36 640

А. Айрапетян и В. Ордоян
Книга для чтения
для не армянских школ
Аргмиз, Ереван, 1940 г.